

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Žalostne puške

Burja je sprevrgla vreme. Goré je zagrnla megla. Dolgo se ni hotelo zdaniti. Ob času, ko bi imelo vziti sonce, je začel pršeti dež.

Zjutraj so se ptiči še oglasili, pa so kaj kmalu utihnili. Le v vrhu Čotove tepke pri stogovih je samotna vrana stegovala vrat, se priklanjala na desno in levo in razklano krakala nad zelenečimi oziminami. Pust in žalosten je bil dan; kakor naročen za pogreb.

Odzvonilo je jutranje angelovo češčenje. Pred Bitencem pod Studorom so se začeli ustavljati razpeti dežniki. Nabirali so se v čimdalje večji črni val. Nekaj modrih se je pozibavalo vmes. Rdečega ni bilo nobenega. Bi žalil spomin rajnega Matevža.

Lovci so prihajali brez dežnikov. Ustopali so se pod napušč, da bi jih dež ne močil po nepotrebnem. Čimdalje več jih je bilo. Iz Zgornje doline so prišli do zadnjega vsi. Iz Bistrice je manjkal en sam. Od Mrzlega studenca in z Rudnega polja so prihiteli trije. Celo Martinček z Jelovice je poslal svojega zastopnika. Očividno je žalostna in neprevidena smrt priljubljene Matevža Bitenca pretresla vso bohinsko lovsko tovarišijo. Pa mlada žena in štirje nedorasli otroci so se jim smilili.

Lovci niso bili vsi enako oblečeni, pač pa je obleka vseh vlekla na sivo in bila večinoma zeleno obšita. Na bolj ali manj obnošenih klobukih se je pozibavalo nekaterim ruševčevo pero, drugim gamsov čop. Dokaj vidno so se razločevali lovci od temno oblečenih drugih pogrebcev. Videti so bili kakor razmočena, na redko obrasla siva skala, ki jo je bila nesreča privalila tik duri. Škantarjevemu Tomažu in še nekaterim drugim so visele puške prek rame, vse orošene, kakor bi jokale. Lovci so govorili med sabo samo najpotrebnejše. Še tiste redke besede so izgovarjali resno in mračno.

Dež je skoraj prenehal. Nekateri so že zapirali dežnike. Na Ravni so se pa oglasili zvonovi svetega Martina. Škantarjev Tomaž, ki je bil prevzel skrb, da bo pogreb tak, kakor ga zasluži vesten lovec, je pomignil z glavo in na rahlo zamahnil z roko. Štirje

visokorasli lovci so stopili iz gruč. Rinili so skozi množico pogrebcev proti mrtvaškemu odru, da položé mrliča v krsto in ga prenesejo na nosilnice pred durmi.

V hiši se je odtrgal presunljiv vek: »Matevž, Matevž, o Matevž!« je klicala Katra mrtvega moža: »Kam naj grem z otroki?« je glasno zaskrbelo ženo. »Ata, aata, naš aaata!« so vpadli tanki glasovi otrok. Nekaj žensk je z nesrečno družino vred na glas zajokalo. Moški so se začeli usekovati. Lovci pod napuščem so si z robci popravljali brke. Tomaža in še nekaj drugih pa ni bilo sram očitno obrisati solze.

Razlegli so se udarci kladiva in pretresali prav do kosti. Matevža Bitenca, samo zdravje in moč sta ga bila še pred tremi dnevi, so zabijali v krsto. Nikoli ne bo nihče več videl njegovega prikupno izklesanega obraza. Nikoli več ne bo prinesel otrokom dišečih jagod z gorá. Nikoli več ne bo prešteval vpricho žene mesečnega zaslužka in jo povpraševal, če je treba njej sami in otrokom nove obleke ali obutve.

Kladivo je utihnilo, premolknilo so zvonovi in umiril se je jok. Sorodniki, ki so stali v tesni veži, so se razstopili. Skozi dvojno njih vrsto so prinesli lovci mrliča. Na pragu so napravili s krsto križ, kakor bi hoteli Bitenca opomniti, da je njegovega življenja in njegovih skrbi konec in naj se nikar ne vrača. Položili so mrtvega gospodarja na črne nosilnice pred hišo.

S povešenimi puškami so se uvrstili lovci za mrtvaški križ. Štirje pa so spremljali krsto, ki se je pozibavala visoko na ramenih.

»Ki je za nas krvavi pot potil,« so molili zadaj v sprevodu moški zase in ženske zase žalostni del rožnega venca za mir in pokoj umrlega. Pred križem na koncu vasi so nosilci postavili mrliča na tla. Tomaž je stopil iz vrste in čakal, dokler se niso ustavili tudi zadnji pari dolgega spreveda. Glasno, da so ga prav vsi razločno slišali, je zaprosil odpuščanja: »Sosedje in sosede! Če je rajni koga kdaj kaj razžalil, odpustite mu. Če že ne zavoljo njega samega, pa zavoljo ljubega miru v vasi. In če ne zavoljo krščanske ljubezni, pa zavoljo petih Kristusovih ran. Oče naš...«

Tomaž je odmolil za rajnega Matevža tri očenaše in tri češčenamarije. Mrmraje so mu odgovarjali pogrebci.

Lovci so spet dvignili krsto na ramena. Sprevod se je znova premaknil. Ženske so z rožnim vencem pre-

hitele moške. »Ki je za nas težki križ nesel,« so pravkar začele razmišljati novo skrivnost.

Od jezera je pripodil veter nov dež. Skoraj vsi hkrati so se odprli dežniki. Gosto so drobile kaplje na razpeta platna nad glavami.

»Če je rajni koga kdaj kaj razžalil —?« Potuhnjeno, kakor grda skušnjava, so se pritihovali Tomaževci besede k Boštjanu Tkalcu. Hoté pokojni Bitenc ni nikoli nikogar razžalil. Če je prišel kdaj s kom kaj malega navzkriž, je rajši odnehal, da ni bilo zamere. V lovišče, ki je bilo njemu izročeno v varstvo, domači skrivni lovci niso hodili zalezovat gamsov in srnjakov; prav zavoljo Matevževih dobrote ne: »Le kako bi se bilo moglo zgoditi —?«

Boštjan je bil sam zraven, ko so ugotovili, da je Bitencu na zmrzlem plazu spodrsnilo, da se mu je po nesreči sprožila puška in mu je lastna krogla prestrelila brado. Pa vendar — kar ni mogel pozabiti Hribarjevega Petra in okrvavljenih vreč, v kateri je prav gotovo nosil puško. Izgovoru, da se je Peter urezal, tudi ni verjel. Nekaj je fant prikrival. Prav gotovo. Matevževa puška je bila res izstreljena. Odjekniti bi bila morala dva strela. Pa Boštjan je slišal samo enega. Sicer je pa Bitenc lahko streljal više zgoraj na Komni, ali pa že prejšnji dan. Pa spet ni mogel Tkalec dolžiti Petra, da bi streljal na človeka. Ga je predobro poznal; že od mladih nog. Če bi se bil pri vojaki spridil —?«

Boštjan je vedel, da gre v drugem paru za njim tudi Peter za pogrebom. Ni se mogel premagati. Privignil je dežnik in se ozrl. Peter je sklanjal glavo, držal v eni roki dežnik, v drugi klobuk. Ustnice je premikal. Molil je z drugimi vred rožni venec.

»Niti sence nemirne vesti ne kaže fantov obraz,« je razsodil Boštjan. »Da bi se znal tako tajiti, ni verjetno. Razmišlja pa nekaj.«

Spet so zapeli vsi štirje zvonovi. Preglušili so skupno molitev pogrebcev. Tkalec je potresel z glavo. Iznebil bi se bil rad nadležnih misli: »Naj bo, kakor hoče. Matevža ne oživi nobena komisija več. Peter pa tudi nima nič, da bi pomagal preživljati osirotelo družino. Še sam komaj rine naprej. Meni nič mar. Samo pota bi imel, če bi kaj zbrodil.«

Čeprav si je Tkalec dopovedoval, da ga Bitenčeva smrt nič ne briga, se je v cerkvi kljub temu tako usedel, da je ves čas lahko opazoval Hribarjevega. Peter ni prezrl Boštjanovih pogledov. Zaskrbelo ga je, če ni morebiti Tkalec uganil njegovih misli in ga bo skušal prehiteti. Da Boštjan rad pogleda za divjačino, je Peter dobro vedel, da bi se pa potegoval za službo poklicnega lovca, pa ni mogel nič kaj prav verjeti: »Saj ni več mlad in tudi treba mu ni. Pa če se bo poganjal? Naj se. Za žive in mrtve se pa za Bitenčevo mesto tudi ne bom pulil. Saj navsezadnje res ni brez nevarnosti biti zaprisežen lovec.«

Utihnile so orgle in minila je maša. Župnik in organist sta odpela pred krsto še latinske molitve, pa so spet pristopili lovci in prijeli za nosilnice. Žena in otroci so znova presunljivo zajokali. Ženske so si kar vse z njimi vred brisale solze. Moški so jih le težko zadrževali. »Za mano bi nihče ne jokal,« se je domislil Peter, vstal iz klopi in se uvrstil v sprevod. Zaželel si je, da bi bil sirotam brat. Bi jim že kako pomagal, čeprav ni imel sam nič drugega kakor zdravje in moč.

Dokaj ljudi je prišlo za pogrebom. Skoraj pod vsakim dežnikom sta stala po dva. Niso jih mogli vsi razpeti. Bi bilo na ozkem pasu pokopališča v senci za cerkvijo premalo prostora za vse.

K Petru je pristopil v streho Tkalec. Pokimala sta si na rahlo z glavama, čeprav sta se oba dobro zavedala, da sta se bila med mašo v cerkvi pogledovala in zalezovala drug drugega vsak s svojo potuhnjeno mislijo. Pa Peter sedaj ni utegnil razmišljati o službi in kruhu; je bil ves pri pogrebu. Lovci so mrtvega Bitenca spuščali v jamo in Peter je kljub zvonjenju razložil duhovne besede: »Vzemi, zemlja, kar je tvojega.«

Na krsto so padle tri lopatice prsti. Peter pa je slišal župnika prositi: »Obudi ga, Gospod, poslednji dan.«

Lovci so prijeli za lopate. V jamo se je zakotalila v bel prtič zavezana mrtvaška glava Matevževga očeta. Z njo vred pa je zagrmelo na rakev kamenje in težke lopate razmočene prsti. Zvonove in bobnenje pa je prevpil jok, tako poln bolečine, da je paral duše: »Aata, aaata, naš ata!«

Peter kljub Tkalcu, ki je stal poleg njega in za katerega je dobro vedel, da ga opazuje, ni mogel več premagati solz. Robca pa ni maral vzeti iz žepa. Privignil je samo klobuk k obrazu in si kar z dlanjo obrisal oči.

Boštjan Tkalec je ostro opazoval Petra. »Nak,« se je bil trdno preveril, »Hribarjev je imel pri Bitenčevi smrti prav toliko opraviti kakor jaz, ki nisem imel nič, ali pa še manj. Najbrž je bil ob nesreči dlje od Matevža kakor jaz.« Boštjana je bilo samega pred sabo sram. Le kako je mogel tako grdo sumničiti Petra, dobrega in poštenega fanta. Ozrl se je naokrog, kakor bi ga bilo zaskrbelo, če ni morda kdo pregledal njegovih misli.

Sivo oblečeni lovci so zasuli jamo do roba. Črni mrtvaški križ je odšel v cerkev, obmolknili so zvonovi in polegel se je jok. »Kyrie eleison, Christe eleison,« sta vzmenjaje se župnik in organist spet povzela latinske molitve, dokler ni duhovnik pozval pogrebcev v razumljivem domačem jeziku: »Molimo!« In je sam nadaljeval slovensko: »O Bog, po čigar usmiljenju duše vernih počivajo, daj svojim služabnikom in služabnicam, kateri v Kristusu počivajo, milostljivo odpustanje grehov, da od vseh pregreh odvezani s teboj se brez konca veselijo zamorejo.«



Georgij Čerkesov: Hamlet. (Lesorez.)

Hamlet: Ali misliš, da je bil Aleksander v grobu tudi tak?

Horatio: Prav tak.

Hamlet: In je tako smrdel. Pú! (V. dejanje.)

Menda ga ni bilo med pogrebci, ki bi sodil, da Matevž Bitenc ne bo deležen nebeškega veselja, pa čeprav je umrl nagle in neprevidene smrti.

Med očenašem za rajnega je škantarjev Tomaž odpeljal lovce, ki so bili prinesli puške s sabo, izven pokopališča. Razpostavili so se zunaj zidu na vse štiri vogale, Tomaž sam pa je ostal pri vhodu, skozi katerega so bili pred mašo nosili mrtvega tovariša. Pripravil je puško za strel in čakal, kdaj pokropi gospod grob in pogrebce. Ljudje so sprejeli blagoslov in se pokrižali, Tomaž pa je namesto križa dvignil puško. Dva zaporedna strela sta zamolklo zagrmela v deževen dan in zateglo odjeknila od Studorske skale. Ženske so se prestrašene zdrznile in se vse hkrati obrnile z obrazi proti izhodu. Pa že so pokali streli vse naokrog. Grom in odmev sta napolnila vso Zgornjo dolino od Studora do Jereke. Poki niso bili rezki kakor na lovih. Streli so bili prazni. Puške so se oglašale hripavo, kakor bi tudi iz njih bruhala pridušena žalost. Oblak po smodniku zaudarjčega dima je ovil cerkev svetega Martina. Veter ga je vrgel nad dokaj niže ležečo vas, ga pritiskil nizko nad lesene strehe in ga pognal nazadnje v ozko sotesko Ribnice.

»Mirno bo ležal Matevž, mirno,« je pokazal stari Preželj za dimom Petru in Tkalcu, ki sta hodila že vsak pod svojim dežnikom. »Dobro so mu prijatelji preplašili in prepodili divjačino od groba.«

»Res. Postovko sem videl zleteti iz lin in vrabci so zvrščali izpod nastreška,« je Boštjan na rahlo dregnil s komolcem Petra.

»Nič se mi ne posmehuj,« je branil oča svoj prav. »Vsak veva po svoje. Mladi tako nič več ne verjame. Res je pa le.« Preželj je svareče dvignil kazalec: »Vsa divjad, kar jo je lovec po nepotrebnem ustrelil, hodi strašit na njegov grob, če je ob pogrebu tovariši s streli ne zastraše.«

»Saj živali nimajo duše,« je ugovarjal Peter.

»Kako da ne. Že s prižnice sem slišal govoriti o živalski duši. Seveda. Precej drugačna je kakor pa človekova.«

»Prašičevo, postavim, marsikje kupijo in iz nje klobase naredé,« je podražil Tkalec.

»Le norčuj se. Dostikrat so na grobovih lovcev v snegu presledili že srnjake in gamse,« je hotel biti oča kar hud.

»Duše vendar nimajo nog,« je pripomnil Peter. Boštjan pa je razložil: »Ljudje so lahkoverni in ne ločijo sledu. Kakšni jarcé ali koze so zašle na blagoslovljen svet objedat sveže vence na grobu.«

Preželjnov oča je pomislil: »Tudi mogoče. Vedeli so pa stari ljudje le prav. Grdó je in po svoje greh, ubijati živad kar od kraja. Pod strelom, ki hoče samo moriti, je padel namesto divjačine že marsikakšen človek. In

bodo še. Saj ljudje se do konca dni ne bodo spametovali.« Oba, Tkalec in Peter, sta morala pritrditi očevi modrosti.

Dospeli so na most. Vsa umazana je hrumela naraščajoča Ribnica čez težke skale, ki so ji branile, da ni mogla trgati struge in bregov in izpodkopati mostu. Oča je zavil v strmino proti domu. Tkalec in Hribarjev pa sta stopila v krčmo, kamor jih je bilo pred njima že dokaj odšlo.

Vso dolgo mizo so bili na tesno zasedli lovci. Najbolj viden med njimi je bil čakati cesarski višji gozdar Vencelj, za katerega marsikdo niti ni vedel, kako se piše, ko ga je vse klicalo samo po imenu. Kadil je srednje dolgo porcelanasto pipo, ki mu pa niti do konca na pol posivele goste brade ni segla. Slovel je za najbolj izvedenega lovca v Bohinju. Kar je on nasvetoval gosposkim zakupnikom lova, je kar vselej obveljalo. Ne samo lovci, vsa hiša je lovila njegovo, danes čudno mirno in resno besedo. Nikomur niti na misel ni hodilo, da bi ga motil. Še zgovorna Mina, za svoja leta precej obilna, kakor pač krčmarici pristoji, je le šepetaje povpraševala, s čim naj komu postreže.

Peter in Boštjan sta ostala pri mizi za vrati in z drugimi vred prisluhnili Venceljnu. Hvalil je rajnega Bitenca, da je bilo nekaterim nastavljenim, manj vestnim lovcem kar nerodno. Da je Matevž, je pravil Vencelj, za svojo divjačino bolj vedel kakor marsikateri ovčar ali kozar za svoj trop. Pa drobnica nosi zvonce, gamsi in srnjaki jih pa ne. Težko bo dobiti njemu podobnega.

Lovci so pričeli stikati glave. Dva, trije so vedeli že nasvetovati, pa Vencelj je vselej odmajal z glavo in pozibali sta se mu na prsih porcelanka in brada.

Petru je bilo težko. Namenil se je bil, da z Venceljom na samem spregovori. Sedaj so pa prezgodaj razvrli, kdo naj bo Bitencov naslednik. Vpričo vseh se ne more ponuditi. Za vse na svetu ne. Bi se mu še dolgo posmehovali, če bi tudi njega Vencelj odvrigel. Pa še Tkalec zraven sedi, ki morebiti isto misli kakor on sam in se najbrž prav tako iz sramu ne upa ponuditi.

»Peter, kaj si se tako zagledal v mizo?« je na rahlo udaril Boštjan Petra na rame.

»O, nič, nič,« je hitel Peter tajiti svoje misli.

Tkalec je vstal in stopil k dolgi mizi naravnost pred Venceljna. »Za predobrega sem ga imel. Nič ga ni sram. Sam se gre ponujat,« je sodil Peter. Boštjan je pa glasno spregovoril: »Gospod Vencelj! Jaz vem za pravega.«

»Kdo bi bil?«

»Med nami sedi.«

Vsi so se pričeli ozirati naokrog. Tudi Vencelj je pridvignil brado.

»Koga misliš? Povej, Boštjan.«

»Hribarjev Peter.«

Dokaj parov oči je obstalo na Petru, ki je bil v zadregi kakor že davno ne. Kar zardel je. Sram ga je bilo pred samim seboj, ko je tako napačno sodil Tkaleca. Pa ni utegnil razmišljati. Že je stal pred Venceljnom.

»Tak ti bi rad pristopil v našo lovsko tovarišijo?«

»Nič bi se ne branil.«

Da je bil četovodja in da se je pri vojakihi nemščine naučil, so drugi hiteli dopovedovati Venceljnu.

»Zdi se mi, da boš res pravi,« je razsodil gozdar in povabil Petra, naj ga spremlja proti Bistrici, da se pogovorita. Venceljnu so vsi pritrjevali, tudi tisti, ki so hoteli službo pokojnega Matevža drugim prigovoriti in jim ni bilo prav, da jo je dobil Hribarjev.

Boštjan Tkalec je bil pa zares vesel. Občutil je, kakor da je popravil grdo krivico. O Petrovi nedolžnosti je bil trdno preverjen. Dobro, da ni na svoj sum pred nikomer niti namignil ne. Prav lahko bi se bilo dogodilo, da bi šel Peter danes namesto v Venceljnovi družbi na Bistrico — vkljenjen. In če bi se kasneje tudi izkazala fantova nedolžnost, bi se ga vendarle za vse življenje prijel madež. »Res je jezik voljen možiček, pa včasih hujši kot sam hudiček.«

Veter je razpodil dež. Lovci so se razšli. Bi se ne spodobilo, na pogrebni dan tovariša posedati v gostilni.

Hribarjev Peter je spremil Venceljna do Savskega mostu. Dogovorila sta se do konca. Vračal se je čez Senožeti. Sonce je obsevalo od dežja osveženo mlado zelenje. Še nikoli se mu ni zdel Bohinj tako lep. Kako bi bil pogrešil, če bi bil ostal zunaj v svetu.

(V drugo naprej.)

O B S L O V E S U

VINKO BELIČIČ

Že zvončki cvetejo, že pesmi ptic
po gajih slišim — vračajo se dnevi mili.
A glej, ljubezen najino so obsodili
na smrt: le jokaj, le otiraj solze z lice!

Praznine me je strah — bežim pred njo,
saj svet je velik, v njem utone bolečina.
Izoblikuje me in prekalí tujina
in dómu svetlega me vrne ko zlato — — —

Vsi so se zbrali, ali tebe ni.
Zaman te iščem, ljubljena, nikoli moja.
Odhodnico pojo mi — v srcu ni pokoja
in v grlu kepa zemlje me duši.

Odhajam. Zvončki, čuj: cin cin cin cin — —
Od juga veter orje pot veseli jati.
V obzorje se pogrezaš ti in dom in mati — —
V zrcalu duše zdaj vas gledam iz daljin.

RESNIČNA IN BRIDKA ZGODBA O SOHI SV. JANEZA

SONJA SEVER

Biim boom, biim boom!« otožno zvonijo bohinjski zvonovi. »Biim boom, biim boom!« Žalostno zavije procesija iz cerkve ob jezeru. Kako čudna procesija, brez neba, brez monštrance in brez duhovnika! Le bandera plapolajo v hladnem vetru. S trdim korakom stopajo Bohinjci in molče kakor njih skalnate gore, ki temno zro v dolino.

»Biim boom, biim boom!« tožijo zvonovi. Njih trepetajoči glasovi se dvigajo do neba, hité čez visoke gore in zelene travnike prav do daljnega mesta. Temno je že, ko se spusté k vznožju malega hriba; tu se zazibljejo čez cvetne nasade in rahlo potrkajo na okno velike mestne palače.

»Biim boom, biim boom!« zajokajo glasovi. »Sveti Janez, sveti Janez, zakaj si nas zapustil! Mar ne ljubiš več našega kraja? Mar ne čuješ joka Bohinjcev? V dolgi procesiji hodijo in težka bandera nosijo. Biim boom, biim boom! Sveti Janez, vrni se k nam!«

Sveti Janez, ki je stal na gornji polici tik ob oknu, se je zdrznil, kakor bi se bil prebudil iz težkega sna. Napeto je poslušal žalostne glasove pred oknom.

»Moj Bog,« se je začudil, »mar je mogoče, da moji Bohinjci tako žalujejo za menoj? Mislil sem, da so že davno pozabili name. Saj so me zadnja leta že popolnoma zanemarili, da bi bil skoraj strohnel v zakristiji!«

»Biim boom, biim boom!« Vse bolj žalostno trkajo glasovi na okno. »Čuj, Bohinjci te kličejo: Vrni se, vrni, naš svetnik! Kdo nas bo vároval pred sušo in povodnijo? Kdo bo naš patron?«

Svetega Janeza je obšlo silno domotožje. Bilo mu je težko, težko!

»Kdo bi si mislil, da Bohinjci premorejo toliko ljubezni! Kdo bi razumel njih srca? Včasih so trda kakor skale, ki jih obdajajo, včasih mehka kakor srebrni valčki njih jezera! O moji Bohinjci, moji Bohinjci, zakaj nisem več med vami!«

Take misli so mu parale srcé in vroče solze so mu lile čez leseni, že davno zbledeli obraz.

Tedaj so zopet zajokali glasovi pred oknom. Sveti Janez se ni mogel več vzdržati; glasno je zahlipal.

V veliki dvorani je za hip zavladala grobna tišina. Vsi so začudeno poslušali mili jok starčka.

»Za božjo voljo, kaj ti je, prijatelj Janez?« ga je sočutno pogledal sveti Martin iz Bohinjske Bistrice, ki je še vedno strumno jahal svojega belca na drugi polici.

»Dobri sveti Janez, ti tako jočeš? Kaj ti vendar je?« je z ljubkim glasom vprašal droben angelček.

»Sveti Janez, kaj ti je? Sveti Janez, zakaj se jočeš?« je zašušljalo po vsej dvorani. Vsi stanovalci, svetniki



Ten Eekman: Ribič. (Lesorez.)

in angelčki, celó Mati božja in drobni Jezušček na starinskem oltarju so ga milovali.

Že zopet so klicali bohinjjski glasovi. Sveti Janez ni mogel odgovoriti, preveč so ga dušile solze. Tedaj je namesto njega spregovoril sveti Luka, ki je ne daleč od njega slonel na svojem volu in držal debelo knjigo v roki.

»Če je srce prepolno, ni moči ustaviti toka solzá!«

»A solze so dvojne,« je modro posegel vmes sveti Pavel, ki je stal v drugem kotu z zlomljenim mečem. »Solze radosti in solze bridkosti. In če se ne motim, se naš dragi Janez joče od veselja in žalosti. No, Janez, pa sam povej, če ni res tako!«

Sveti Janez še vedno ni mogel spregovoriti, tako ga je stiskalo v grlu.

»Nikar ne jokaj, dobri sveti Janez,« je spet začivkal drobni angelček. »Povej nam, kaj te je tako potrló ali razveselilo?«

»Nikar ne joči, sveti Janez, nikar!« so tolažili in prosili vsi stanovalci velike dvorane.

Tople besede tovarišev so svetnika res potolažile; vzdihnil je in spregovoril:

»Mar ne slišite žalostnega glasu bohinjjskih zvonov? Mar ne slišite, kako si me želijo Bohinjci nazaj? Kako se jočejo za menoj? Saj sami poznate domotožje, domotožje po vsem, kar vam je bilo drago stoletja? Le zakaj

so me prenesli v to čudno stavbo, ki še cerkev ni? Kaj bi tu delal, komu bil v pomoč? Ljudje, ki prihajajo sem, so brez pobožnih želj. Le radovedno nas ogledujejo in nemo strmijo v nas. Kakšno je to življenje za svetnika in patrona, ki je stoletja vároval svojo faro pred sušo in povodnijo?«

»Nikar ne tarnaj, dragi Janez!« ga je tolažil sveti Martin. »Saj tudi mi, ki smo tukaj, nismo vedno stali v tej dvorani. Vsak od nas je imel svoj lepi, posvečeni dom in svoje varovance. Toda kaj hočeš, niti mi svetniki tukaj na zemlji nismo večni. Tu v suhi dvorani smo vendarle bolj na varnem kakor po meglenih podstrešjih in vlažnih kotih, od vseh pozabljeni. Jaz se prav dobro počutim tukaj in si niti najmanj ne želim nazaj!«

»Ti kot vojščak si pač bolj trdega srca,« ga je zavrnil sveti Janez. »Tebe častijo vse bolj v vinskih gorica, kaj bi Gorenjci s teboj? A mene, saj sam sliši, kako me kličejo! Celó procesijo so naredili!«

»Že, že, Janez,« mu je odgovoril sveti Martin. »Baje so tudi za menoj jokali in kar prepričan sem bil, da farani brez mene ne bodo mogli živeti. Toda hudo sem se razočaral. A kaj bi pogreval to bridko zgodbo. Le eno ti pravim: srečen sem, da sem tu. Tudi ti se vday v usodo.«

Ali svetega Janeza je mučilo tako domotožje, da vse pametne in svarilne besede niso zalegle. Le eno je čutil in vedel, da se mora vrniti, ker ga kličejo in čakajo dobri Bohinjci.

»Biim boom, biim boom!« so zopet zaplakali glasovi pred oknom in svetemu Janezu je od bridkosti hotelo počiti srce. Glasno je zopet zahlipal in vroče solze so mu vrele kakor živ studenček iz oči.

Stanovalec velike dvorane se je žalostni starček hudó zasmilil. Še sveti Martin si je s preostalo polovico plašča skrivaj obrisal solzo in s čudno mehkim glasom dejal:

»No, no, Janez, če ti je res tako hudo, pa se vrni. Na svojem iskrem konjičku te prav rad ponesem nazaj. Toda to ti takoj povem, samo do Bohinjske Bele. Do jezera jo boš pa kar peš mahnil.«

Svetemu Janezu je od veselja zaigralo srce. Na mah se je ustavil potok solza. Vendar se mu je kaj kmalu spet pomračil blede obraz; potrto je dejal:

»Zahvaljen, Martin, za uslužnost, toda saj ni mogoče! Kako bi tvoj konjiček mogel čez strme stopnice in kako bi potem prišla iz zaklenjene veže?«

»No, bomo že kako naredili,« ga je potolažil sveti Martin. »Angeli bodo pomagali mojemu konjičku čez stopnice, za odklepanje duri pa je naš sveti Peter strokovnjak.«

»Seveda bomo pomagali, seveda,« je zašumelo iz vseh kotov in sveti Peter je prijazno zarožljajal s svojimi ključi. Zaprhutala so angelska krila in še preden

se je sveti Janez prav zavedel, so ga že prijeli nežni krilateci in odnesli čez stopnice. V veži je že stal čil in zdrav sveti Martin s svojim konjičkom, sveti Peter pa se je mučil s ključavnico vežnih vrat. Svetnik je poskusil že vse svoje ključke, velike in male, a šmentana smola: ključki nebeškega kraljestva nikakor niso hoteli odkleniti vežnih vrat na zemlji. Jezno je zmajal z glavo. Tako zveržene in neumne ključavnice še nikoli ni odpiral! Vsi so žalostno stali v veži in si niso vedeli pomagati.

Tedaj je pricapljal po stopnicah drobni Jezušček z oltarja. Z nežnim glaskom je dejal:

»Sveti Peter, dvigni me do ključavnice!«

Svetnik je naglo ubogal in glej čudo: Jezušček je vtaknil le svoj drobni prstek v ključavnico in vrata so se na stežaj odprla.

»Lepo zahvaljen, lepo zahvaljen, dobri Jezušček!« si je oddahnil sveti Janez, »in lepo zahvaljeni vsi, nikoli vam tega ne bom pozabil!«

»Sedaj pa brž k meni na belca, Janez, da še nocoj dospeva!« mu je zaklical sveti Martin, ki je s svojim konjičkom že bil na cesti.

Lahko je bilo reči: »Janez, zajaši belca!« a teže je bilo to storiti. Stare in hudo črvice so že bile njegove kosti. Tudi močno nagubana obleka ni bila nič kaj pripravna za ježo, a dolga palica mu je bila zelo na poti. Vzeti pa jo je le moral s seboj, ker kakšen bi bil sveti Janez brez puščavniške palice? Naposled se je s pomočjo dobrih angelov le spravil na belca.

»Ihaha!« je veselo zahrzal konjiček.

»Pa še enkrat lepo...« je zaklical sveti Janez. Več ni utegnil povedati. Zakaj konjiček je tako iskro skočil, da se je moral čvrsto oprijeti svetega Martina, da ni padel iz sedla.

»Klop, klop, klop!« so zaklopotala srebrna kopita in bliskovito odklopotala v noč. Palače, hiše in mesto so kakor svetla črta švignili mimo jezdecev. Še najurnejši veter jih ne bi bil mogel dohiteti. Jadrno je šlo mimo polj in travnikov, skoz gozdove in soteske. Sveti Janez se ni utegnil ozreti. Gosti kodri, ki so bili podobni oblancem, so mu divje plapolali okrog glave. Nič ni videl, kako se jima s temnega neba smehljajo drobne zvezdice. Tudi ni videl meseca, ki je s svojim zadnjim krajcem kukal čez goro in radovedno opazoval njuno nočno pot.

»Klop, klop, klop!« so zvenela kopita na trdi cesti, ki se je kakor neskončno dolga, svetla kača vlekla skoz temo. Cesta se je začela naglo dvigati, toda urni konjiček svetega Martina se tudi na najhujšem klanecu ni upehal. Kar naprej in venomer naprej je brzel skozi noč.

Svetemu Janezu se je naenkrat zazdelo, da čuje kloktanje in igranje drobnih valčkov v lesketajočem se jezeru.



I. J. Sanger: Žaga pozimi. (Lesorez.)

»Jezero, moje lepo Bohinjsko jezero!« je zapelo v njegovem srcu. »Že smo doma!«

»Ne še, to je Blejsko jezero!« mu je zaklical sveti Martin, kakor da je slišal njegove misli, in čvrsto potegnil za vajeti.

Že sta zavila krog Babjega zoba v sotesko, sveti Martin je bolj in bolj zadrževal konjička. Ko sta pa dospela do prvih hiš Bohinjske Bele, ga je nenadoma tako krepko ustavil, da se je konj vzel na zadnje noge. Toliko da ni svetega Janeza vrglo iz sedla.

»Tako, Janez, do sem, naprej pa niti koraka več!« je odločno dejal.

Sveti Janez se je začudeno oziral: »Kako? Kje pa sva? Kje je jezero?«

»Saj sem ti rekel, da se boš moral sam potruditi do njega,« mu je odvrnil sveti Martin. »Na Bohinjski Beli sva. Naprej me ne spravi nobena še tako vroča prošnja.«

Še preden se je sveti Janez prav zavedel, ga je sveti Martin dvignil s konja in postavil na cesto. »Tako, Janez, pa srečno pot,« mu je še želel, urno obrnil svojega belca in že oddirjal nazaj; kmalu je izginil v tiho zvezdnato noč.

Kakor omamljen je stal sveti Janez sredi ceste. Začudeno je gledal za svetim Martinom. Še zahvaliti se mu ni utegnil. »Kaj mu je neki, česa se tako boji?« si je dejal. Poslušal je topotanje kopit, ki se je kmalu zgubilo v daljavi. »Kaj bi sedaj?« je razmišljal. »Nič drugega ne kaže kot vzeti pot pod noge! Zelo se bom moral podvizati, da pridem še pred jutrnjico do jezera.«

Tako dolga pot ni bila igrača za starega svetnika, ki ni bil utrjen vojščak; nenavadna ježa mu je hudo pretresla in razmajala krhko telo. »Rsk, rsk!« je že pri prvih korakih nevarno zaškripalo v črvivih nogah. Vendar se sveti Janez tega ni prestrašil. Čvrsto se je oprl na svojo dolgo puščavniško palico in pogumno koračil dalje. Radost, da je že na domačih tleh, mu je dajala neverjetne moči. Kmalu je bila za njim Bohinjska Bela in zdelo se mu je, da so se mu noge že kar precej razgibale. Toda daleč, daleč je še bila Bohinjska Bistrica. Dremalo se mu je in glava mu je trudno kinkala.

»O, ta Martin, ta Martin! Zakaj samo do Bohinjske Bele? Kako jadrno jo je odkuril. Česa neki se tako boji?« je zdaj pa zdaj vzdihnil in se vlekel naprej. »Da bi me bil vsaj do Bistrice ponesel!«

Kar neskončna se mu je zdela cesta. Če ne bi bilo v njegovem srcu tako velike ljubezni do rodnega kraja in dragih Bohinjcev, bi bil gotovo že zdavnaj omagal. Tako pa se je naposled po dolgi naporni hoji vendar srečno privlekel do vasi.

Jož, kako je bil truden. Kolena so se mu šibila, a noge tako nevarno škripale, kakor da se bodo zdaj pa zdaj sesule. Željno se je oziral okrog. Rad bi našel prijazen kot za počitek. Toda z leve in desne so ga kakor neprijazne oči gledala črna okna hiš. Svetnika je kar zazeblo; sam ni vedel, zakaj je na vso moč pospešil korake. Premeril je že skoraj vso dolgo vas, ko se mu je zazdelo, da čuje glasne vzklike, petje in smeh.

»Vendar nekaj življenja!« si je oddahnil in brž zavil v stransko ulico, od koder so prihajali glasovi. In res, tam se je šopirila velika kmečka hiša, katere okna so bila praznično razsvetljena. Živahna harmonika je igrala k plesu, veselo ukanje in smeh sta zvenela v noč.

»Glej, glej, tu svatujejo,« se je razveselil sveti Janez. »Gotovo so tudi moji z jezera zraven, kako bi brez njih! — Saj se mi zdi, da že slišim njih grmeče glasove.«

Od sreče in pričakovanja je kar zapelo v njegovem starem srcu in kakor odpihnjena je bila vsa utrujenost, pozabljena dolga, naporna pot. Ves blažen se je približal hiši in že mislil vstopiti. Toda nenadoma je obstal, ker se je spomnil, da se svetniku in patronu le ne bi spodobilo stopiti v tako razigrano družbo.

»Nič, kar tu ostaneš, Janez!« si je dejal po tihem. Udobno se je usedel na hišni prag in stisnil v zasenčen

kot. Tu je užival bližino svojih faranov. Vsak glas, ki je prihajal iz hiše, se mu je zdel kot mil pozdrav. Petje, čeprav že precej vinjeno, mu je bilo kakor angelski spev, smeh, čeprav robot krohot, kakor glas srebrne strune. Dolgo je tako sedel v kotu in poslušal ter bil neznansko srečen.

Toda čuj, kaj je to? V hiši so nenadoma padle trde besede, kakor bi bil kdo klado razcepil. Smeh in petje sta utihnila. Vse je kričalo in vpilo in nič lepih, kaj šele pobožnih besed ni bilo slišati. Svetemu Janezu se je stisnilo srce.

»Za božjo voljo, kakšna misel je mogla razhuditi pravkar še tako vesele Bohinjce?« se je strahoma vprašal.

Tedaj je nekdo odprl okno, da je bilo slišati vsako besedo. Staremu svetniku je zastal dih; razločno je slišal svoje ime in kaj hitro spoznal, da se svatje pripravljajo prav zaradi njega.

»Še enkrat vprašam,« je zagrmel mogočen moški glas, »s kakšno pravico je smel prodati svetnika? Mar ni naš patron?«

Svetniku na pragu se je kar milo storilo. »Bohinjski zvonovi so govorili resnico! Bohinjci me ne dajo!«

»Sto in sto let je bil pri nas,« je grmel Bohinjec dalje, »mar ni zato svetnik naša last? Potem je naš tudi tisti denar, ki ga je dobil zanj! Kje je sedaj tisti denar?«

Svetega Janeza je zazeblo pri srcu. »Denar, denar! Mar jim je samo za denar?«

»Vprašaj ga!« se je odrezal drugi, Bistričan. »Sicer pa, kaj sedaj kričite,« je nadaljeval Bistričan. »Mar vas ni opozarjal s prižnice, da svetniku bijejo zadnje ure, da bo strohnel v zakristiji, če ga ne popravite in spravite v suho stekleno omaro?«

»Kaj bi tisto! Jaz samo pravim, da bi nas bil moral prositi za dovoljenje in nas vprašati za svet! Mi bi ga bili dražje prodali!«

»Kaj, tudi oni bi me prodali?« je kakor z ostrim nožem zbodlo svetnika v srcu. »O, Bohinjci, Bohinjci, mar res ni ljubezni v vas?« Kakor se ob močnem potresnem sunku razruši prekrasna stavba, ki se vzpenja do neba, tako so ta hip ugasnile v njegovem srcu vse svetle misli in želje. Neskončna bridkost ga je obšla in vroče solze so se mu udrle iz oči. Toda kelih njegove žalosti še ni bil poln. Grmeče je nadaljeval isti glas:

»Prodali bi ga čez mejo, mar ni pravil lani tisti Anglež, da so v Švici dali za ne tako staro soho dve sto tisoč dinarjev, a ne samo šest sto, kakor on pravi, da —«

Več ni slišal. Bilo mu je, kakor bi ga bile zadnje besede prebodle s tisoč meči, in silna groza ga je obšla:

»Kaj v tujino, med tuje ljudi bi me prodali, da bi nikoli več ne videl svoje domovine, nikoli več slišal mile domače besede? ... kako strašno! Proč, samo proč od tod! V tujino nikoli!« je klicalo v njem.

S tresočo se roko je pobral svojo puščavniško palico, se čvrsto oprl nanjo in vstal. Moj Bog, kako je zaškripalo in zastokalo v njegovem izmučenem telesu. A moral je čimprej od tod! Globoko upognjen, z drsajočimi koraki se je zibal in opotekal kakor omamljen sredi ceste, nazaj proti daljnemu mestu. »Hrsk, hrsk!« in »ciu, ciu!« je glasno cvililo in škripalo v sklepih. Ubogi sveti Janez se je prestrašeno oziral okrog, ali ga nihče ne sliši. Zdelo se mu je, da ga skoraj požrešno gledajo črna okna hiš. Hitel je in hitel, da čimprej zapusti ta nevarni kraj. Kako si je oddahnil, ko se je končno le srečno in neopaženo privlekel iz trga.

Na samotni cesti se je zvalila na njegovo razočarano dušo vsa teža velike bridkosti. »Joj, joj, Martin, Martin, zakaj te nisem poslušal!« je ihtel. »Sedaj šele te razumem, zakaj samo do Bohinjske Bele!«

Žalostne misli so mu rezale srce in trudno se je opotekal proti Bohinjski Beli. Ko se je delal dan, je zavil v bližnji gozd. Tu se je stisnil pod košat grm in legel v suho listje. »Tu bom počival do noči!« si je dejal do smrti utrujen. Kar same so se mu zaprle oči.

Tiho, tiho je šušljala jutranja sapica v mračnem gozdu, tiho in nežno so čivkali in peli gozdni ptički. A sveti Janez je sanjal, da leži na mehke oblaku in da ga drobni angelčki zibljejo in mu pojejo uspavanko.



Dolgo je tako lepo sanjal, toda nenadoma se mu je stisnilo srce. Zdelo se mu je, da je padel z mehkega oblaka na trda tla in da se temne sence sklanjajo k njemu. »Sveti Janez, sveti Janez!« je klicalo.

»Kdo me kliče? Kaj hočete od mene?« se je zdrznil svetnik, se zdramil in začudeno zastrmel v množico ljudi, ki so se gnetli okrog grma.

»Sveti Janez! Naš sveti Janez! Kako je prišel sem? Kdo ga je skril pod grmom?« je vršalo okrog njega.

»Moji Bohinjci, moji ljubi varovanci!« je od sreče zapelo v stari svetnikovi duši. Spoznal je svoje farane.

Tedaj je nenadoma ubogega svetnika popadel silen strah. Spomnil se je nočnih svatov v Bistrici. »Joj, zdaj je po meni, prodali me bodo v tujino!« ga je mrzlo spreletelo. Že so se sklanjali k njemu možje, da bi ga dvignili. A glej, tedaj se mu je na mah odvalil kamen s srca. Videl je, čisto razločno je videl, kako se Bohinjcem lesketajo solze usmiljenja v očeh. Ljubeče so ga otipavale njih žuljave roke in nežno, kakor jim ne bi nikoli prisodil, so možje dejali:

»O, ti naš ubogi svetnik, kako si zdelan! Tega pač nisi zaslužil!«

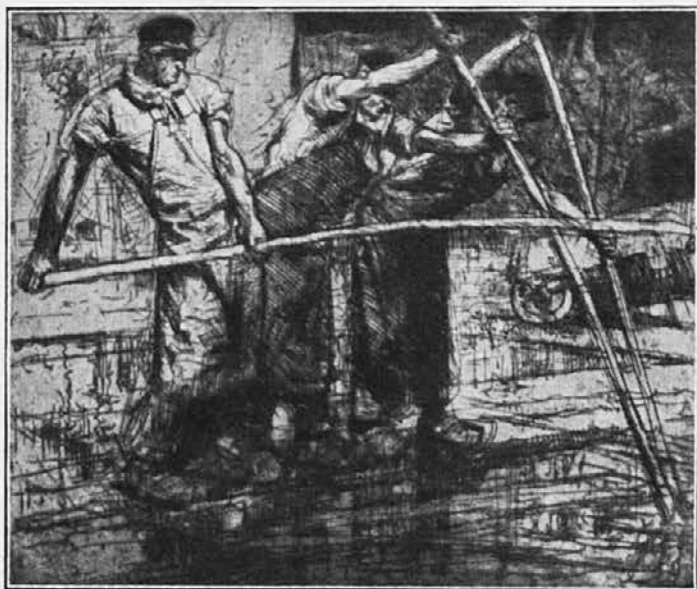
»Tega res ni zaslužil,« so ga milovali možje, žene in otroci. »Sedaj pa bo ostal pri nas, nikamor več ga ne pustimo!« so se zavzemali zanj. »Le kako je prišel sem?« so glasno ugibali. Tega pa nihče ni mogel razumeti, še logar ne, ki ga je prvi našel v grmu. Tedaj je z nežnim glasom zaklical malček, ki se je krčevito držal maminega krila in že dolgo s svojimi velikimi očmi začudeno opazoval svetnika:

»Cisto sam je plisel, cisto sam, a sedaj ajca!«

»Kako? Sam da je prišel? Nemogoče!« Nežne besede nedolžnega otročička so vse prevzele. »A vendar... Zakaj bi bilo nemogoče? Zakaj ne bi sam prišel? Mar ni svetnik? In svetniku je vse mogoče!«



Francè Košir: Iz Zalega loga. (Risba.)



Frank Brangwyn: V usnjarni. (Ujedenka.)

Gotovo je slišal našo molitev ... gotovo je zvedel, kako nam je hudo po njem! Kaj se ve, če ni bilo tudi njemu težko po nas!«

Zadnja misel je sicer tako trde Gorenjce čisto omečila, celo nekateri možje so glasno zahlipali.

Tudi sveti Janez je bil ves ganjen. »Kdo bi si mislil, kdo bi jih razumel! Ponoči so me malone prodali, a sedaj!...«

Toda to še ni bilo vse veselje, ki so mu ga pripravili. Najprej so mu naredili iz jelovih vej mehko nosilnico, ki so jo žene in otroci okrasili s prelepimi cvetlicami. Rahlo, rahlo, da se njegovo krhko telo ne bi razsulo, so ga položili na nosilnico in ga nato odnesli v dolgi procesiji najprej v Bistrico, v farno cerkev. Tu so ga postavili na častno mesto na desni strani same Matere božje. Svetemu Janezu je zapelo v srcu. Mar mu ni tudi Mati božja prijazno kimala v pozdrav? In mu niso vsi angelčki z lepo poslikanega stropa veselo mahali z ročicami? »O, pozdravljeni, pozdravljeni vsi... in hvala vam! Kako sem srečen!« Tako mu je pelo v duši.

Toliko obiskovalcev menda še nikoli ni imela bistriška cerkev, tudi toliko prekrasnih cvetlic še nikoli ni krasilo Marijin oltar. Od daleč naokoli so prihiteli ljudje, da vidijo prečudežnega svetega Janeza, ki se je sam vrnil domov.



»Bimm, bommm, bimm, bommm!« veselo zvonijo bohinjski zvonovi. »Bomm, bimmm, bommm, bimmm!« radostno odzvanjajo zvonovi podružnic. Dolga, neskončno dolga procesija se vije po beli cesti iz Bistrice proti jezeru. Veselo plapolajo visoka bandera v opoldanskem vetru. S ponosnim korakom stopajo Bohinjci in

zmagoslavno neso pod škrlatnim nebom svetnika domov. Deklice trosije dehteče cvetlice in pobožno radostna pesem se dviga do neba.

»Sveti Janez, sveti Janez, prosi za nas!«

»Bimm, bommm, bimm, bommm!«

Vse glasneje pojó bohinjski zvonovi in mimo prekrasnih mlajev in skozi mogočne slavoloke zavije procesija k cerkvi ob jezeru.

»Bumm, bummm!« bobneče pozdravljajo možnarji s holmov. »Bumm, buuummm!« grmeče odmeva pozdrav od gorá.

»Pozdravljen, patron!« se ljubeče smehlja v praznični belini domača cerkvica. Široko, kakor vabeče roke, se odprejo krila glavnih vrat. Zmagoslavno zabučijo orgle in kakor dolga, neskončna reka se zlije procesija v božji hram.

Glej, tam na glavnem oltarju stoji prekrasna omarica iz samega stekla. V ta lepi domek postavijo Bohinjci svojega svetnika.

»Pozdravljen, pozdravljen, naš patron!« zapojó zvonovi, orgle in ljudstvo. Glasovi zvonov se dvigajo do neba in hité čez visoke gore in zelene travnike vse tja do daljnega mesta, oznanjajoč veselo novico: »Sveti Janez se nam je vrnil!«

Rahlo, rahlo se spuste nočne sence v dolino in ovijejo s svojim temnim plaščem ves Bohinj. Zamolklo, komaj slišno pljuskajo valovi jezera in svetli mesec radovedno kuka v cerkvico.

»Doma sem, doma!« vzdihne od velike sreče omamljeni sveti Janez. »Ob svojem prelepem jezeru — o! presladka pesem valov! In ti, moja cerkvica, ti moj topli domači hram! Tu sem doma, tu, in ni lepšega kraja na daljnem svetu! In na glavni oltar so me postavili, v krasno, stekleno omarico! Kakšno čiščenje! Kakšna procesija!... Več ko dve sto let nisem doživel podobnega. Da, da, ko sem jim takrat izprosil obilen dež, so me čistili skoraj kakor danes! Oh, vi Bohinjci, preljubi Bohinjci, koliko veselja, a tudi koliko bridkosti je z vami! Malo je manjkalo, da vam nisem pobegnil! Toda kdo bi vam zameril... saj ste le otroci te zemlje: včasih trdi kakor skalnate gore, ki vas obdajajo, potem zopet mehki in prijazni kakor valčki lepega jezera.«

Svetemu Janezu so zatrepetale solze v očeh, tako je bil ganjen in srečen. Pobožno je sklenil roke in tiha, vroča molitev se je dvignila do neba:

»Obvaruj, o Gospod, moje farane vsega zla, suše, povodnji in bolezni! Predvsem pa te prosim, razprostri svoje vsemogočne roke nad našo deželo in varuj jo vsega hudega. Amen!«

Komaj slišno je pel v visokih linah gorski veter svojo nočno pesem. Rahlo kakor uspavanka so šumeli mehki valčki jezera.

Sveti Janez je zaprl trudne oči.

O B R I S I

VINKO ŽITNIK

JUTRO

Svitanje

Prostrana plan še vsa je mrzla, siva,
a prvi svit zad po gorah razlit
nam že gozdove in meli odkriva...

Zarja

Čez mrzle vzhodne griče zarja, glej,
gre v zlati halji in v prosojni dalji
odgrinja nam temò z njiv, streh in vej...

Vzhajanje

Glej zlate, vedno večje sončne rise,
v njih strehe, kmete, drevje, griče vzpete,
od spred pa senc razklane, sive lise!

Sonce in ptički

Skoz rosno drevje mlado sonce brizga,
obliva vas... A čuj, z vej ptičkov glas
kot klic na delo nam cingljá, brlizga!

Dan

Ej, zrak je spet čedalje bolj prozoren,
in svet se spet razkriva zad in spred —
spočit, svetál in zmeraj bolj prostoren!

Slana

Glej, vaške strehe rahlo skriva slana!
O ves naš kraj se rahlo béli zdaj —
kot nanj nocojšnjo noč bi pala mana...

V polju

Vonj zemlje pod sejalcem z brazd je vstal,
nad rosen klanec se je vzpel škrjanec
in soncu nad zemljó zapel pozdrav.

Svetloba

O luč in v njej spet vas! A tam okrog
raván, poljé, gozdovi in goré —
kot vse to nam na novo dal bi Bog!

POMLAD

Pot skoz vigred

Hej, sonce, dečle, cvetje in zelenje!
Proč, grenke misli in obrazi kisli!
Zdaj spet skoz vigred gre nam pot v življenje!



Frank Brangwyn: Berači. (Ujedenka.)

Pomladna piščal

Čuj, vrbove piščali žvižg brni
v zeleni svet in v mojem sreču spet
budi željé, škrlatne kakor kri...

Pomladni večeri

O čas večerov dolgih, ko razteza
se dan čez hiše v mrak in vedno više
pomladni noči v črni šotor seza!

Mali traven

Glej, s cvetjem češenj vriska mali traven
čez mlade trave, skoz vasi, dobrane —
ves nov, čeprav kot zemlja starodaven!

Pomlad

V goricah že vinogradi cveto,
dišave, ej, kot med kapljájo z vej —
in v srcih spet ljubezni vreli vro...

Mavrica

Ah, dež, gorak kot solze iz oči,
in sončen zrak, a skozenj pisan trak,
pod njim pa naša žita in vasi!

Vigredni večeri

Ej, svetli, sladki vigredni večeri,
ko skoz vasi spet smeh deklet zveni —
in sreča spet odpira srčne dveri...

Zrcalo

V zrcalo reke gledam na obali:
Le pas neba in vrb se v njem smehlja,
a v meni se ves mladi svet zrcali!

Mlado žito

Glej, mlado žito kot zeleno krzno
tja do goré že kmetom v klasje gre...
Joj, moje polje pa leži še trzno!

RAZGLEDI

Poglej okrog

Poglej okrog te griče in doline,
vasi, vrtove, njive in gozdove —
to vse je naše, fant, že iz davnine!

Marčni svet

Hej, suhi, sončni marčni svet z vetrovi,
v njem ptički, brsti, zrak, dišeč po prsti —
in delo, upi ter načrti novi!

Pogled s hriba

Kak zelen in gorák je spet naš kraj!
Glej, kmetje spet orjó svoj kopni svet —
vrh gôr tam zad pa sneg leži še zdaj...

Vas za poljem

Čez polje sence kmetov, konj polzijo,
za njim pa hrami, hlevi — tihi, sami
skoz golo drevje v sončni svet strmijo...

Naše njive

Ej, naša plodna prst ravnin in klancev,
zorana, suha — kakor kosi kruha,
v njej spet naš up, nad njo pa spev škrjancev!

Brezov gaj

Z obronka v vas se brezov gaj belí
spet v halji novi — dol po sončni ježi
do njiv pa rdeča resa vre kot kri...

Cvetoče češnje

Aprilski griči v mraku se gubijo...
Zdaj iz temé se čez raván le še
cvetoče češnje kakor sneg belijo.

Cvetoče jablane

Cvetoče jablane so pregrnile
ravní, pobočja... Vanje kot v naročja
dišeča, bela so vasi se skrile.

Č A R O V N I C A

BOGOMIR MAGAJNA

Mari je sedela na pručici tesno ovita okrog glave, vratu in prsi z ogrinjalom iz rožno obarvane volne. Obraz ji je bil rdeč od mraza. Njen pogled pa je bil uprt v široko morje, ki je divjalo onkraj strmih prepadov. V silovitih sunkih se je zaganjala burja s strmih hribov čez skalovje v valove, ki so se ježili v sive grive in renčali. Zdaj pa zdaj se je burja zagnala tudi skozi velika vrata dubrovniškega obzidja ter zapela zamolklo in joka-joče kot velike piščali na orglah. Trdnjavski stolp je štrlel proti grivastim oblakom. Roj galebov je vrešče krožil krog njega. Mimo Mari so se opotekali ljudje in lovili ravnovesje. Ta in oni jo je mimogrede pogledal in se začudil, da poseda tudi v takem vremenu pred mestnimi vrati. »Čarovnici se je zmešalo,« so pomislili nekateri. Kdo bi se sedaj ustavljal ob njej?

»Mari!« Mari je prisluhnila. »Mari!« Kdo neki je prevpil krik burje? Ali je poklicalo iz njene duše ali iz dna morja? »Mari — pesem smrti!« Prisluškovala je in pozabila na zaslužek in ljudi. Imela je že petdeset let, toda njeni skoraj zamorski kodri in njene velike oči so bile črne kot vranje perje in zenice so žarele živo, kot bi bile blazne. Nov sunek burje jo je prebudil iz bolečine. Zdrznila se je. Poteze na obrazu so vztrepetale in zakričala je hripavo: »Srečo, srečo vam pove papiga Akar!« Poleg nje na tleh je stala velika sinja papiga, z verižico privezana na kletko — papiga Akar, ki ga je poznal ves Dubrovnik. Akar je bil ves zgrbančen in se je hotel zavarovati pred burjo s tem, da je spet in spet počasi zaprl oči, katerih pogled je bil mračen in truden. Zdaj pa zdaj je obvisel na podolgovati škatlji, v kateri so stali v tesno vrsto zloženi listki različnih barv. Na vsakem izmed njih je bila napisana prerokba — na veliki večini le napovedi sreče, saj bi se ljudje zle napovedi zbali. Kadar koli se je kdo ustavil ob Mari, je Akar kot avtomat zagrabil s širokim kljunom enega izmed listkov in ga spustil obiskovalcu v dlan. Potem se je zagledal vanj in golčal: »Akar, Akar — uru — uru!« Obiskovalec je po navadi s strahom razgrnil listek, ko pa ga je prebral, so se mu razširile ustne v nasme in je rad vrgel Mari dinar v naročje. Tisti redki pa, ki jim je Akar pokazal črno bodočnost, so med branjem prebledeli; tedaj je papiga postala nemirna in golčala le nerazločne glasove. Sedaj pa že dva dni ni nihče obstal ob Mari, saj ni hotela burja prenehati niti za uro in Mari je zajela slutnja, kakor da plahuta smrt nad njeno glavo. Z zadnjimi dinarji je kupila ameriških lešnikov za papigo, za sebe nič. Mučil jo je glad. O, pristopila bi lahko k temu ali



Clare Leighton: Perice na Korziki. (Lesorez.)

onemu in zaprosila: Dinar daj! Nihče bi se ne mogel upreti njenim globokim in polnim očem. A Mari bi rajši umrla, kot bi morala beračiti, zakaj mati ji je rekla nekoč: »Zadnja beračica boš na dubrovniških ulicah.« Takrat, pred dvaintridesetimi leti je Mari prisegla, da bo rajši umrla kot pa beračila.

»Mari, uru,« je zaječal Akar in uprl svoje oči v njene. Tudi Akar je bil lačen. Zdrobila je ameriškanski lešnik in potisnila zrno papigi v kljun. Papiga ga je strla in požrla. »Uru, Mari!« Nenadoma je zagrabila listek v škatli in ga spustila Mari na dlan. Mari se je nasmehnila, saj je poznala njegovo vsebino.

»Mnogo je bilo v tvojem življenju ljubezni — malo je bilo sreče — sedaj pa te čaka poslednja ljubica — smrt — ki bo zaprla tvoje težke in utrujene oči. Ne boj se je — objemi jo mirno, vdano, zakaj velik mir bo odslej v tvoji duši.«

Akar jo je gledal in vzkliknil: »Mari, Mari!« — »Akar, Akar,« je zašepetala in potisnila listek nazaj v vrsto. Pod prepadi se je bočilo morje v sive hribe, ki so se zaletavali v bregove, se preklali na dvoje in se zrušili vase, v stotero orjaških vrtincev, ki so drug za drugim odplesali na široko plan. Oj, čuden je svet, vsakemu čustvu odpeva. Mari je pozabila na mraz, na svoje hudo bolno srce, na svoje otekle in nabrekle noge — Mari je sanjarila. Bila je zopet osemnajstletna deklica, za katero so se ozirali študentje po širokem štradonu — za Mari z velikimi očmi — za bajno lepo, vihravo Mari. Dubrovnik se je zopet spreminjal v pravljično mesto. Galebi so bili v soncu kot letajoče, z zlatom ožarjeno belo cvetje.

V tistih dneh jo je njen učitelj petja, mojster Marko, vodil v zadnjem tednu svojega pouka po dubrovniških ulicah in jo učil: »Glej, ljudje se sprehajajo po cestah in se razgovarjajo med seboj — poj, kakor bi se sprehajala in pogovarjala.« Peljal jo je na trdnjavski stolp, ji pokazal najlepšo med najlepšimi pokrajinami sveta in ji rekel: »Poj, kakor bi opisovala gore, vinograde, nasade rož in sadja, oljčne in oranžne gaje, kakor bi opisovala med bele zidove ukleto mesto; glej morje in zeleni otok na njem — poj, da te bo razumelo morje in bo tvoji pesmi prisluhnil zeleni otok; poj tako, da bo barva tvojih besed kot barva neba, v kateri se koplje sonce.« Peljal jo je v katedralo in ji rekel: »Poj, da bo tvoja pesem kot živa in resnična molitev!«

Tisti dan se je zavedela, da ga je vzljubila, in mu razodela: »Kako naj se ločim od tebe, ki si me tri leta učil umetnosti petja, ki je najlepša med umetnostmi. Mojster, naj pobegnem s teboj.« Odgovoril je: »Berač sem med berači in moje telo ni vajeno svile. Kako naj te ukradem staršem, ki so mi zaupali tvoj glas in tvoje dobro ime? Vrni se v svoje sobe in počakaj v njih ženina, da te popelje na svoj dom. Kako naj bi pevec brezdomec snubil hčer bogatega trgovca?« Odgovorila je: »Zavrgla bom svilo in dom in spala s teboj na trati ob cesti.« — »Mari, vzljubil sem te takoj, ko sem te zagledal, toda nikoli ti nisem tega razodel. Pokazal sem ti samo en obraz — učil sem te pesmi veselja — nikoli ti nisem zapel pesmi mračnih noči, pesmi gorja, pesmi viharnega morja in pesmi smrti. Zakaj bi te vodil v kraje, v katerih bi zblaznela tvoja duša in usahnila lepota tvojega telesa! Jaz nisem prisluhnil samo pesmi lepote, ki jo je Bog razgrnil po zemlji — prisluhnil sem tudi pesmi temè. Z Bogom, Mari, in vrni se na svoj dom!« Odgovorila je: »Pojdem s teboj.«

»Ženska, v mrazu je zaspala in se smehljala,« je zaklical nekdo in jo stresel za ramo. Odprla je oči. »Če nisi znorela, ne sedi tukaj in vrni se domov, če nočeš zmrzniti,« ji je rekel in zbežal v burji proti vhodu. Kakor začudena je gledala nekaj trenutkov za njim, potem je začela sanjati znova.

Starši so jo rotili, ji grozili in ji prerokovali temno bodočnost. Ker jih ni hotela poslušati, so jo prekleli in ji prepovedali, da bi še kdaj prestopila hišni prag, če pobegne. Mari pa je pobegnila. Mojster jo je peljal v Atene in listi so pohvalili njegovo in njeno petje. Takrat jo je prvič prevzel opoj napolnjene dvorane. Odpotovala sta v Kairo. Ko je nastopil mojster, so nekateri zaploskali, ko je zapela ona, je množica planila k odru, jo dvignila na rame in ji vriskala. Drugi in tretji večer se za mojstra nihče ni menil, njo pa so obdajale trume zagorelih ljudi, ki so se lovili le za en sam smehljaj. Mojster ji je rekel: »Vpijejo le

omamljeni od tvoje lepote, tvoje pesmi pa niti razumeli niso. Pojdiva v Florenco, tam bodo očarani tudi od tvoje pesmi.« Njene oči so se pomračile. Že prej jo je začudil mojstrov neuspeh in njegov lik ji je začel bledeti v duši. »Pojdiva v Florenco,« je odgovorila, »toda bojim se, da te prevzame zavist.« — »Kako naj bi te prepričal, da to ni res? Hotel sem, da bi ljudje ne občudovali samo lepo izdelanih gosli, ampak doživeli godbo njihovih strun.« V Florenci je morala večer za večerom na oder. Godbeniki so jo sprejeli v svojo sredo. Za mojstra se nihče ni zmenil. Njegovo ime se je skrilo v senci njenega imena. Postajal je mračen in srdit in neki večer ji je rekel: »Ne hodiš po poti, ki sem ti jo pokazal. Mignon ni bila nikoli zapeljivka in zvodnica.« — »Ali naj hodim vedno isto pot kot ti? Nočem biti tvoja violina, da bi ti le sebe nanjo igral.« Mojster se je vrnil v Dubrovnik. K nji pa so prihajali drug za drugim in kradli lepoto njenega telesa. Polagoma, polagoma jih je začela spoznavati. Mojstrova podoba se ji je prikazovala v sanjah, vendar se ni vrnila. Čez leto dni so ji sporočili, da se je mojster zapil in da se zanemarjen potepa po

bregovih ob morju. Začela je odrivati častilce od sebe in čim manj jih je bilo krog nje, tem bolj so v listih plahnela poročila o njenih nastopih. Od doma so ji sporočili, da je mojster utonil. Še enkrat je stopila na oder in zapela kot nikoli poprej — dvorana pa je molčala. Vrnila se je v Dubrovnik in tavalala dneve in dneve po obali. Mati jo je silila in prosila, naj se vrne v domačo hišo, Mari pa je pobegnila v Sarajevo in se pridružila ciganskemu zboru. Začela je tudi sama popivati. Udinjala se je v neki gostilni, kjer je jo prevzela pesem noči in krik nebrzdanega življenja. Krog vodometa na vrtu, po katerem je dobila gostilna ime, so posedale trume ljudi, ki so z odprtimi usti poslušali njeno pesem. Nič niso ploskali, toda sem ter tja je bilo med njenim petjem slišati žvenket kozarcev, ki so jih pivci metali ob tla. S svojo pesmijo je stokrat in stokrat povečala v njihovih dušah skrito bolečino. Nekje v temi za platanami so sijale vanjo oči umrlega moža, ona pa je prepevala:

»Joj, kako srcé te moje ljubi,
bolj, kot ljubi mati svojega otroka,
bolj kot cvetje roso —
bolj srcé te moje ljubi.«

Potem je potovala iz mesta v mesto in povsod, kjer je nastopila, so bili prostori polni. Iz Dubrovnika so ji sporočili, da ji je mati umrla. Ni se vrnila. Pozneje je zvedela za propad očetove trgovine in njegovo smrt. Tudi tedaj je s pesmijo prevpila bolečino v sebi.

Njen obraz je postajal starikav in glas hripav. Ko ji je vodja zbora odpovedal, se je vrnila v rodno mesto, kakor bi se bila vrnila na pokopališče; tavalala je po ulicah, kot bi hodila med grobovi. Stopila je na bregove, ko je bilo morje najbolj viharo, in strmela ure dolgo v divjo igro valov.

Neki dan je prispela ladja iz Aleksandrije. Neki mornar je prinesel s seboj sinjo papigo Akar in jo ponujal v pristanišču. Mari mu je izročila skoraj ves svoj denar. Na sto listkov je napisala prerokbe, naučila papigo dvigati listke in postala tako čarovnica ob mestnih vratih, kjer je prečepela leta in leta. Ko ji je postajala sapa težka in ko so ji začele otekati noge, je spoznala, da ji je opešalo srce. Ni se bala smrti. Čakala jo je kot prijateljico in kot spremljevalko, ki naj jo pripelje k tistim, ki jih je toliko ljubila. Dostikrat je prisluhnila zvonjenju, ki je prihajalo iz dubrovniških zvonikov, in njene ustnice so komaj slišno pripevale zvonjenju. Njena pesem je bila sedaj kot živa in resnična molitev. Njen edini pravi prijatelj na tem svetu je bil Akar, katerega je navadila, da jo je klical z imenom Mari. »Le kdo bo skrbel zate, Akar, kadar umrjem,« mu je govorila včasih.



Globok sneg. (Fot. Fr. Krašovec.)

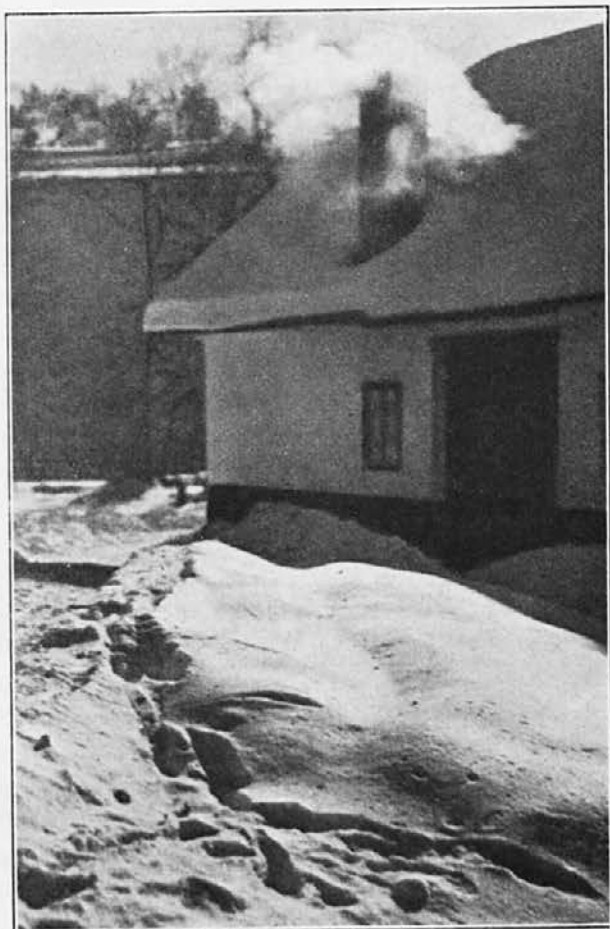
»Ma-ri, Ma-ri,« je zaklical Akar. Odprla je oči in se zavedela, da bo treba domov; nad morje je legal mrak. »Akar, tudi danes nisva ničesar zaslužila — le kaj bo z nama!« Na licu ji je visela solza. Poiskala je v žepu ameriški lešnik in ga oluščila papigi. Tedaj se je burja s sunkom zagnala v škatlo z listki in jo prevrnila. Listki so se raztresli po tleh. Burja jih je dvignila, da so zaplesali čez skalovje v globino, kjer se je penilo morje. Akar je nemirno vreščal, Mari pa se je pognala za njimi, da bi rešila prerokbe sreče in nesreče. Vrnila se je vsa skrušena in zasopla, ne da bi bila ujela kak listek. Mari je z božanjem pomirila preplašeno papigo in jo spravila v kletko. Potem je počasi naložila pručico na ramo, dvignila kletko in oddrsala proti obzidju. Ob vratih se je v burji opotekla in udarila z glavo ob zid. Zaječala je. Temna senca ji je zbežala mimo oči. Zagledala se je skozi vrata v mesto, po katerem so že prižigali luči. Skozi ta vrata je pred dawnimi leti zbežala z Markom na ladjo. Na štradomu je obstala in gledala kot zamaknjena na pročelje visoke hiše, na svoj rojstni dom, ki bi moral biti njen, pa se je sedaj tuj napis šopiril nad vhodom. Gledala je na okno, za katerim je bila nekoč njena soba, polna razkošja in njenega mladega življenja. Vanjo je prihajal Marko in jo ob klavirju učil petja. Mari je vedela: če bi ne zbežala od doma, bi mati in oče živela dlje in dom bi se ne bil zrušil. V duši jo je zaskrbelo vest, ki jo je tolikokrat zatajila. V bližini se je dvigala katedrala, v kateri je kot deklica tolikokrat klečala in v katero jo je takrat vodil Marko. Zajelo jo je domotožje po tistih dneh in z njim želja, da bi stopila še enkrat v cerkev. Zaradi burje so bila težka vrata zaprta in Mari je bila preslabotna, da bi jih odrinila. Naslonila se je nanje, kakor bi se hotela odpočiti. Ustnice so se ji premikale v molitvi, ki je blažila gorje v njeni duši. S težavo se je začela potegnati po ozki, strmi ulici na levo stran mesta. Starodavne hiše so se risale visoko pod nebo. V ozki ulici je burja izgubila svojo moč, slišati pa je bilo njeno jokajočo pesem, ki je plavala nad strehami. Blizu obzidja je Mari dospela v mračno vežo in se začela vzpenjati po strmih stopnicah. Na vsaki tretji je počivala; dušila jo je sapa in noge so bile težke kot dva svinčena stebra. V vrhnjem nadstropju je stopila v svojo sobico. Prižgala je na omarici svečo. Potem je odpela Akarja z verižice in papiga je zbežala na mizo ter gledala na gospodinjo s čudno svetlimi očmi.

Legla je oblečena na posteljo. Lotevala se jo je omotica. Mimo oči so ji bežali roji senc, ki so se izpreminjale v črne plahutajoče metulje. Krilila je z rokami, da bi jih odgnala. Oči je upirala v Akarja, kot bi pri njem hotela iskati pomoči. Akarjeve oči so se večale, postale so srepe, očitažoe, mračne. »Marko, ne glej me tako,« je zakričala v grozi in na ustnicah

ji je nemirno zadrhtela molitev. Čudne oči pred njo so izgubile vso strogost — postajale so blage in neskončno žalostne. »Mari, spoznal sem težko pesem, pesem smrti,« so ji govorile. »Zapela bom pesem smrti tudi jaz.« — Začela je premikati ustnice in iskala besed. »Mari, Mari, ti velika pevka — pesem smrti nima besed,« so rekle oči. Mari se je nasmehnila: Črni plahutajoči metulji so se nenadoma spremenili v šop belih plavajočih krizantem, ki ga je obkrožil temnozelen lovorjev venec. Tiste čudne oči so se nasmehnile in utionile v nevidnost. Šop krizantem z lovorjevim vencem je počasi plaval proti njenemu srcu.

Sveča je dogorevala. Burja se je zaletavala v okno in zamolklo tulila. Mari je nepremično ležala na postelji. Levica ji je počivala nad srcem, desnica na čelu. Nekoč tako opojno lepe njene oči so široko odprte strmele v strop.

Ko se je povsili stenj na sveči in je začel plamenček nemirno utripati, je Akar z mize poletel na Marine prsi. Dolgo in nepremično jo je gledal v obraz. Potem je preplašen stisnil glavo k njenemu licu. Bilo je mrzlo. »Mari, Mari,« je zaklical. Sveča je ugasnila. »Mari, Mari,« je klical Akar skoraj vso noč. Nihče ga ni slišal.



Kosilo se kuha. (Fot. Fr. Krašovec.)

SMUČARSKÉ PESMI

IVAN ČAMPA

JUTRNJA IDILA

Ko da bi v beli cerkvi bel golob
se na perutih lahnih spreletel,
tak tiho in nevidno jutra svit
v vasico zasneženo je zašel.

In ko nad jato hišic — belih kôp
se razcvetel je prvi sončni žar,
skoz sneg k zamrzlemu potoku pit
odgnal je site vole gospodar.

Potem kričé se zbralo sred vasi
je polno skuštranih, žarečih glav:
pod strážjo vsak je poiskal smučí
in si na gazi jih na noge dal.

In v srcih stárejših tako razvnel
se nezmagljivo je mladosti utrip,
da marsikdo si smučke je pripel
in za mladino se oddrsal v hrib.

MIDVA

Še naju je mladost zmamila,
da znašla sva se na smučeh:
lepote, zdravja bi napila
se rada po bregovih teh.

Zavita sva v oblak pršiča,
ki rezka burja ga podi,
a vendar sva ko mlada ptiča,
ki v žilah jima moč kipi.

Zdaj v nama se je moč sprostila:
poganjava se v beli dan,
ko da nevidna naju krila
neséjo čez deviško plan.

BELA OPOJNOST

Glej, do vrhá prišla sva že
in sneg blešči se okrog naju.
Potonike ti z lic žare
ko na gredicah vaških v maju.

Ta žar razkošni me slepi,
ko da bi v sámó sonce gledal
in res ne vem, kako bi ti
vse, kar občutim, dopovedal.

Saj zdiš se ko rubin mi živ,
ki démantov ga žar obliva,
in sam — ko kraljevič bi bil,
ki to prelest omamno uživa.

RAZGLED

Pod nama moja rodna vas
počiva ko nevesta bela:
morda se je v ta zimski krás
zaradi tebe razcvetela.

Prav sredi nje moj dom stoji:
nad njim miglja meglica sinja.
Zád hrib za hribom se vrsti
in v sinjkasti daljavi zginja.

Ob hribih teh pa so vasi
in grički, travniki in njive.
In vse zdaj v snegu se iskri,
celó gozdov košate grive.

Da sem prav tukaj se rodil,
bom Bógu vedno vedel hvalo:
od tod bom vso lepoto pil,
kar drugim jo srce bo dalo.

ZADNJI SMUK

Zašlo je sonce za vrhov obronke
in zarje naju je oblil škrlat.
Mraz kuje v láse biserne ti sponke
in v lica vedno huje huka hlad.

Na smučkah so zamrznila stremena,
po cérkvicah Mariji v čast zvoní,
vse bolj gosti tančica se megljena,
po vasi se iz dimnikov kadi.

Zdaj naglo bova smučke naravnala
po hribu strmém za poslednji smuč.
Glej, noč neslišno je na zemljo pala.
Iz hiše naše naju vabi luč.

NA PEČI

Zdaj vsi smo v hiši zbrani s tabo vréd.
V razgovoru prijetnem čas poteka.
Na oknih bujno se razcveta led.
Na vasi več ni živega človeka.

Od smučk in hribov trudna sva oba.
Lepo sedeti je na topli peči,
ko v njej prijetno plamen prasketa.
Daj, mati, v istje zglavnikov nameči!

Po rožnem vencu pojdemo vsi leč.
Nocoj bo kmalu vsak sladko zaspal.
Vso noč toploto dihala bo peč,
ko mraz dragulje v okna bo koval.

PROFESORSKA MODROST

STANKO CAJNKAR

Moje prvo navdušenje je veljalo mizarškemu poklicu. Gledal sem, kako je pod obličjem les postajal vse bolj gladek in svetel; čutil sem se, kako so se stvari v mizarjevi roki spreminjale in lepšale. Ves srečen sem gladil narejene predmete. Tedaj sem sklenil, da bom mizar. Ne vem, kdaj in zakaj je to navdušenje minilo. Pozneje me je bilo te prve ljubezni kar nekam sram. Morda imam prav zaradi tega tako neokusno narejeno pohištvo. Potem sem hotel biti trgovec. To navdušenje je bilo zgrajeno na neki temeljni zmoti. Mislim sem, da je v trgovini najvažnejše sladkor, ki sem ga imel strašno rad. Ko sem spoznal, da je v trgovstvu prvo denar, sem imel tega poklica dovolj. Naslednje moje nagnjenje je bil poklic profesorja. V to stvar sem se končno tudi ujel, čeprav bolj slučajno. — Ako gledam nazaj, se mi dozdeva, da je v teh mojih idealih vendarle neka medsebojna zveza. Pravi trgovec bi ne bil postal nikoli. V tem navdušenju je šlo samo za neko sladkosnedno uživanje. To gotovo ni pravi poklic. Morda pa je tudi v tem idealu neka misel, ki ni brez pomena. Tudi poklic mora biti nekaj veselega, nekaj sladkosnednosti podobnega. Med mizarstvom in profesorstvom pa so zveze zelo vidne. Povsod gre za neko oblikovanje, žaganje in oblanje, struganje in čiščenje, uravnavanje in priličevanje. Tako sem končno ostal samemu sebi zvest. Služba profesorja mi je kar nekam vrojena. Rekel bi, da imam naravno pravico do nje. Zato se moje misli in želje od vsepovsod vračajo k šoli. Le-ta mi je pribežališče. Česar ne bi smel povedati kot umetnik, smem razložiti kot profesor. Česar ne prenese ne knjiga ne gledališče, to ima v šoli še vedno lahko svoje mesto.

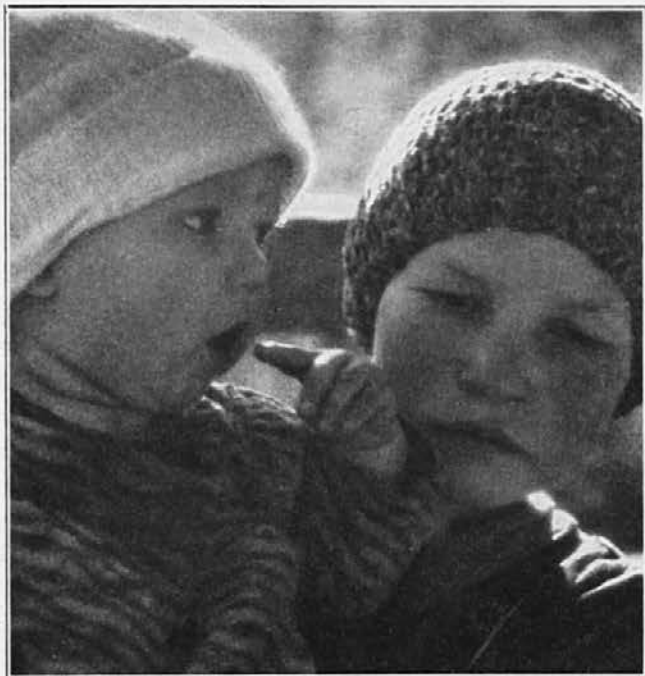
Zopet sem v šoli. In moji mladi prijatelji so z menoj. Govorim in razlagam. Pozabljam, da moram tudi spraševati. Pozabljam, da moram biti strog. Pozabljam, kakšen predmet so mi izročili v varstvo. Le tega se zavedam, da je moj glavni nadzornik Bog sam. Njegov predmet poučujem. Ali ni ves svet Njegov? Ali ni On sam v vse zapleten in povsod za pričo? Torej smem in moram govoriti o vsem. Saj me povsod lahko poišče in tudi mi ga lahko najdemo kjerkoli.

Gledam te mlade in zdrave ljudi, ki čakajo na moje besede. Vidim, kako so roke bele (v razredu je mnogo deklet), nohti skrbno gojeni, frizure urejene in gospodske. Tudi prstane (ki bi jih ne smele nositi) in zaplestnice vidim. Obleke so sicer uradno enotne in puste, a dekliška iznajdljivost more tudi to enoličnost ublažiti. Zadostuje bel ovratnik, drugačen vzorec blaga, lepe nogavice in elegantni čevlji.

Ali se naj malo poigram s to nedolžno nečimrnostjo? Ali naj jim v to njihovo meščansko udobje pričaram kakšen povsem drugačen svet? Zakaj ne? Saj ne bo nič hudega. Vedo, da jih imam rad. Najbolj tih nauk bodo razumeli, kakor razumejo podsmehljivo opazko ali duhovito grajo.

»Ste že bili v Trbovljah, v Zagorju ali v Hrastniku? Ali poznate te naše kraje? Morda so vam Haloze in Slovenske gorice vse bolj blizu. Vseeno. Trpljenje je povsod enako grenko in krivica povsod enako brez srca. In tudi človek je povsod enak. Dober in slab, pravičen in krivičen, dobrotljiv in trdosrčen, prizanesljiv in nepopustljiv, širokočuten in malenkosten, veren in poln dvomov; čist in umazan, svet in posvêten. Meja med dobrim in slabim gre skozi sleherno človeško srce. Samó Bog more izreči zadnjo besedo o naši vrednosti in nevrednosti. Ob vseh pohvalah in grajah moramo to vedeti. Pa kljub temu brez hvale in graje, brez priznanja in zavračanja ne moremo živeti. Kakor dajemo imena stvarim, tako in še bolj moramo ločiti med dobrimi in slabimi dejanji, med pravico in krivico, med resnico in lažjo, med vnemo in slepo strastnostjo. S tem gradimo pravi red življenja, ustanavljamo človeško skupnost in pripravljamo ljudi na odločilno srečanje z Bogom samim. Meje med pravico in krivico ne sme nihče zabrisati. Sveta je, kakor je sveta meja med resničnim in neresničnim. Pa tudi ono o mejnikih, ki so postavljeni v vsaki duši, velja do konca in povsem. Zato je tako težko povedati pravo besedo o teh naših ranah, o tem nezasluženem trpljenju in izreči pravično sodbo. Ni vse tako, kakor pišejo knjige in časopisi. Navadno je vse mnogo bolj zamotano in skrivljeno. Belo ni tako belo, kakor hočejo naivne pravljice, in črno ni tako temno, kakor hočejo ljudje, ki se igrajo z najbolj nevarno igračko, s sovraštvom. Ostane pa trda resničnost vsakega posameznega dneva, resničnost ubogega človeškega življenja. Podrti koči ne moreš reči grad, trd kruh ni potica, bolezen je strašno nasprotje zdravja. Štiri sto borih dinarjev je gotovo manj kakor trideset tisoč. Pomanjkanja ne odpraviš z zadovoljnostjo. Stanovanje z eno sobo in majhno kuhinjo ni dom za osem ali deset ljudi. Vse to vidiš in veš. Vsa tolažba, da pač tako mora biti, te ne prepriča. Dokazi ne morejo nič proti ugovoru srca, ki se zaveda svojega človeškega dostojanstva. To je v nas. Tista topa vdanost, ki jo tolikokrat srečujemo, je duševna bolezen, brezvoljnost; to je neka strašna spalna bolezen, za katero ni pravega zdravila...«

Sedaj sem nekje sam s seboj. Rahlo se zavedam, da govorim bolj sebi kakor njim. Poslušajo me, a vendar ne razumejo prav, kaj hočem povedati. Skoraj vsem se doma prav dobro godi. Kar pa veš iz knjige, je strašno revno znanje.



Pestovati mora bratca... (Fot. Fr. Krašovec.)

»Šel bi z vami na to pot, pa se bojim, da bi vzeli s seboj preveč nekega osladnega sočustvovanja, preveč neke nežnosti, kakor jo tako radi izlijemo nad bolnim otrokom...«

V očeh berem začudenje. Ali je prave ljubezni res kdaj preveč? Ali ni edino sočustvovanje na mestu, ko gre za nezasluženo trpljenje katerega koli človeka? Moram povedati, kako to mislim.

»Res, brez vsega tega. Ljudje, ki jih imam v mislih, niso raznežena, bolelna deca. To je morda najbolj zdrav del našega ljudstva. Treba je marsikaj razumeti in vedeti. Ljudje so ponosni na svoje delo, ponosni na moč in zdravje, ponosni na svojo pravico. S tistim nedeljsko zlikanim usmiljenjem jih ponižujemo. Sam sem doma v revni hiši, pa nisem nikoli maral pomilovanja, v katerem je včasih toliko sebičnosti. Nekateri ljudje so kar veseli, ako morejo koga z usmiljenjem osrečiti. To njim samim tako dobro dé. Zdi se skoraj, kakor da jim je revščina potrebna, da so lahko dobrohotni in usmiljeni.«

»Saj je težko povedati, kako bi naj ravnali. Gotovo pa je, da bi morali nositi s seboj pogum. Neko veselo zavest, da te strašne bede ne bomo več trpeli. Prepričanje, da gre za sveto dostojanstvo vsega človeštva in ne za neko nesrečo, ob kateri smo brez moči. Vsakemu bi morali krepko stisniti roko, da bi čutil, kako se lahko zanaša na nas. Kar z očmi bi razodeli misel resničnega bratstva in tovarštva. Vse drugo je kakor obisk pri neozdravljivo bolnem, ki mu ne morete lagati, pa tudi ne resnice povedati. Če pridete v strelski jarek k ljudem, ki branijo dom in čast, se ne boste

cemerili in govorili osladnih nežnosti. Življenje v Trbovljah, Hrastniku, Zagorju, v Halozah in Slovenskih goricah, na Pohorju in v Posavju je boj in ne pogreb. Nismo v hiralnici, smo le v delavnici.

Seveda mora biti kljub vsemu temu naša misel zelo živa. Naš spomin izostren in buden do boleznosti. Mnogo znanja moramo vzeti s seboj. Toliko let ste se učili matematike. Porabite sedaj to grenko pridobljeno modrost in računajte, kako naj se šest sto dinarjev tako razdeli, da bo za osem ljudi ves mesec dovolj. Od tega odštejte izdatke za razvedrilo, za priboljške, letovanja in potovanja. Nekaj mora tudi v hranilnico, da bo za nezgode, ki utegnejo priti. Končno bi otrokom tudi nekaj dinarjev dediščine ne bilo v škodo. Mislim, da z vsemi logaritmi teh računov ne boste rešili. Vedno vam bo rezultat motila pošastna neznanka, ki ji v teh krajih pravijo pomanjkanje. Tudi higiene ste se učili. Lepo, kakor da iz knjige berete, veste povedati, kaj vse je potrebno za ohranitev zdravja. Zdrdajte to delavskim in viničarskim materam, ako si upate. Tudi o estetiki ste že kaj slišali. Kako naj bo dom opremljen, da bo v resnici lep. Kakšna naj bo zunanost hiše, v kateri prebivajo ljudje. Kako naj mati obleče sebe in deco, da bo vse po pravem okusu. Ne vem, koliko tega znanja boste mogli s pridom uporabiti. Najbrž bi se vam še v katekizemski modrosti zapletla beseda, da bi jim tudi o Bogu in moralnih dolžnostih ne vedeli povedati prave misli.«

To modrovanje jim ni več tuje. Vsebinska prebranih knjig se sklada s tem, kar jim pripovedujem. Le da je vse preveč papirnato, nedoživeto in nepopolno. V vsakdanjost še ne sega. Morda tudi nikoli ne bo. Beseda zveni, pa ne vzbudi zadnjega odmeva in ne izsili zadnje odločitve. Žrtev je še prazen, votel klic. So še kakor otroci, ki iz usmiljenja do zamorčkov jedo čokolado, da lahko nosijo gospodu katehetu staniol.

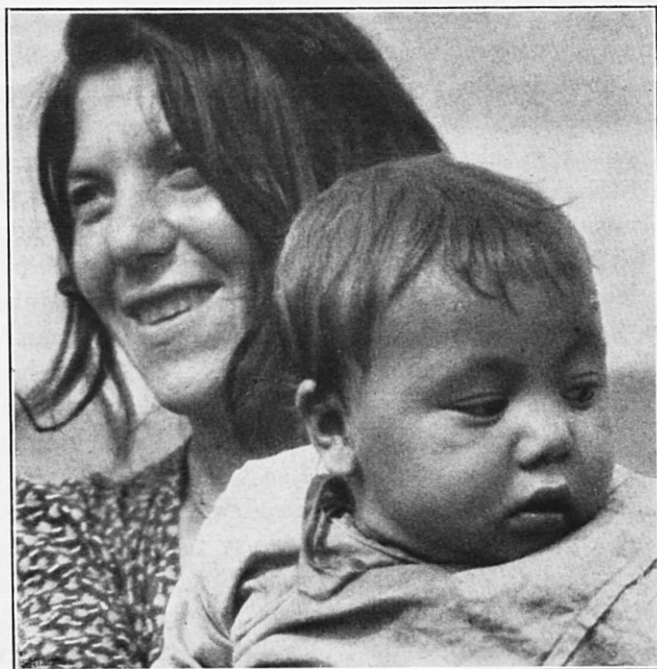
»Ljudem manjka nekaj bistvenega in temeljnega. Že po resnici nimajo dovolj. Morda je sploh nimajo. Nočejo vedeti, da je neka resnica vsakega posameznega človeškega življenja. Še manj vedo, da je tudi neka zadnja resnica o naši skupni človeški usodi. Resnica ni luksuz, čeprav se dozdeva, da jo hočejo nekateri majhni ljudje bolj obdavčiti kakor luksuzne predmete. Resnica je prava os življenja. Vse drugo samo toliko vpliva, kolikor raste iz resnice.

Ne vem, kako naj vam vse prav povem. Je resnica, ki trka na vsako človeško srce. Tej morate odpreti. In je resnica, ki prinaša veselje in slast tistemu, ki se je sklonil k njej. Vsak kamenček, vsaka žival, vsako gibanje, vsako, še tako malenkostno dogajanje vam utegne prinesiti radost resnice. Dolžnosti pa tu navadno ni. Ako je, je šolska in poklicna. Tako se morate učiti naravoslovja, matematike in še marsičesa

drugega. Če govorim o žeji, ki jo more in mora utešiti samo resnica, mislim na tisto veliko življenjsko modrost, ki je naš ponos in naša čast: na resnico o človeku, družbi in Bogu. In sedaj bi vam rad povedal, kaj pomeni resnico iskati. Poznam človeka, ki ga bomo morda kdaj obiskali. Pot je zelo preprosta. Ulica, stopnice, soba, polna knjig in papirja. Potem veder obraz in prijazen sprejem. Resnica ni le v knjigah, ki so pred nami, in ne na popisanem papirju. Ni samo na ustih in v besedi tega človeka. Nekaj njenega ognja je v očeh, drugo je v srcu, v volji in v razumu. Žeja, ki je ni mogoče povsem utešiti. Glad, ki ne neha opominjati. Volja, ki je noben dvom ne more streti. Če bi ga vprašali, kako je z dolžnostjo iskanja, bi nam utegnil odgovoriti: 'Kakor z zdravilom, ki ga moraš prinesiti ljubljani bolni materi. Veš, da so take čudežne kapljice, ki pomagajo. Le da je pot nekam utrudljiva. Treba je poiskati pravega zdravnika, da predpiše pravo zdravilo. Sedaj hodiš in iščeš. Ne veš za utrujenost, pozabljaš na delo, poklic, kruh in čast. Ljubezen ti kaže pot. Druge markacije ni. Tako nekako je z resnico o tebi, o drugih, o svetu in o Bogu...' Čudno je to: vse še nekam približno razložim in pojasnim. Včasih celó koga za kako stvar navdušim. Ta poziv k iskanju resnice pa vedno nekje v gluhi lozi izzveni in utone v pozabljenje. V odgovor dobiš strahopeten izgovor, da ni časa za vse to. Potem tudi za ljubezen ni časa, za sprehod in počitnice, za prazne romane in kino, za bedaste razgovore in za onih tisoč nesmiselnosti, ki jih ljudje počenjajo, čeprav imajo svoje delo in poklic. — Vneme za resnico prečesto tudi tistim manjka, ki se boré za pravico. Zato je svet vedno bolj zmeden in kljub vsemu trudu vedno bolj nesrečen.

Vidim, da taka profesorska beseda utruja. Morda tudi premalo varčujem z dobrimi nauki. Ljudje se vsega naveličajo. Naveličanost je potem vzrok, da se sploh v ničemer ne spremene. Stokrat ponovljen materin opomin je podoben izrečnemu dovoljenju. Ko bi le vedel, kje je čisto prava pot. Pa je včasih resnično hudo. Tudi meni je življenje ljubše kakor opominjanje. Včasih pa je menda tudi pouk v službi življenja. Nehal bi z govorjenjem, pa po nekem čudnem duhovnem zakonu o vztrajnosti ne morem iz svete besede. To romanje od misli do misli postaja strast. Ne iščem pravih zvez, ker še ni čas za dograditev celotne stavbe. Zdi se mi, da sedaj samo klešem kamenje, iz katerega bo življenje po božjem načrtu celoto moralo šele zgraditi.

»Tudi zdravje nam je potrebno. Zdravje telesa in duha. Naš narod je podoben kmetskemu dekletu, ki je prišlo v mesto za služkinjo. Njena prva skrb je, da postane gosposka, mestna, velika dama, v kolikor to pač gre. To je veliko zlo. Ob tej rani z nekim ve-

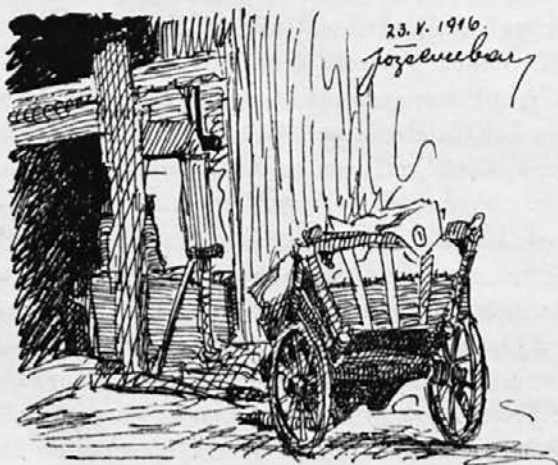


Ciganka z detetom. (Fot. Fr. Krašovec.)

seljem mislim na neko srečanje. Bilo je na novi maši. Sedeli smo v veliki kmetski uti pri slavnostni pojedini. Svečano razpoloženje ustvarja neko posebno zavest bližine in povezanosti. Čisto tuji ljudje se v nekaj urah spoznajo in sprijaznijo, da je kar čudno. Mene ta sreča pogostokrat pozdravi. Včasih je kar težko, ako morate zvesto nositi toliko zaupanih skrivnosti in priznanj. Ta dan mi ni bilo težko. Ves razgovor s sijajnim kmetskim dekletom izpod Gore je bil kakor pesem. 'Pridite k nam, da boste videli, kako je lepo,' je hitela razlagati. 'Polja, travniki in gozdovi. Posebno gozdovi. Z rajnim očetom sem hodila po samotnih gozdnih poteh. To je bilo veselo. Vsako drevo in rastlino je poznal, z vsako ptico je bil domač, vsak šum mu je bil kakor beseda. Toliko lepega sem slišala od njega. Vse mu je bilo kakor pozdrav od Boga. Poslušala sem in gledala. Potem sva šla domov, tiho in pobožno, kakor da greva na božjo pot. Dom je bil še lepši, mati bolj vredna ljubezni, bratje in sestre najljubši znanci. Pozneje sem bila v Ljubljani v neki šoli. Nekaj sem se naučila, res je. Dom pa je vendar samo eden. Bila sem na Bledu. Tam ni zame. Na kolidvoru v Ljubljani sem se komaj rešila nekega umazanega človeka. Bila sem v Mariboru. Tam je poročena moja sestra. Pomagala sem ji v gospodinjsstvu, skrbela za njene otroke in hrepenela domov. Z vnemo sem iskala hrib, od koder bi se videlo k nam, v našo samoto. Najbolj vesela sem, ako zjutraj prav zgodaj vstanemo in gremo na polje žet, orat ali sejat.' Morda se zdi kaka beseda manj verjetna. Ako bi mogli videti njen obraz in čutiti njen zdravi ponos, bi se vam zdelo vse

tako resnično, kakor se je meni. Končno za vsako besedo tudi ne gre. Važna je tista povezanost z zemljo, na kateri živimo, važno je veselje do pristnosti, lepa je vnema za delo, ki je nekaterim v breme. Zdrava in močna je taka odločna ljubezen do doma. Pristrčno je tisto prijateljstvo z očetom, ki je poln zdrave naravne modrosti. Misel o ljubezni in fantu, kakršnega bi si želela, je bila prav tako pogumna in pametna. Vedela je, da za ustvaritev doma samo bežno ljubezensko srečanje ni dovolj. Treba je neke ubranosti, neke svete sorodnosti, neke pripravljenosti in zrelosti v mišljenju in čustvovanju. Brez zdravja duha res ne gre. Morda prav zaradi tega socialnih krivic ne moremo zabraniti in popraviti, ker nismo v svoji zemlji zakoreninjeni. Zemlja ni samo rodna gruda, snov, prst. Zemlja je vsa naša preteklost, vse lepe navade, vsa ljubezen do dela, zavzetost za poklic, vse ljudsko izročilo. Kdor tega ne pozna, nima pravega spoštovanja do preprostega opravila. Hoče biti gosposki, odličen, boljši človek. To pa je že krivica, storjena preprostemu človeku in vsej družbi. Kdor takó površno misli, ne more vedeti, da je vsako delo kraljevsko opravilo. Zato tudi ne daje pravičnega plačila in se ne trudi za pravi red. Njemu je ves svet razdeljen v boljše in slabše ljudi, v odlična in poniževalna dela, v gospodstvo in suženjstvo. Ljudje strašno radi postavljajo mejnike. Še z večjo vnemo jih krivično predstavljajo ...»

Sedaj bi lahko prešel v novo razmišljanje o predstavljanju mejnikov v duhovnem svetu. Govoril bi lahko o sodbi in obsojanju, o krivicah besede in čustva, o zločinih, ki se nevidno godé dan za dnevom. Pa ne morem. Nekam zoprno mi je vse to, pa čeprav do krvi boli in peče. Morda drugič. Danes utegne biti pre zgodaj. Če le ne bo drugič prepozno. Vsak dan nam prinese novo razočaranje. Vsako uro se kaka lepa misel zruši v nerazumljive drobce, vsak trenutek nam ukrade nekaj vere v pravico in red sveta. Ne vem, kako naj bom ob vsem tem še profesor. Morda bi bilo bolje, ako bi bil kirurg in bi vihtel nož v rokah.



PLESALKA IN ŠKRAT

JOŽA LIKOVIČ

I

Za Pokojiščem se je razgrnila rožna koprena; mehka zelenina svečanovega neba je zagorela v žarki večerni luči, ki se je spočela med Javornikom in Nanosom. Meglenasta sopara nad jezeriščem se je za hip razpustila, težki kosmi nezdrave negle so se zavlekli med rakiške laze in udore. Smrt je stekla preko košenine, zlobno zamahnila s koso, hlastno použila troje rdečih srčkov, ki jih ni zmela kraška burja na drnulji, ter oprezno odšklopotala proti vasi. Nekje v rebri je bevsknil premražen lisjak, na praznem kozolcu mu je ponagajala bistrooka sinička in zapela pesmico o raztrgani kiklici. V zapuščeni lozi je kriknil skovir in se zlovešče zagrohotal; njegov pisk je strahotno odmeval nad Pristavo in Peklom, trkal na okenca in strašil zakasnelega Meniševca.

Pri Bernaču je umrl mladi gospodar. Lučarica Mreta je prinesla starinsko pogrebno svetilko s skrivnostnimi, rumenimi in rdečimi stekli. Ljudje so rekli, da se reži skozi rumeno steklo smrt, skozi rdeče hudoba, pravični Bog pa trpi na pokvečenem križcu vrh zmaličenega pokrova svetilke. Prišla je tudi nadložna Tonka, vaška uboga, da bi čula pri mrliču. Bernačeva Cilka je postala torej mlada, prikupna vdova. Ljudje so jo zvali plesalko, ker ni zamudila nobenega plesa na semnju ali žegnjanju... Lansko jesen se je primožila iz Menišije gor k Bernačevim pod Zavrhom; mladi se je seznanil z lepo šiviljo v loškem semnju. V gostilni ju je razgrelo močno kraško vino, da sta si dala besedo in plesala pozno v noč. Cilka se je zagledala v prijaznega, stasitega moža, še bolj pa ji je ugajala njegova zlata ura in svetli denarci, ki so bahavo žvenkljali v nedeljskem suknjiču. Njega je zopet docela zaslepila njena mehka polt, bele ročice, drobne ustnice in priliznjene besede. Iz nezatnega poznanstva se je vnela goreča ljubezen. Tisto pomlad je pri Bernačevih umrla mati, dom je bil prazen in pust; zato je mladi že v jeseni pripeljal šiviljo Cilko pod Zavrh. Nekaj časa sta živela v razkošni sreči; nič nista vedela za zlate jesenske zarje, ne za mile zvezde, tudi nista čula, kako je gozdna jerebica pela otožno jesensko pesem.

Proti božičnim praznikom je začel mladi Bernač nenadoma bolehati. Ko je namreč služil v liških šumah kot delavski paznik, ga je nekoč zadelo podžagano drevo in mu natrlo rebrno kost. Vrnil se je domov s pisanimi tisočaki, a zlomljena kost ga je bolela in bodla. Med prazniki je začel hirati in vidno pešati. Postajal je otožen in zdražljiv. Strahoma si je vsako jutro ogledoval koščene roke z nabrekli žilami, se otipaval po pepelnatosivem obrazu in prisluškoval hro-

pečemu dihanju. Če je le malo globlje zajel sapo, pa ga je zarezalo in speklo, da je moral krčevito zakašljati. A v Cilki se je zbužala stara deklinška narava, polna neukročenosti in mladostnega ognja. Videla je, kako se suši ubogi mož, da se ključi in blede. Vedela je, da je bolnik nemiren in blazno ljubosumen, ker je začela v mraku izostajati z družbo na vasi. Trmoglavost, molčanje, prikrito sovraštvo, prepirljive besede, vse to je večalo razprtijo v družini. Le stara, zvesta ura ob peči je v zimskih večerih motila s svojim enoglasnim tik-takom zoprni molk; kadar se je sprožilo v njej zarjavelo kolesje, tedaj se je dobrovoljno oglasil: ku-ku, ku-ku, kot da kliče v hišo izgubljeno srečo in sonce. Čim bolj je mladi hiral, tem bolj so se rahljale vezi ljubezni in zvestobe, tem češče je uhajala Cilka na vas, kjer je plesala pozno v noč. Docela je zapomnila dom in se končno popolnoma izneverila bolnemu možu in dani besedi pred oltarjem. Ko je najela Bernaču nadušljivo ženico, mu je pokopala upanje na zdravje in lepše čase. Mrliške rožice na velih licih so ga delale sicer še precej mladostnega, v resnici pa je požrešni črv jetike načenjal zadnje koreninice zdravja. Bruha! je vodenordečo kri, včasih so se trgali iz njega strjeni koščki bolnih pljuč. Prišel je zdravnik, pa je zmajal z učeno glavo. Klicali so še padarja s Pristave, čudaka Urha, starca s stoletno brado, ki je lovil gade z žvižganjem in ugnal strupeno golazen z migljajem oči. Ko je zapuščal vročičnega bolnika, se je dvoumno smehljaj:

»Pljučka, seveda pljučka! Spomladanček je, post ga bo pobral...«

In res, ura se je bližala, Cilka pa je plesala bolj kot kdaj. V svetlih nočeh, ko so sredozimci trkali na okna, je bolni Bernač blodil v mučni dremavici in tarnal:

»Sekire pojo, žage hrstijo. Rožice cveto, mene pa k pogrebu neso... Škratek spi na zeleni gmajnici, joj, sekire pojo!«

Obrnil se je v zid in jokaje prosil:

»Cilka, Cilka! Mene srce boli zaradi tvojega lepega lica. Nehaj plesati, škratek te bo!«

Ko je poslinil sneg poslednjikrat vrhove rakiških gor, je izdihnil vdano in tiho. Smrt je neslišno odgrnila zastor in se polakomnila trepetajočega srca. Cilka si je oddahnila, bila je vdova; žalost jo je delala vablivo in prijetno, nepotešeno hrepenenje je spalo v njej.

II

Kvaterna noč po pepelnični sredi! Tajne moči prebujajočega se stvarstva slavé nocoj poroko. Semena se pretresavajo, sladke koreninice klijejo, v žilah mrzlih kamenin se budi pritajena sila. Čar in strahota drugujeta v slavju. Pod sivimi skladi oživljajo tajni virčki; zdravilne vode se pretakajo preko jas, vijolične luči

plamte ob skalnatih pragovih. Vratolomna brezna se odpirajo; nad njimi pa blodijo duše prekletih in zavrnjenih; ker ne morejo najti v posvečenem onostranstvu luči, hladu in miru, se v kvatrnih nočeh povračajo v uboge zemske podobe in mrlijo nad žreli prepado kakor ugašajoče lučce.

Cilka je kmalu zavrgla črno vdovsko ruto. Komaj se je sesedla zemlja na grobu pokojnega moža, že se je vrgla zopet v ples in razbrzdano veselje. Celo nocoj, na kvatarno noč, se je odpravila v Coklarijo, kjer so pri Mocarici plesali v spotiko dobrim in zglednim vaščanom. Ko se je spustila na znano pot, je tonila zgodnja mesečina za Trebevnikom; skalovite stene pod rakiškimi vrhovi so blestele v srebrnem soju kakor bajni gradovi, kjer spijo svetlolase jezerske vile. Mlada vdova je tekla skozi sosedov laz. Zrak je bil mlačen in malce grenljiv, spočita zemlja je dišala po telohu in piskavčkah. V skalni rupi je zatulil skovir. Zadirčni krik mrtvaškega ptiča je prepodil nerodno uharico, kakor nema pošast se je dvignila v beli mesečini, obletela starikav hrast in pala v gozdni mrak; votlo, mrtvaško šelestenje se je utrvalo za njo. Cilka se je zdrznila. Na vasi je slovesno udaril kvatarni zvon; težak glas je naznanjal, da prihaja čas pokore in spoznanja. Mesečina je oblivala pokopališče; beli in tihi nagrobni spomeniki so blesteli kakor nepremakljivi mejniki med božjo njivo in vaškimi vrtovi. Prva meglica, ki je vstala iz zajezenih voda, se je razgrnila okoli pokopališča kakor mehka koprena. Pozabljen smehljaj pokojnih! Osamela popotnica se je nehote zdrznila. Hotela je pospešiti hojo, pa jo je nekaj potegnilo nazaj, da je znova prislunila in obstala. Kakor da ji je nekdo opominjevalno položil roko na ramena! Pa čuj! V goščavi je nekaj siknilo, pritajen smeh je zašušljaj, prasketajoč šum se je oddaljil. Plesalka Cilka se je okrenila in zapičila pogled v gosto temo skrivnostne goščave. Strašljiva slutnja se ji je zvalila v dno srca, kjer je obležala kakor težak kamen. Tam se je odzval mehak glas in prosil:

»Cilka, vsaj nocoj ne hodi plesat. Kvaterna noč je, škratek te bo!«

Spomnila se je na možev grob, ki je sameval tam spodaj prazen in brez luči. Pozabila je na pokojnika, kdo ve, kje se tolaži nocoj njegova revna duša. Slednjič se je nevoljno otresla morečega razmišljanja, se ozrla v skalni breg in stekla nizdol.

Pri Mocarici se je že oglašala hreščava harmonika; družba je hrupno pozdravila zasoplo vdovo. Fantje so poredno mežikali deklicam, ki so v zadregi popravljele gube na predpasnikih in ogledovale pisane robčke. Medtem so godci ubrali poskočno polko. Stari Kimlavčič je široko raztezal mehove in samozavestno prebiral šklopotave tipke na razsušeni harmoniki. Suhljati Balanč je piskal na zvezano flavto in vodil

napev; ko so prenehali, se je pobahal, da zna piskati vabljivo kakor vrag na razkrižju. Enooki štekal pa je drgnil po grmečem basu, da so strune nevšečno brnele, se zatikale v debelih vozlovkah in se lovile za melodijo drugih dveh. Poskočnica je vnemala omahljivce, novo vino je opajalo plesalce, žganje je razkurilo fante, da so se vrteli ko nori.

Cilko je za hip omamilo prijetno razpoloženje. Ozračje so prepojile težke cigare, meden vonj kuhane vina, prah, cenene dišave in duh kapurja v svetilkah. Ko si je nekoliko oddahnila, je najprej zaplesala z domačim fantom. Komaj sta nekajkrat poskočila, že je menjala. Pa vnovič in vnovič! Vedno sladka Cilka, ljubezniva in prijetna. Fantje so jo sukali kakor dekletke, ki je komaj prvič, za materinim hrbtom odtrgalo rožmarinov vrh in ga povilo v dišečo kito, da ponagaja na večer fantu za sečjo.

Godci so udarili novo vižo. Plesalka Cilka si je izbrala mladega, boječega zemljaka. Ko sta priplesala do priprtih vrat, tedaj je začutila razgreta vdova, da se je nekdo z mrtvaško ledenimi prsti dotaknil njenih razgaljenih ramen. Mraz jo je stresel, strahoma se je ozrla preko presrečnega fanta v prazni kot, kamor ni segel trepetajoči soj slabotne luči. Ustavila je plesalca in še enkrat dodobra pogledala v temačni kot. Strepetala je po vsem telesu. Fant je začutil njeno drhtenje, sklonil se je k njenemu rožnemu obrazu in mamljivo dahnil vanjo:

»Cilka, ljubim te.«

Toda ona je s porogljivim glasom prestregla fantovo namero, ga odrinila in zavpila:

»Otročaj!«

Komaj jo je presenečeni plesalec izpustil, že se ji je približal iz usodnega kota neznani gost in jo prešerno povabil na ples. Med godce je vrgel svetel tolar, zapovedujoče vzkliknil in gromovito zapel:

»Polka je ukazana, tla so namazana... hoj, hej...«

Pari so se začudeno razmaknili, srepi pogled gizdavega tujca jih je pribil k jesenovim stolicam; dekleta so sramežljivo povešala oči, ker je tujec neotesano cepetal z osuplo Cilko po pivnici. Med plesom ji je vsiljivec neprestano čeljustal, strupen dih je udarjal iz njega. Polka se je vlekla nenavadno dolgo, tolarji so se kopičili v Balančevem klobuku. Cilka je postajala omotična; vsa blede in onemogla je slonela v rokah neugnanega plesalca, ki je vihral z njo iz kota v kot. Vedenje neznanca je bilo že izzivalno, saj je počenjal z vdovo vražje norčije. Včasih jo je vrgel v zrak kakor prazen snop, nato se je studljivo privil k njej, pomenljivo mežiknil in se vnovič zavrtel. Dekleta so se zgledovala, fantje so si nezadovoljno meli roke in podstavljali divjaku noge. Toda kogar so ošinili črni škrici, ki so opletali okoli tujčevega ledja, tega je streslo, molčé se je preril v ozadje in premiš-

ljeval, kdo bi bil ta brkolin. Končno se je Balanč naveličal piskati, prsti so mu otrpnili; hripavo se je pridušil in vrgel klobuk na peč:

»Šment! Če je le božji, ima dosti.«

Toda tujec je godcem objestno požugal in zahteval novo igro. Ker ga niso poslušali, se je razkošatil in pograbil flavto ter začel divje ficati, da je letelo skozi ušesa. Ko je zamahnil Balanč z drenovko proti vsiljivemu gostu, da mu vzame piščal, se je ta kozlovsko zahotel in udaril s krivo peto ob tla. Tedaj se je zabliskalo kot med hudo uro, žveplenordeč plamen je siknil izza podbojev vrat, kjer se je potulil vražji razuzdanec. Balanč je še enkrat zamahnil za njim, toda udarec je priletel na prazno steno; krč je zgrabil godca v komolcu, da je obupno zacvilil. Vsi so se prestrašeno spogledovali in gnetli k peči. Godci so pospravljali svoje pisane reči in preklinjali neznanca, ki jih je ociganil za lep zaslužek; kajti kakor bi bil pihnil v snetljiv kup, so zginili srebrni tolarji, ki jih je razmetaval cepetin med plesom.

Družba se je razšla, plesalci so se tihoma odpravili po bližnjicah domov, opustili so celo vasovanje, da jih vnovič ne preseneti netečnež, ki morda ždi kje v gosti seči. Tudi na Cilko so pozabili, sama se je spustila v skalni breg in se tolažila:

»Dobre pol ure, pa sem na vrhu.«

Nad dolino je ležala kvatrna noč, polna neprijaznih in zlohotnih slutenj. V gorah je tulil jug in lomil trohnočno vejevje. Plesalka Cilka je zavila skozi goščavo v gozd. Zamolklo šumenje jo je sprejelo; lesovi so se budili iz globokega sna, skrivnostni nočni glasovi so oživiljali, mrakovi so se razgibali. Črna slutnja je prešinila vdovo do kosti. Nekje je nenadoma kriknilo, votlo in proseče, podobno bolniku, ki se je zbal nočne tihote. Spomnila se je vsega strašnega in groznega, kar je doživela na nocojšnjem plesu. Spomnila se je tudi pokojnega moža, ki je v blodnjah smrtne ure pel o zelenem škratu in njenem belem lieu! Osteklenele oči, zeleni obrazi, spačena obličja, zagonetne sence, tisoč strahot se je mahoma zvrstilo pred njenimi očmi! Razgreta domišljija se je ujela v skrivnosti kvatrne noči in se razživila v zbegani Cilki.

V mrzlečo noč je udaril sikajoč žvižg, kakor da je tajna perut plahutnila skozi gozdni somrak in razdelila megle. Grozeče godrnjanje se je začulo iznad pečevja, vijoličasta luč se je selila iz brega v breg. Cilka se je zgubljala v neznano, pusto pokrajino, polno osata in skal; slednjič je zgrešila stezo in se znašla v neprijaznem žlebu. Momljajoče govorjenje jo je pozdravilo; v nepristopnem lazu se je nekdo zasmeljal in hitel preštevati suho zlato. Prešerno hihitanje, prijeten zvenk in zopet glušeča tišina!

Zbegana vdova je zavila skozi sotesko proti goličavi, kjer je prisluhnila kvatrni vihri, ki se je trgala

z višav. Bobnenje in vihar sta naraščala, hudourni Trebevnik se je podiral. Podzemeljska kraška jezera so se dvigala in bruhala vodo na barje. Pod silnimi udari in vrtinci je pokalo skalovje, se lomilo stoletno hrastovje in se trgala zemlja. Cilka se je stisnila k steni in bolščala v greben, nad katerim so rojile iskre, drvele črede škratov in se vile strahotne gmote pošastnih teles. In vedno bliže, vedno niže... Cilka se je onesvestila in padla v spolzkem žlebu. Ko si je čez čas zopet opomogla, je bila vsa premrta in stepena; razprskane in okrvavljene dlani so jo ščemele. Kvatrna plav se je srečno unesla! Samo globoko pod bregom, nekje v črnih brezni Pekla so šumele razjarjene vode, valeče se preko nezmogljivih zaprek; Borovniščica je padala čez nepremakljive skalne prage, ki jih je zdijana narava nametala v gorski usad. Cilka se je strahoma zavedela, da je zašla; poskušala se je rešiti iz ostrih zagatnih sten in zasek, toda nikakor ni mogla priti iz plazovitega groblja. Nehote je zavpila... Še preden je zamrl slabotni odmev njenega krika, že se je znašel poleg nje neznani plesalec. Lahek in neslišen kakor sova je priskakljaj izza skale in se priliznjeno priklonil:

»Tako, tako! Torej pojdeva skupaj domov. Prijetna družba! Zavrtiva se še enkrat.«

Vražji škratek je udaril z grdim kopitom ob tla in se začel vrteti, da je ječal pod njim skalni breg in so se podirale skale. Prijel je Cilko okoli pasu in poredno zažvižgal. Jata rogatih škratov se je pripodila iz kotanj, z bobni in piščalkami so spremljali njun ples. Prava sršenska sosenska! Hudobni plesalec je dvignil

prestrašeno vdovo visoko v zrak, nato sta se zavihtela čez strmine in prepade, letela nad Peklom do rakiških senožeti in nazaj. Zrak in zemlja sta poslušno sledila peklenkim nakanam. Ko je škratek privršal s Cilko nazaj na trdni breg, se mu je ta izvila iz neljubega objema; zdelo se ji je, da vidi nekje daleč, daleč drobno, belo stezico, s katere prihaja znan glas:

»Cilka, Cilka! Mene srce boli za tvoje belo lice...«

Opogumila se je in pobrala šiljast brkelj. Ko se ji je krivopeti zelenec vnovič približal in začel stegovati po njej svoje krempljaste roke, je zavihtela z vso silo brkelj proti njegovi rogati glavi. Toda peklenšček je viharo odskočil in spakovaje zaplesal zaradi posrečene zvižgače. Cilka je zgrešila hudobo in strmoglavila na vrat na nos čez steno; dolgo je padala v neznano dolino, mimo grešne zemlje in neznanih svetov, dokler se ni znašla med trumo duš, hitečih pred božje obličje.

Čez nekaj dni so našli ljudje iz Kočenije plesalko Cilko mrtvo in nakazno razbito. Reva je pol čepela pol ležala, nabodena na ostri brkelj. Nikdo ni mogel razumeti, kako je zašla v nepristopno steno in omahnila v nevarno globel.

Pravijo, da se v kvatrnih nočeh vrača plesalka Cilka in moti nočni pokoj; peklenški škratek jo zalezuje, da ne najde odrešilnega miru. Črvivi pod razpadajoče Bernačeve domačije votlo hrsti, ob medlih zvokih tožljive godbe in nemirnega vetra oživljajo preperele stene; sence begajo iz kota v kot, skovir strašljivo vika in podi zakasnelega Kočana domov.

Nenavadni ljudski izrazi: brkelj = štor, štreclj; brkolin = objesten potepin; ficati = piskati; kapur = petrolej.



Jože Cvelbar: Hrepenenje.

PISANO POLJE

ČLOVEK BREZ LJUBEZNI

JOŽE CVELBAR

Tisto leto je dozorel sad: Dornikov Matevž je dobil »cegele«. Bil je študent tisti Dornikov Matevž, maturiral je prav tisto leto.

Bil je čuden človek tisti Matevž. Nojá, velik je bil kakor gora, največji študent in ne posebno lep. Ali je to čudno, če zrastem za decimeter višji od tebe? Dokler bova hodila skupaj, boš ti mene gledal navzgor, jaz tebe navzdol, če ti ljubo, če ne, pa kakor hočeš, izberi si takega, da mu boš zlahka gledal v oči. S plemenitostjo ne moreš zagovarjati svojega prijateljstva do mene. Dober človek sem, po nizkih hišah stanujem, vrata so nizka, če bi šel kdaj ti z mano, bi se zadel v podboj! Ne boj se, dragec, ti pojdeš zravnano, jaz se pripognem, tvoja človekoljubnost ima spredaj — minus. Če pa je meni Bog zarisal krog usten drugačno vijugo kakor tebi in če so moje oči rjave, moje čelo kot pusta ravan in izraz v mojem obrazu nesimpatičen — bodi mi prijatelj, če hočeš. Najsi so kakršna koli moja usta, zasmeyejo se, ko pride razpoloženje, najsi je moje oko rjavo, poglej vanj, ne kakor gledaš v oko pohotnemu dekletu, ki ni v njem nič svetega, nič lepega, kakor moder kolobar okoli zenice; poglej v moje oko, ne kakor v tako oko, ampak kakor v oko, ki iščeš v njem izraz duše, besedo duše in srca, katero more jezik popačiti in zmaličiti, oko ne. Ne glej na moje roke: na vsako stran rame kakor bi ti visela klafta! In ne na moje noge: kakor bi ti nasadil cepi v kolke! Poznaš me lahko, lahko veš, da nisem storil krivice hoté nikoli nikomur — in kdor greši nehoté, nevedoma, ne greši; lahko veš, da sem vedno vsakemu rad ugodil, kolikor sem le mogel. Veš, večkrat sem bil že sam s seboj in sem premišljeval, če bi mogel ugoditi sploh kako takim, ki me ne marajo iz človekoljubja. Skoraj bi bil grešil v takih trenutkih in toliko da ni vstala v mojem srcu huda misel: tu ni Bog prav naredil; zakaj nas ni naredil, kakor naredi človek stojalo za fotografični aparat, da mu noge lahko stegne ali potisne same vase po potrebi in koristi, da bi tako lahko ustrezali vsem ljudem in služajem. Nekoč sem govoril s človekom, ki je bil še nekoliko večji kakor jaz in mi je oponašal mojo velikost s prezirljivim pogledom in prešerno besedo. A ko sem mu porazložil, kako in kaj, mu je šlo k srcu (veste, tudi taki ljudje imamo srce, čeprav mislite, da ga nimamo) in je govoril resnične besede: »Da, če bi se človek sam naredil — in delati bi se moral šele potem, ko bi že poskusil nazore sveta — bi se pač naredil, kakor bi drugim najbolj prijalo in ugajalo, prav gotovo se ne bi tako, kakor bi bilo njemu ljubše.«

Zvečer se je Matevž Dornik dobil s kom in mu obrazložil svoje visoke nazore, morda vzbudil v njem celo čut pomilovanja in sočutja, mogoče je dotičnik sklenil celo, da ga bo spoštoval, ker vidi, da tako ni prav, kakor je vedel on, ampak da je pravica vendar na Dornikovi strani. A čez noč je šlo kakor veter, zjutraj je bilo spet mirno — Dornik stari dolgi Matevž, oni pa stari oné.

Tedaj je bil res nabor. Drugi dan je bil v mestu in so imeli prosto. Cela red razposajenih študentov-nabornikov se je sprehajala po trgu in so se smejali tako od srca,

kakor se ni Matevž smejal še nikoli vpricho nobenega človeka, ker se mu je zdelo nespodobno, a sam pred seboj ni imel še nikoli vzroka za smeh. Če bi ga ne bil videl na ustnaih veselih deklic, na tistih lepih obrazih pod belimi slamniki, ki so se v nedeljo predpoldne sprehajale po trgu, pa če bi ga ne bil čul od prešernih študentov, bi mu bil neznan kakor skrite sile v zemlji in tuj kakor razkošna južna noč. Sam ni vedel, po kakem opravku je prišel, ali je imel doma sploh kak vzrok ali ne, da je šel; pomislil je in se ni spomnil in bilo mu je hudo.

»Od treh ga lahko dobim! Ali so neumne tiste goske, vsaka misli, da imam njo, a da mi je ona samo na pol znanka. A jaz vem, kako je z vsemi. Tri mi ga ponujajo in ga bom vzel od vseh treh!«

Prišli so mimo njega, se obrnili in je slišal tiste besede.

Pomislil je in uganil, o čem se menijo, da meni tisti lepi širokoustnež pušeljce za nabor, in bilo mu je hudo in stresel se je kakor šiba in pobledel.

Z velikimi koraki je odšel domov.

Majhno, nizko sobico je imel. Z glavo se je skoraj zadel ob strop, ko je stopil vanjo, a med durmi, ki so bile nizke kakor za otroka, se je moral zelo pripogniti. Stopil je v sobo, vzdihnil globoko in sedel na polomljen stol. Na mizi dolga vrsta knjig, na polici prav tako in ob peči je stalo stojalo z napetim platnom in v poldremotni svetlobi, ki je prihajala skoz edino majhno okno, da si ni upal pomoliti glave skozenj, še roke ne stegniti, se je tiho mešala kalna svetloba in obsevala svetle barve. Bilo je, kakor bi prišla na pol kalna voda iz enega potoka v čisto kalno v drugi potok.

Opri je glavo ob dlani in komolce ob mizo in oči je uprl v mizo, a je ni videl. »Na nabor grem jutri.« Vsakemu fantu je ta dan praznik, svečan kakor žegnanje. Vsi bodo imeli pušeljce, klobuke in prsi opletene z rožami. Človek si niti misliti ne more nabornika brez pušeljca; smešno! Nasmehnil se je, kar je storil zelo redko, ker mu je skočila v misel smešna primera. Kakor bi šel cesar na paradó v sami — srajci! Ali naj bom jaz tisti cesar v paradi? Lahko grem v hosto in si natrgam hostne rese, rad jo imam kakor ne zlepa kake rože — lep pušeljce to! Ne, sam si ne bom delal pušeljca, rajši nič, rajši cesar v — paradi! Če ni pušeljca od dekleta, pa nič. — Sam ni imel dekleta. O pač, imel ga je, njegovo srce je bilo njeno in njegovo hrepenenje je govorilo z njo sladke besede, ki so prihajale iz srca, toda ona, ona ni vedela za njegovo veliko ljubezen. Sam večni Bog vedi, od kdaj je tisti lepi obrazek v njegovi duši, kdaj je prvič zasanjal z njim. Od tiste bi vzel pušeljce, od druge ne zlepa. Samo ona je, kakor se spodobi, samo ona se ne vlačí zvečer po temi okrog kakor vse druge! Od takih ne mara rože, tudi če bi bila zlata, če bi bil v njeni čaši cekin in bi on mrl od glada! Ima rože, cel vrt, in nageljne ima na oknih, z okna vise navzdol po steni kakor cvetoča loka... A on je v njenih očeh grd, nevreden njene nega nageljna. Gotovo ima tudi ona fanta, Bog ve katerega, a gotovo je lep, lep kakor ona. — Pomislil je: Bog ve res, kako je bilo že tisto takrat prišlo: Tovariš mu je prinesel, neko popoldne je bilo, spominsko knjigo, da bi ji kaj naslikal vanjo; videla je, da je naslikal nekaj njeni znanki in bi srčno rada imela tudi ona kaj takega. Slikati je znal izbornó in marsikateri deklici se je razžarilo lice, ko je videla v svojem albumu lepo sličico izpod njegove roke, dasi je skoraj pljunila, ko se je domislila njegove postave in njegovega obraza. In on ni odrekel nobeni, vsaki je rad ustregel. A tako kakor zanjo se ni potrudil za nobeno. No,



Jože Cvelbar: Tomažek.

bilo je nekoč v mraku, menda teden potem, in slučajno sta se srečala v ozki ulici, da se skoraj ni bilo mogoče tako ogniti, da bi se ne bila zadela drug ob drugega. Nekoliko je zardel, ko jo je zagledal od daleč, in s sladko mislijo je pomislil nanjo. Že sta bila vstric drug ob drugem.

»Oprostite, gospod Dornik! Srčna hvala za krasno sličico v album!«

Zagorelo je v njem in občutil je v vseh udih veliko okornost.

»Prosim. Ni vredno hvale.«

Nasmehnila se je in stopila za korak nazaj. Ko je videl, da hoče oditi, je dvignil klobuk in rekel: »Adijo!«

»Zbogom,« je rekla, sklonila glavo, Matevž je ni videl več zaradi širokega slamnika, in je odhitela.

Samo tisto in nič več. Kadar jo je srečal, nikoli se ni ozrla po njem. Storila je tedaj pač svojo službeno dolžnost in stvar je bila v kraju. Zdelo se mu je, kakor da se ji v gnus nabere obraz vselej, ko bi ga morala pogledati.

Od nje ga tudi ne dobi. In če bi jo prosil? Da, mogoče bi ga dala, a gotovo ne od srca, in da bi ji bil v nadlego, noče.

Spominjal se je:

Šolarji so bili, doma je hodil v šolo k fari. Ko so imeli fantje nabor — oni so bili tedaj še majhni — so si nabrali ob poti rese in rožmarina — kopriv in brinja in so vriskali in peli, kot da gredo na nabor — pa so šli v prvi razred! In ko so bili potem doma in so se igrali nabor, mu je dala sosedova Anica iz svoje grede roženkravta, resedic in tópličnih nageljnov, lepo rdečih. Otroci so bili tedaj, a on je imel tisto sosedovo Anico rad, veliko bolj rad, kakor je imel rad naj bo katero koli drugo — tako se nimajo radi otroci. Bila je drobčkano, ljubko dekletce lepega obraza, kakor ga še ni videl pri — otroku, in velike modre oči je imela. Šel bi k njej nocoj, izposodi si kolo do jutri, nocoj je tam, dobi pušelj od svoje prve ljubezni, jutri se pripelje na nabor... A tista Anica, spomladi je odšla v Ameriko in njegov pušelj z njo...

Spominjal se je:

In tam pri fari je Novljanova Mimica, nekdanja njegova sošolka. Tudi njo je imel rad v šoli, bolj jo je imel rad

kakor vse druge, kolikor jih je hodilo kdaj z njim v šolo. Skoraj skupaj sta sedela in večkrat med seboj šepetala otročarije. In na spóm: prvo podremavko, prvo vijolico je prinesel njej, drugi učiteljici, on njej in vselej se je smejala in se mu zahvalila z — belim kruhom... Študirala je potem nekaj let v nekem samostanu, sedaj je doma. V počitnicah se vidita večkrat in tudi govorita. Ona je drobna, majhna, on stoji pred njo visok, da ga mora gledati navzgor, da zamiži na pol ali si zasloni oči z roko, da se ji ne blešči. K njej pojde in mu bo dala pušelj, pripela mu ga bo in se smejala, saj je hodil z njo v šolo in takrat ji je nosil on rože, sedaj gre pa na nabor.

Govoril je v svojem srcu in storil. S kolesom je bilo do fare uro počasne vožnje.

Lep večer je bil; ko je prišel k fari, je sonce pravkar utojnilo. Novljanova hiša je bila na brežuljku malo od strani. Stopil je s kolesa in ga peljal po zložnem klančku proti Novljanovim. Lepa je bila hišica, skoraj najlepša v tistem kraju, nekoliko na rumeno je vlekla njena bela barva. Sprednja okna so se bleščala, ker jo je obsevala zarja in so okna gorela v oranžni luči.

Čudno mu je bilo pri srcu.

Ob zeleni ogradi so rastle visoke divje lilije in so cvele. Nekaj se je zganilo v njih: rdeč trak je zažarel v laseh in se zableščal na vrhu modrih cvetov kakor čudnolep cvet — Mimičin obraz. Stegnila se je, si zasenčila z roko oči, kakor bi hotela reči: ali vidim prav ali se mi le blešči in zdi? Je! — Prav blizu je že dospel in pozdravil.

»Dober večer, gospod Dornik! Skoraj ne bi bila verjela svojim očem!«

»Dober večer Bog daj, gospodična Mimica — in sedaj lahko verjamete.«

Razgrnila je modre cvetove lilij in visoka stebelca, stopila k ograji in mu čezno podala roko. Bila je toliko više, da mu je gledala ravno v oči in on njej, in videl je v njih neko lokavost in čudno se mu je skrčilo srce.

»Zakaj vas je neki prignalo nocoj domov? Gotovo vam je bilo dolgčas tam, pa ste prišli. Mogoče malo na sprehod?«

»Jutri grem na nabor, gospodična!« Skoraj je bil čuden njegov glas.

Pogodila je njegovo prošnjo, iz oči mu jo je brala in iz lahne zadrege v potezah krog ust in lokavost v očeh ji je še bolj oživela in ji izvabila na lice istotako lokav nasmeh.

»In ste prišli po pušljc. Glejte, poln vrt imamo rož, lahko ga boste dobili, le pojdite gor.«

Prislonil je kolo in stopil v vrt.

»Glejte, kar vam je bolj všeč, tisto si utrgajte, katero hočete v vsem vrtu!« je hitela in kazala z roko lepo razvite visoke teje, z drugo pa ob robu gredice nageljne in resede.

Ustrašil se je njene radodarnosti.

»Gospodična Mimica, prosim, bodite tako prijazni in mi naberite šopek.«

»Le dajte kar sami, kateri vam bo bolj všeč.«

Postajalo mu je vroče in nič več ni čutil, ali stoji ali sedi, ali so tla trdna ali se pogrezajo.

»Vsak mi bo všeč, katerega mi daste vi.«

»Jaz vam dam, če hočete, vse, kar vzemite.«

V njegovi duši je vstal ponos, Bog ve, kje je imel prostora v njegovi duši, tako ponižni — tisti ponos, Bog ve, kdo mu je bil oče, Bog ve, kdo mati; morda je bil rojen pred vek, nikoli ga še ni občutil; vedel je pač, da je po božjih in cesarskih postavah enakopraven lepim ljudem, a da bi ga trpeli, da bi ga ljubili, to je vedel, da ne bo nikoli.

Pa tudi tako se živi: koliko let živi brez lepe besede, a da bi sedaj moledoval za eno lepo besedo za tisto cvetko in še zastonj!... Nikoli!

Hotel jo je spomniti, da ji je nekdanj tudi on nosil rože in... Ne! premagal se je.

Obrnil se je, mehanično pozdravil, ni se ozrl, zasedel kolo in se v diru odpeljal v mesto.

Novljanova Mimica se je zasmejala na glas z zlobnim glasom. Kolo in visoka postava sta se skrila za drevjem, ona pa je šla v svojo sobico, sedla k mizi in odprla knjižico, mehko vezano v usnje. Lokav pogled je užival lepo harmonijo barv na drobni sličici. Smehljala se je še vedno in glasno spregovorila: »Škoda, da je to delal tako grd, neumen osel!« —

Matevž je prišel domov, ko je bilo že temno. Tembolj temno je bilo v njegovi sobici. Sedel je, naslonil roko ob dlan in komolce ob mizo, na pol zamižal in pomislil:

»Moj Bog, ali sem grešil tako strašno pred tabo ali pred ljudmi ali pred vsemi! Da, grešil sem gotovo, toda tudi...« Tako so mu blodile misli. Ustrašil se je, ker se mu je misel zdela pregrešna. Vstal je in prižgal luč, da bi pregnal tisto misel, ker je vedel, da to ni nasledek greha ne pred Bogom ne pred ljudmi.

Vzel je prvo knjigo, dobršno debela je bila, jo odprl na slepo srečo, podprl zopet glavo in uprl pogled vanjo, ne da bi videl črke, ne da bi prebral stavek, ampak kar tako.

Skozi zelenkasti senčnik je uhajala svetloba na pol dokončano sliko, ki je v poltemi vsa oživila in zaplesala.

Kakor je bila luč pregnala nečedne misli in privabila druge, lepe, se je spomnil, kar je slišal Bog ve kdaj svoj živ dan, a je zdaj prišlo kakor duh z onega sveta:

Vedno so živeli na svetu ljudje brez ljubezni, to se pravi, ki niso bili ljubljani od nikogar od pogreba matere, kakor da so bili njegovi in on njih brat. In je živela tudi deklica, lepa, plemenita, kakor še nobena druga ne pod soncem. In tista deklica, njena ljubezen je bila neizčrpna kakor sončna gorkota: vedno greje, vedno oživlja in se nič ne postara in je topla še vedno kakor prej; taka je bila tiste deklice ljubezen, ki jo je posvetila ne tistim, ki so siti ljubezni, ki se naučijo lahko iz vsakega obraza, iz vsakega pogleda, ampak takim jo je posvetila in darovala, ki niso poznali ljubezni na zemlji od pogreba matere. Prihajale so do nje silne množice, o, ni on sam tak! in na vse je sipala tople žarke plemenite, najplemenitejše ljubezni, vsem je sipala rože, vsem cvetja... Vsi, ki so brez ljubezni, so si bratje, so kakor eden in kakor enega je ljubila vse in čim več jih je prišlo, tem bolj je ljubila tistega enega.

Predramil se je in vzdihnil. Pogledal je in pomislil in videl, da je ni in je ne bo, kakor je bila tista. Ozrl se je kvišku. Nad mizo je visela slika, sam jo je naredil, slika Madone, vse v rožah — Kraljica maja...

Kakor svetla zarja mu je zaplalo v srcu, sladka vera mu je zableščala v očeh, ki so mirovale na očeh Madoninih, ki se mu je zdela lepa kakor takrat, ko je nosil njeno sliko še v duši, nad njo brezmejno hrepenenje po lepoti, ki ga je hotel zlit na platno. Stresel se je, pomislil, kakor bi rešil težko uganko:

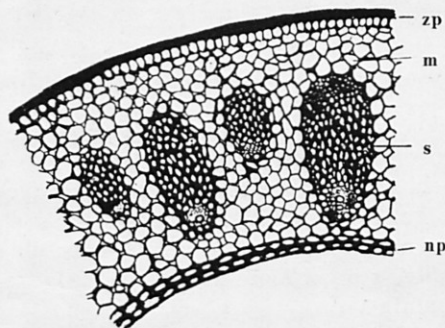
»Da, brez dvoma, tista pravljica govori o Njej, ki živi še danes.«



MED NJIVAMI IN TRAVNIKI

ANTON MODER

Oglejmo si torej rženo bilko prerezano v različnih višinah. Ko pogledaš v drobnogled, se ti zdi, da vidiš prekrasen venec čipk. Iznenadi te, da je stena slamne bilke tako redka, saj vidiš same luknjice, same šesterokotnike. Nekateri so obdane z razmeroma tankimi stenicami, druge pa z zelo debelimi, vse pa so razvrščene v nekem redu. Vzdolžni prerez nam pokaže na nekaterih mestih isto podobo, zopet na drugih pa vidimo dolge cevke, ali na obeh koncih zašiljene mehurčke. Če imajo ti mehurčki zelo majhno votlinico pa zelo debelo kožico, jih imenujemo lična vlakenca. Ta in pa cevke so pri različnih rastlinah zelo značilno razmeščene po stebelu. Prečni prerez na sliki 2. je narejen skoraj neposredno pod klasom, kjer meri bil približno milimeter v premeru. Vsaj polovico debeline odpada na votlinico (v). Na zunaj je steblo pokrito s strnjeno vrsto stanic, ki imajo navzven posebno debele

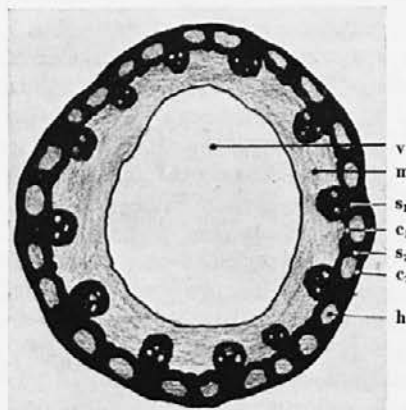


Sl. 1. Listna nožnica v kolencu (okr. 50 × pov.). zp in np = zunanja in notranja povrhnica; m = mehurčkasto staničje; s = snopiči opornih vlaken s cevnimi povezki.

stene in tvorijo nepretrgan obroč, oziroma cev, če si milimo celotno bilko od vrha do tal, ali pa od kolenca do kolenca (zp na sliki 1, 3, 4, c₂ na sliki 2). Bolj navznoter opazamo razen tega še drug kolobar podobnih stanic, ki je v resnici nova cev opornih stanic (c₁ sl. 2). Tako tvorijo te stanice z okrepljenimi mrežicami nekako dvojno sosredno cev. Že ta oblika daje bilki veliko trdnost. A za tako ogromno ovršno obtežitev je to še premalo. Zato se s cevama družijo še nosilci, ki ju med seboj spajajo. Ti nosilci so snopiči nenavadno močnih ličnih vlaken (s₁, s₂ sl. 2). Vsak drugi snopič sega še dalje proti sredini skoraj do votlinice, tako da je ta dvojna cev navznoter še z rebri okrepljena. Vsakemu teh snopičev stoji na drugi strani nasproti podoban snopič in oba skupaj se družita v nov nosilec, čeprav preko votlinice nista zvezana. Prostor med obema stenama cevi je izpolnjen s tenkomrežničnimi stanicami (h sl. 2), ki so napolnjene z zelenilom in imajo drugo važno nalogo. Kadar pa so močno nabrekle, po svoje tudi dajejo oporo rastlini. To je osnovni načrt notranje zgradbe ržene bilke, od katere je odvisna njena tako izredna nosilnost in odpornost.

Do neke višine nad kolenčkom pa ni steblo glavni nosilec vse teže, temveč listna nožnica, ki ga tesno ovija. Razmerje med debelino bilnega oboda in votlinico je tu še veliko bolj kričeče ko zgoraj. Oporno staničje dela razmeroma tenko nepretrgano cev, ki je navzven rebrasto odebeljena, navznoter pa so zopet snopiči opornih stanic in vodovodnih cevk (cevni povezki). Tu je oporno staničje stebela veliko prešibko, da bi nosilo zgornje dele. Zato se samo ne more

vzdržati pokonci. Le odreži mu previdno listno nožnico takoj nad kolencem in jo odstrani tako, da se steblo ne bo nič upognilo. Potem pa skušaj celo bilko dvigniti in videl boš, da se bo pobesila na tem mestu. Tu je bilka zato tako nežna, ker nad vsakim kolencem steblo raste, kar je zopet važno, da se more vzdigniti, če zgodaj poleže. Torej ima listna nožnica dvojno važno nalogo: varuje nežno rastoče staničje in drži pokonci bil nad kolencem. Tej zadnji nalogi primerno je tudi urejena. Krepka zunanja povrhnjica je cev z nalahno valovitimi stenami (prim. valovita lepenka, valovita pločevina), notranja pa je iz nekaj plasti ploščatih opornih stanic. Med obema stenama se pnó kot vezi oporni snopiči in ju zopet vežejo v močno dvojno cev. Poleg tega



Sl. 2. Prerez ržene bilke pod klasom (50× pov.). v = votlinica; m = mehurčkasto tenkokožnato staničje; s₁ in s₂ = snopiči opornih stanic (cevi povezki); c₁ in c₂ = notranja in zunanja cev opornih stanic; h = hranilno staničje.

je pa zunanja povrhnjica navznoter rebrasto odebeljena z manjšimi snopiči. Ves ostali prostor izpolnjuje zeleno mehurčkasto staničje, kar je važno za prehrano rastline. To razdelitev opazimo že na zunaj s prostim očesom. Bele vzdolžne črte na bilki so oporni snopiči, zelene proge pa so hranilno staničje.

V kolenčku sta nožnica in steblo zgrajena po večini iz navadnih tenkomrežnih stanic, a imajo vendarle nekoliko debelejšo mrežico ko navadno; to daje kolenčku veliko trdoto. (Poskusi z zelo ostrim nožem prerezati bilko v kolenčku in drugod!) Oporno staničje je v stebelu razmeščeno podobno, kakor smo ravnokar videli (sl. 3), le oporni snopiči narejajo samostojen venec nosilcev (c). V listni nožnici pa je proti pričakovanju samo venec snopičev, a ti so izredno mogočni (sl. 1).

To je samo v grobih obrisih opisano nosilno ogrodje ržene bilke. Da se nam bo veličastnost te zgradbe še živeje pokazala, si mislimo, da bi človek s sedanjo tehniko hotel zgraditi stolp iz samih jeklenih mehurčkov in cev, ki bi bil s to bilko v razmerju širine in višine. Če bi bil stolp pri tleh 40 cm debel, bi moral biti 150 m visok. Noben dosedanji način graditve tega ne zmore, tudi tedaj ne, če bi ne bilo nikakega vetra. Žitna bilka pa se tisoč in tisočkrat pripogne in se zopet dvigne kljub temu, da je na vrhu s težkim klasom obložena! Ob tem več ko mojstrsko ustvarjenem stebelu človek ne more drugega ko strmleti.

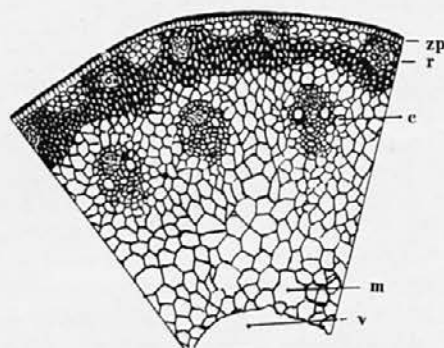
Pa ne daje tolike moči nežni travni bilki samo smotrna uporaba gradiva, temveč je tudi snov sama prvovrstna. Človeku velja v tehniki za najboljšo ogrodno gradivo pri visokih stavbah jeklo, tega tudi veliko uporabljajo pri donebnikih. V stvarstvu pa je namesto jekla uporabljena

staničina (celuloza). Človek skoraj ne bi verjel, pa je le res, da je najboljša staničina boljše od najboljšega jekla. Primerjali so enako debele in enako dolge vrvice, narejene iz jekla in ličnih vlaken. Na jekleno vrstico so mogli obesiti za vsak kvadratni milimeter prereza po 24,6 kg, na celulozno pa po 25 kg. Čeprav razloček ni velik, je vendar pomemben.* Važnejša je prožnost obeh snovi. Obe poskusni vrvice se pod utežmi raztezata. Po odstranitvi uteži se navadna vrstica zopet skrči in ohranja to zmožnost zelo dolgo, izgubi jo malo prej, preden se odtrga; jeklena jo izgubi že mnogo prej. Kako velikega pomena je ta lastnost rastlinskega gradiva in ogrodja, je po vsem povedanem čisto jasno.

Mirno moremo reči: zgradba ržene bilke je čudo sveta, s katerim se človeška tehnika pri vsej svoji iznajdljivosti še daleč ne more meriti. Še večje čudo pa je, da je vsaka zelena rastlina do kraja smotrno urejena kemična tovarna, saj ta edina more rudninske snovi predelovati v rastlinske (organske), ki so podlaga vsej rastlinski in živalski prehrani. Ta snov je škrob, oziroma sladkor.

Vsaka tovarna potrebuje za svoje izdelke surovine, primerne stroje in priprave in pogonsko silo. To velja tudi za rastline.

Katerih surovin potrebuje rastlina? Na to vprašanje so raziskovalci odgovorili na dva načina. Vsakdo ve, da se pri gorenju les spremeni v dim in toploto, ostane pa na ognjišču nekaj pepela. Isto se zgodi s škrobom ali sladkorjem, če ga zažgemo: razkrojimo ga v njegove sestavne dele, prvine. S posebnimi poskusi in pripomočki moremo ugotoviti, katere so te prvine. Sedaj je dognano, da je v škrobu ogljik (ogljje je iz ogljika), iz kislega (brez katerega človek ne more živeti) in vodika, ki spojen s kisom daje vodo. Samo



Sl. 3. Stebelce v kolencu (okr. 50× pov.). zp = zunanja povrhnjica; r = rebrce opor. stan. z majhnim cev. pov.; c = cevi povezki; m = mehurčkasto staničje; v = votlinica.

iz teh treh prvin so škrob, čista celuloza, razne maščobe, sladkorji, alkoholi in drugo. Če na podoben način preiščemo vso rastlino, da bi videli, iz katerih prvin je, bi poleg omenjenih našli še mnogo drugih. Po preiskavi mnogih rastlin bi mogli ugotoviti, da so nekatere prvine v vseh rastlinah, druge pa samo v nekaterih. V vseh rastlinah srečujemo še dušik (tega je v zraku skoraj 4/5), žveplo, fosfor, kalij, natrij, železo, apnik in magnezij, vse nahajamo v zemlji.

Na drug način ne ugotavljamo toliko, iz katerih prvin je rastlina, marveč katerih snovi za svoje uspevanje nujno potrebuje in od kod jih dobiva. (Če ima kdo veselje, lahko

* Z novjšimi preiskavami so dognali za konoplina vlakna 78 kg nosilnosti na 1 mm², za lanena 67 kg, za bombaževa 40 kg; za jeklo od 22–150 kg, za baker 35 kg na 1 mm². (Proteus 1938, št. 6.)

sam napravi take poskuse.) Vtaknimo fižolovo, koruzno ali kako drugo seme v dobro izpran kremenjakov pesek in zalivajmo s kemično čisto vodo (ne iz vodnjaka ali studenca). Seme dobro vzdali, nekaj časa raste, potem pa usahne. Bolje se razvija enako vsejamo seme, če ga zalivamo z vodo, ki vsebuje en gram dušikovega apna na liter: še bolje tisto seme, ki dobiva z vodo poleg omenjene snovi še 0,25 g dušične spojine kalija; za naslednjo rastlinico pripravimo raztopino dosedanjih soli in tej dodajmo še četrt grama fosforne kislega kalija; peta rastlinica dobi še četrt grama žvepla in magnezija v obliki magnezijevega sulfata, zadnja pa še 0,02 g železovega fosfata. Popolnoma se bo razvila samo zadnja, druge pa bodo ali shirale ali pa bodo zaostale v rasti in cvetju.

Gospodarsko in znanstveno sta važna posebno tisti dva poskusa, ki nam kažeta, od kod dobiva rastlina dušik, čeprav ga je neizmerne množine v zraku, in ogljik, čeprav ga je v zraku razmeroma malo, samo 0,04%. Rastlina v posodici brez dušičnih snovi vedno shira kljub vsemu dušiku v zraku, čeprav smo ji dodali vseh drugih potrebnih snovi. Iz zraka rastlina ne more sprejemati dušika, dajati ga ji moramo s hlevskim gnojem ali umetnimi gnojili. Nasprotno pa ogljika rastlina ne more vsrkavati s koreninami. Ako jo zapremo tako, da zrak ne more do nje, bo prav kmalu poginila, pa naj ima še toliko ogljikovih spojin, raztopljenih v vodi.

Razen ogljika prihajajo v rastlino vse prvine v svojih spojinah skozi korenine. A ne kjer koli. Samo najnežnejši deli ob koncu korenin so za to določeni. Tam so površinske stanice izbuhnjene v kak milimeter dolge kocinice, ki imajo silno tanko kožico. Tik pod njó je plast neke beljakovine (pratvorivo), v sredini pa je voda, v kateri so raztopljene razne snovi (stanični sok). Vsaka korenska kosmatina ima zmožnost, da vsrkava iz svoje okolice vodo in v njej raztopljene rudninske snovi, ki preidejo skozi pratvorivo v stanični sok. Ker pa vse rudninske snovi v vodi niso topljive, izločajo korenske kosmatine ogljikovo kislino, ki te snovi počasi topi, nakar jih vsrkavajo. Prvi korak je narejen, nekatere surovine so prišle v tovarno; a pot do predelave je še dolga. Iz korenskih kosmatin jih ista sila (osmoza) žene naprej proti sredini korenine, kjer vlada vedno večja napetost, dokler jih ta koreninski tlak ne potisne v dolge cevke, te pa tekó od manjših korenin do večjih, od tod v steblo, veje, vejice in končno v liste. Te cevke sestavljajo z opornimi vlakenci oporne snopiče, ki jih navadno ravno zaradi teh cevk imenujemo cevne povezke (sl. 4). V listih se cevke zopet sprosté, se cepijo od glavne žile in prehajajo v mrežico tenkih žilic, te pa se končujejo med tenkokožnatimi mehurčkastimi stanicami sredi lista. Vse do sem, in to je pri nekaterih drevesih 150 m visoko, pridejo rudninske snovi in sedaj so tam, kjer bodo predelane v rastlinske.

Ko vidimo, da dobé vodo tudi tako visoko stoječi listi, se vsiljuje vprašanje, kakšne sile ženó vodo v te silne višine. Osmotično silo smo že omenili. Ta ne deluje samo v koreninah in koreninskih laskih, ampak po vsej rastlini. Vendar pa je pretakanje sokov po osmozi počasno in ne bi mogle tolike množine vode priti v določene višine samo pod pritiskom osmoze v tako kratkem času, kot dejansko pridejo. Pač pa je v koreninah ta pritisk tolik, da stopa do 10 m visoko voda, ki je prešla iz mehurčkastih stanic v vodovodne cevke. Zaradi tega koreninskega tlaka, ki pritiska s silo od ene do treh atmosfer, se po pomladnem obrezovanju solzi vinska trta in teče sok iz ran obžagane

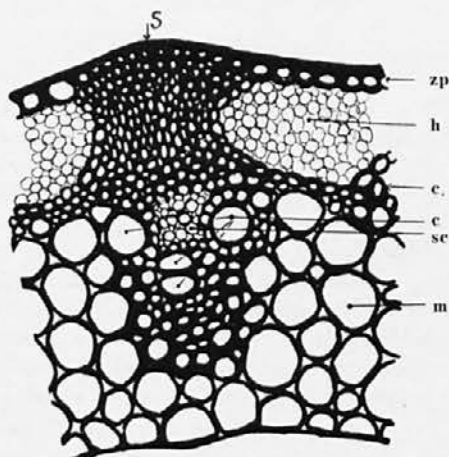
breze, gabra in drugih dreves, dokler ne poženo listi. Dosti preko te meje pa vpliv koreninskega tlaka ne gre. Pomaga mu tako zvana kapilarnost. Ta nova sila se kaže v tem, da vleče vodo tem višje, čim tanjše so cevke, v katerih je voda, a njena moč je manjša ko pri koreninskem tlaku. Ker vode le še ni v najvišje vrhove, pride tem silam na pomoč še sonce s svojo toploto; zaradi nje voda iz rastlin izhlapeva. To se godi predvsem v listih, kjer nastane živahno osmotično gibanje. Stanica, iz katere je del vode izhlapel, jo sesa iz sosednje stanice in tako se širi ta val do cevk, v katerih se dviga voda iz globine 10 m, če je v njih v nepretrganih stebričkih. To so fizikalne sile, ki dvigajo v rastlinah vodo. Vendar pa so rastlinoslovci dognali, da vse skupaj ne zaležejo toliko, da bi jo spravile v vrhove najvišjih dreves. Voda pa tja vendarle pride. Tisti učenjaki, ki se naslanjajo samo na te mrtve sile v naravi, zmigavajo z ramami, drugi pa pravijo, da je v rastlinah življenjska sila tista, ki vse hranilne snovi v vodi dviga do najvišjih delov rastline. Domnevajo, da se kaže njeno delovanje v posebnih (strženovih) trakovih tenkokožnih stanic, ki se pnó od stržena pa do kože in jih je v vseh višinah debela zelo veliko. Ko so na poseben način umorili te stanice, je dovajanje vode v tistem delu prenehalo, zato so se veje nad tem mestom posušile. Čeprav ta poskus ni čisto neizpodbiten, vendar dá misliti, da rastlini prav ko živim bitjem služijo neštete fizikalne sile, da jih svojsko uporablja in doseže potreben učinek. Kako to dela, je še zastrto našim očem in našemu umu.

Kakor je zanimivo in važno vprašanje gonilnih sil, je vendar pomembnejše neprestano kroženje vode. Kajti rudninskih soli je v tej vodi prav malo, neznansko so razredčene. Če bi pri tem ostalo, bi šla predelava v organske snovi prav slabo od rok.

Pa glej, pravkar je proniknila raztopina, ki smo jo spremljali od korenin, v stanico, ki razmeroma prosto stoji med svojimi tovarišicami. Ker je precej vroč dan in pihlja nad poljem, odnaša veter potne srage pridnim poljedelcem. Pa ne le njim! Glej, tudi stanica, ki se je ravnokar odžejala, se je začela potiti! Vodni hlapi se zbirajo okrog nje kot oblački okrog zemeljske kroglice. Takih zemljic je v listu nešteto in vse so obdane z oblački, a ti plovejo mimo njih kot oblaki mimo gorskih vrhov. Pa čudno! Od vseh strani deró skupaj in se zbirajo v večjem prostoru tik nad spodnjo listno povrhnico, od koder izginjajo skoz špranjico (listna reža) v brezdanje prostore ozračja. Zanimiv prizor! Če bi imeli drobnogledne oči, bi jih videli v naravi na vsakem kvadratnem milimetru lista od sto do tri sto. Večina vode, ki je po koreninah stopila v rastlino, pri listnih režah zopet izhlapi. Ta množina je znatna. Ena sama sončnica v teku poletja izhlapi okrog 66 litrov, en hektar bukovega gozda pa od 250 do 300 ton. Zato so gozdi silno važni za vsako pokrajino. Ob primernih pogojih se hlapi v ozračju zopet zgoščajo v vodo, ki pade kot dež na zemljo, pronica vanjo in topi rudninske snovi, nato pa zopet nastopa pot skozi rastlino. Vsakokrat pa pušča v mehurčkastih stanicah listov nehlapljive rudninske snovi, zakaj njih mrenica je izvrstno cedilo (filter). Na njihovem površju izhlapeva voda, rudninske snovi pa se v staničnem soku zgoščajo in, če je potrebno, odhajajo v druge stanice, kjer se vrši za človeški um še globoko skrivnostni spoj neživih snovi v nekake prvine življenja, spoj anorganskih prvin v organske spojine.

Do sedaj še ni dognano, katera organska spojina nastane najprej. Prva, ki jo je mogoče dokazati, je škrob.

Zanimivo je, da za nastanek škroba rastlina od vseh snovi, ki so prišle vanjo iz zemlje, potrebuje samo vodo. Pač pa porablja ogljikov dvokis, ki ga dobiva iz zraka skozi iste listne reže, kakor vodne hlapce oddaja. Ta plin se porazdeli po vseh votlinicah lista in nasprotno vodnim hlapom pronica v stanice posebno pod zgornjo listno povrhnjico; te stanice so polne listnega zelenila. To barvilo je sestavljeno iz prav drobnih zrn. Vsako zrnce zase je kemična delavnica, zakaj v njih se po vplivu sončne svetlobe in toplote ogljikov dvokis spaja z vodo v škrob. Sončna svetloba ti dve tako različni snovi druži v novo, za vse živo na zemlji neobhodno potrebno snov, saj brez nje življenje na zemlji ni mogoče.



Sl. 4. Cevni povezok iz sl. 2 s₁ (okr. 150× pov.). zp = zunanja povrhnjica; h = hranilno staničje; c₁ = notranja vrsta opornih stanic; c = vodovodne cevke; sc = sitkaste cevke; m = mehurčkaste stanice.

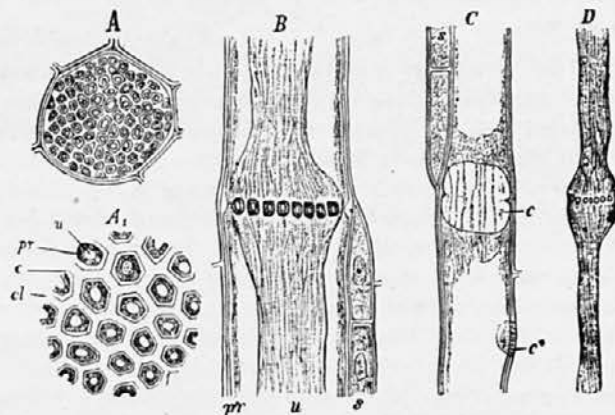
Vendar se pa ne spoji vsa voda in ves ogljikov dvokis, marveč se nekaj kislega izloči iz rastline. Tega uporabljajo vse živali za dihanje, nujno potreben je pa tudi za gorenje; pri dihanju in gorenju nastaja obratno za rastline neobhodno potrebni ogljikov dvokis. Tako se rastlinstvo in živalstvo dopolnjujeta.

To ustvarjanje škroba se vrši samo podnevi. Ponoči ga rastlina predelava v sladkor, ta pa v določenih pasovih stanic pronica v vse dele rastline, posebno še v semena in plodove, v korenine, gomolje, čebulice in korenike, kjer se potem zopet spremeni v škrob. Tu čaka prihodnje pomladi ali jeseni, da hrani kalček ali brst, ki raste v novo rastlino. Ob raznih časih pa iz sladkorja oziroma škroba snuje rastlina vse druge organske snovi, deloma v zvezi z rudninskimi prvinami, deloma brez njih. Po kemičnem sestavu je škrobu zelo podobna celuloza ali staničnina; ta je posebno čista v bombaževini, lanenih vlaknih (platno), manj čista v lesu. (Po odstranitvi tujih primesi dobivajo čisto celulozo in jo predelavajo v papir, umetno svilo in volno.) Rastline jo izločajo v staničnih mrenicah, ko nastajajo nove stanice, ki rastejo in dobivajo močnejše stene. V plodovih nastajajo razne rastlinske maščobe in mastna olja, pa tudi dišavna ali hlapna olja, trpki tanin itd. Posebno poglavje bi bila razna barvila, ki napravljajo tako prikupne cvetove, plodove, včasih tudi liste in druge rastlinske dele.

Za življenje rastlin so posebno važne beljakovine. Te nastanejo iz sladkorja tako, da se z njim spoji dušik, žveplo ali fosfor. Potek tega spajanja ni znan; znan tudi še ni notranji sestav vseh beljakovin, ker so močno različne. Na zunanji pa se vse ujemajo med seboj v tem, da so bolj ali

manj zdrizaste, v vodi netopljive, zato ne morejo pronicati skozi stanične mrenice, dokler do neke stopnje ne razpadejo. — Živa rastlina rabi beljakovine povsod, kjer raste, nastajajo pa predvsem v listih. Torej morajo popotovati. A zaradi zdrizastega značaja ne morejo prehajati iz stanice v stanico kot sladkor ali rudninske raztopine. Zato so prirejena v rastlinah za beljakovine posebna pota v bližini vodovodnih cev. Tudi ta pota so cevke, a čisto drugačne ko prejšnje. (Sl. 4.) Njihova glavna značilnost je v tem, da se po dve s konci tiščita. Ti dve končnici pa nista iz celega, temveč na gosto prebodeni, luknjičasti in podobni dnu sita (sl. 5). Od tod so dobile tudi svoje ime: sitkaste cevke. Skozi te luknjice se morejo pretakati beljakovine, ki nosijo s seboj včasih tudi drobna zrna škroba. Počasi polzijo iz listov po pecljih v veje in stebela do korenin, kjer željno čakajo nanje konci korenin, ki rijejo v še neizrabljene zemeljske plasti in črpajo novih raztopljenih hranil.

Čudovito kroženje! Pred nekaj dnevi, tedni ali celo meseci je rudninski delček prav pri tej koreninici vstopil v rastlino. Kmalu je prišel do vodne vzpenjače, ki ga je dvignila v list, tam pa je videl nepojmljive stvari. Med dviganjem je bil tako sam, ko pa je prišel v listni mehurček, je dobil pisano rudninsko tovarišijo. A ni se je dolgo veselil. Tesno mu je postalo, ko je videl, da izginja tovariš za tovarišem in se več ne vrne. Nenadoma je tudi njega zgrabila močna nevidna roka. Spočetka mu je bilo sicer sladko, a v hipu se je onesvestil. Ko se je prebudil, ni bil več prost. Povezan je bil s stoterimi vezmi na druge prvine v neznamno kepico beljakovine. Komaj se je dobro zavedel svoje nove življenjske oblike, že je začutil močan sunek. Obenj se je zadela druga kepica in jo sprožila. Čuti, kako se vali navzdol, spočetka poševno, potem pa naravnost navpično. Žal mu je, da je strmoglavljen z nebesnih višav. Pa to naj bi še bilo, le da bi šlo vsaj gladko. Spominja se še, kako hitro in brez ovir se je dvigal po vodni vzpenjači, sedaj pa se mora prerivati skozi drobne luknjice. In teh



Sl. 5. Sitkasta cevka. A = pogled na sitkasto prečno steno. B = vzdolžni prerez cevke: pr = prativorivo; u = beljakovine; s = spremna stanica.

luknjičastih pregraj ni konca ne kraja! Slednjič jih je vendarle zmanjkalo. A kaj sedaj? Naprej ne more več. Komaj se je zavedel, da tiči v koncu koreninice, že se ga je lotevala dremavica, zdelo se mu je, da vezi popuščajo, kepica leze vsaksebi, razpada v več preprosteje zgrajenih beljakovin, ki se topé v vodi. V raztopini pronica sedaj naš znanec iz celice v celico, dokler ne dospe v koreninski lasek, kjer preprosta beljakovina stopi v novo zvezo in pomnoži stanično beljakovinsko prativorivo, to pa sprejema, propušča ali odklanja došlece iz rudninskega sveta.

KOLENDAR DRUŽBE SV. MOHORJA ZA LETO 1939. — Skoraj si ne morem misliti slovenske družine brez Mohorjevega koledarja. V letih, kar izhaja, so si njegovi uredniki nabrali toliko skušenj, da zdaj prav lahko tekmujejo z vsemi tovrstnimi knjigami tako v notranjem bogastvu kakor tudi v zunanji lepoti, še več: Mohorjev koledar je še vedno prvi v tovrstni literaturi. — Mohorjev koledar je zadnja leta največ literaren. Ljudje si žele vedno in vedno beriva. Ker Družba zaradi vsakoletnih izdaj Zgodovine in Življenja svetnikov ne more dati dveh povestnih knjig med rednimi, zato nudi v Koledarju več beriva. In literatura v Koledarju je neprislusljeno vzgojna, kakršno danes zelo potrebujemo in težko dobimo. Prevod iz ruščine »Jaz nisem kriv« v letošnjem Koledarju je v tem pogledu zgledna črtica: umetniška in zares vzgojna. — Krepka in sočna je v letošnjem Koledarju Finžgarjeva vaška zgodba »Za prazen nič«, v kateri se pisatelj z veliko življenjsko izkušnostjo in umetniško izbrušenostjo vrača k svojemu priljubljenemu predmetu: pravdarski strasti sosedov. — Jalnova črtica »Rese« je satira na kulturne razmere med katoliškimi Slovenci v zadnjih letih; zaradi simboličnega pomena zgodba sama ne pride do polnega življenja. — Nekaj pesmi in prevodov ter krajših črtic pozivlja leposlovni del Koledarja. — Dr. Alojzij Kuhar je v zgoščenem članku »Ob dvajsetletnici ustanovitve jugoslovanske države« dal pregled dela v državi in za državo; trezno in preiščeno, pa z globoko ljubeznijo do naroda je pisan članek »Kako je z nami«. — V praktičnem delu moram omeniti nasvete za gospodarja in gospodinj, razgled po svetu in tehniki. Zdi se mi prav, da so posmrtni članki posvečeni res samo zaslužnim slovenskim možem, pisateljem in duhovnikom, kajti Koledar ima veliko večje in višje naloge kot biti album umrlj. — Duhovite so tudi karikature. Zaradi izbrane ubranosti in bogate raznovrstnosti je Mohorjev Koledar knjiga, ki je vredna, da jo imamo vse leto na mizi.

J. M.

Metod Jenko in Viktor Hassl: IZUM. Slovenskih Večernic 91. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja, 1938. Strani 152. — Nekaj nenavadnega za letošnje Večernice! Ko človek prebere to »amerikansko« povest, misli, da ima pred seboj prevod iz ne vem kakšnega tujega slovstva. In vendarle sta jo napisala slovenska avtorja, Metod Jenko in Viktor Hassl, leposlovec in tehnik, ki sta nam skupaj ustvarila povest v slogu Jules Verna in Conana Doylea, to je povest po zgledu tako imenovanih utopičnih in napetih detektivskih spisov. Naslov »Izum« nam pove, da gre za nekaj, kar zbuja veliko pozornost vsega sveta, skratka za nenavadno senzacijo. Avtorja sta bila nekako prisiljena, da dogodke osredotočita v Ameriko, kjer se zdi vse verjetnejše, kakor pa bi bilo, recimo, v Sloveniji. Dva slušatelja elektrotehnične fakultete v New Yorku, Erwin Rolland in njegov prijatelj Alfred Kraus mislita, kako bi izumila nekako zračno ladjo, gondolo, ki bo brez vseh motorjev in pogonskih sil, zgolj s pomočjo nevidne električne sile, v štiriindvajsetih urah naredila pot okoli sveta. Temu izumu, ki se naposled seveda uresniči, pa so na poti nesreča, zloba, špekulacije in razne druge zapreke, ki so vsebina in gibalno povesti. Nočemo navajati vsebine: naj vsakdo bere sam in prepričal se bo, da dela ne bo odložil, dokler ne bo prišel do konca. Priznati moramo namreč, da sta avtorja napisala zelo napeto delo kljub temu, da na končni izid večkrat opozarjata. Prav tako sta ugodila preprostemu estetskemu

okusu, ki poleg napete fabule zahteva tudi moralnega zadoščenja, s tem, da sta nosilec skrajne zlobe, kakršne predstavlja na primer Simon, poudarila nasproti zglede največje dobrote in poštenja, kakršen je poleg Krausove matere zlasti stražnik Stower. Zaradi tega občutimo nazadnje skoraj kot nepazljivost dejstvo, da sta avtorja prezgodaj pozabila na Adolfovo mater, o kateri bi pričakovali, da bo prav tako kakor drugi priča še zadnjega zmagovalca, ki ga slavita tehnika in pravica in ki je zamišljeno kot pravi filmski »happy end« (srečen konec). Povest bo nedvomno imela lepo število bralcev. Marsikdo pa si bo ob nji vendar bolj želel del iz domačega okolja ter iz resničnega življenja.

France Vodnik.

Marija Ahačič: ČUDA NARAVE. Redna knjiga za člane Družbe sv. Mohorja. Mohorjeva knjižnica 102. Strani 96, slik 94. — Drobna knjižica povsem opravičuje svoj naslov. Pisateljica je namreč res zbrala velika čuda narave, ki bodo večini bralcev odkritja. Živahno pripovedovanje ponazarjajo številne podobe; te so prav za prav jedro knjige. Spretno so izbrane že prve tri podobe iz čisto vsakdanjega življenja, saj takoj zbudijo pozornost in zanimanje. To se stopnjuje ob krasnih in nenavadnih živalskih oblikah v morski in sladki vodi, ob njihovem načinu življenja. Presenečen gledaš morsko svetlikanje, ki ga povzročajo nekaj desetink milimetra velike nočne lučce, in grozoviti boj dveh največjih pošasti, kita glavača (30 m) in orjaške sipe (18 m). Pa se zopet čudiš strahotnim morskim ribam, ki so kar posejane z »žarnicami«, nežnim morskim polžem, črvom, iglokožcem itd. Tudi na kopnem je marsikaj izrednega, n. pr. v življenju in oblikah žuželk, bogomoljk, mravelj, termitov. Ptice zanimajo človeka prav od zgodnje mladosti dalje. Obleke naših krilatcev se nikakor ne dá primerjati z opisanimi rajčicami, lirorepci in drugimi. Ko gledaš podobe raznih ptičjih kljunov, se ti zdi, da so samo igra narave. Natančno opazovanje pa je v njihovih oblikah našlo smotrno skladnost z načinom prehranjevanja. Zanimiva so dalje ptičja gnezdeca in nenavadna skrb mnogih živali za potomstvo. — Tudi v rastlinskem svetu je marsikaj čudovitega: n. pr. vzajemnost med juko in njenim moljem, ki je med največjimi prirodoopisnimi zanimivostmi in je bila dolgo časa zagonetka. — V kratkih potezah predstavi pisateljica bralcu že davno izumrle velikane iz rodu kuščarjev, katerih okostja so v zemeljski skorji okamenela. Tudi na preoblikovanje zemeljskega obličja po vodi, vetru in ognjenikih te opozori. Še celo na luno te popelje, skuša razložiti njen nastanek, razvoj njenega sedanjega obličja ter vzrok luninih in sončnih mrkov. — Iz kratko podane vsebine je razvidno, da posega knjižica v vsa področja narave. Vsem, ki se zanimajo za naravna dogajanja, bo prav dobrodošla, ker jim bo odkrila veliko zanimivih stvari. Za mnoge med njimi je bilo treba veliko dolgotrajnega in naporenega proučevanja, preden je postala jasna upravičenost take ali drugačne telesne oblike ali uda. Prav je, da se ti izsledki in dognanja obravnavajo tudi poljudno v prijetni, nazorni obliki, ker se tako najbolj zbuja zanimanje tudi za domačo naravo, čeprav spis obravnava po večini življenje iz tujih krajev. Zakoni življenja so po vsej zemlji enaki, le razmere so različne in njim se bitja po svojih zmožnostih prilagajajo. Človeku je treba le opazovati in bo v najbližji okolici našel stvari, ki niso nič manj zanimive in čudovite kot tuji primeri. Zato smo dolžni priznanje pisateljici in založnici za to knjižico, saj bo tega in onega spodbudila k natančnejšemu opazovanju domače narave. — Knjižica bi bila pa mnogo pomembnejša, če bi bile podobe

izbrane pod kakimi življenjeslovnimi (biološkimi) vidiki. Tako ne bi bila skoraj mehanična zbirka raznih naravnih zanimivosti, marveč organska celota, ki bi podajala zaokrožena poglavja iz življenja živih bitij in nežive narave. S tem bi postala preglednejša in snovno tudi izčrpnjejša, kajti podobe bi v takih okvirih veliko več povedale. Seveda bi na ta način postala knjiga nekaj poljuden biološki učbenik, česar pa pisateljica ni nameravala. A tudi v sedanjosti zamisli bi bilo knjižici samo v korist, če bi bile podobe zbrane v ožje skupine pod kakršnimi koli primernimi vidiki; odpadli bi nenadni prehodi, zakaj ti niso vedno posrečeni. — Imena opisanih rastlin in živali so po večini vzeta iz prirodopisnih učbenikov. Pri nekaterih pa se je pisateljici zdelo primerno, da skuša uvajati nova. Raka »samotarca« imenuje »vseljvalca«. Glede na njegovo preseljevanje po poljih (ne školjčjih!) kočicah je ime čisto sprejemljivo. Ne zdi se mi pa sprejemljivo za sipo »riba črnica«, ker nekako zavaja v mnenje, da žival spada med ribe. Samo »črnica« bi bilo zaradi izločanja črnila še nekako primerno. — Podobe so prav lepe in splošno opise dobro ponazarjajo. V vseh primerih si bo bralec lahko predstavil dotično bitje, njegov organ ali kak dogodek v naravi. Vendar pa bi bila za razumevanje cevkašev (sl. 5) podoba kakkega drugega cevkaša primernejša. Ob priobčeni podobi dodana razlaga ne prihaja do veljave. Tudi za ognjeniške pojave (sl. 75) bi bilo dobro izbrati kako jasnejšo in učinkovitejšo podobo. — Čeprav je knjižica namenjena slovenskemu narodu kot nekaka slikanica in so podobe že kazalo, je vendarle škoda, da ni dodano še stvarno kazalo, ki je običajno pri knjigah s tako pisano vsebino. V splošnem pa moramo biti knjižice zelo veseli, saj nam nudi veliko lepega. Toplo priznanje zasluži pisateljica, saj je sama izgotovila tudi večino podob, pa tudi založnica, da se ni ustrašila velikih stroškov za tako bogato opremljeno knjigo. Ar.

Dr. Josip Mal: ZGODOVINA SLOVENSKEGA NARODA. 15. zvezek. Redna knjiga za člane Družbe sv. Mohorja. Celje 1938. — V kratki, vendar zelo pregledno in jasno pisani obliki obravnava naš marljivi zgodovinar, muzejski ravnatelj dr. J. Mal, v pričujočem zvezku dobo od 1860 do 1890, ki je v razvoju našega političnega, prosvetnega in narodno gospodarskega življenja ena najpomembnejših. Slovenski politični program iz leta 1848 se kljub nemškemu odporu postopoma uresničuje in dobiva zmeraj določnejšo obliko. Izobražujoči se narod stremi za enakostjo z vladajočim narodom. Boj je bil hud, saj se je bilo treba bojevati za vsako novo drobtinico posebej. — Avstrijski absolutizem, ki je pod Bachom celih deset let tlačil avstrijske narode, je doživel v diplomaciji in vojski polom. Po nesrečni avstrijsko-sardinski vojski leta 1859 je padlo Bachovo ministrstvo; obupno stanje državnih financ pa je hkrati zlomilo germanizatorično silo nazadnjaškega Metternichovega duha, ki je še strašil med vodilnimi dunajskimi krogi. Bachu je sledil Poljak Agenor Goluchowski in na Dunaj so sklicali pomožni državni svet, sestavljen iz najvplivnejših avstrijskih domoljubov, med njimi je bil tudi djakovski škof dr. J. Strossmayer; ta naj bi preuredil državo in popravil njeno zavoženo gospodarstvo. Sad takratnih posvetovanj je bil tako zvani oktobrski diplom (z dne 20. okt. 1860), ki je določal nekako federativno ureditev države. Vendar pa niso marali take preureditve ne Nemci ne Madžari. Iz strahu, da bo federalizem razdružil Avstrijo in s tem podkopal njeno nadvlado v Nemčiji, so oktobrski diplom že nekaj mesecev pozneje razveljavili, nakar je

Goluchowski odstopil. Za njim je postal vodilni minister Anton pl. Schmerling, zastopnik nemških meščanskih liberalnih krogov in bivši ustanovitelj velikonemške stranke v frankfurtskem parlamentu. Schmerling je oktobrski diplom popravil in izdal dne 26. februarja 1861 februarški patent; ta je omejil kompetenco deželnih zborov in zaupal večjo oblast centralnemu parlamentu. Februarški patent je bil delo nemškega centralizma, ki je hotel združiti državo na stroške poedinah dežel in nenemških narodnosti. Slovenci, katerih voditelja sta bila tedaj dr. Janez Bleiweis in dr. Lovro Toman, so bili, kakor vsi avstrijski Slovani, za federalizem. Po dr. Tomanu so izročili ministru Schmerlingu peticijo z 20.000 podpisi, kjer so zahtevali avtonomno in zedinjeno Slovenijo. Vendar so v parlamentu podpirali vladno večino, ker jim zaradi maloštevilnosti tudi ni drugače kazalo. V opoziciji so bili Madžari, Hrvati, Erdelci in beneški Italijani. Zato je ta »ožji državni zbor« komaj štiri leta živel, nakar je Belcredi dobil nalogo, da sklene z Ogrri nagodbo, druge avstrijske narode pa pomiri z obljubami. Kakor Goluchowski je bil tudi Belcredi federalist, ki je nameraval razdeliti Avstrijo v pet samoupravnih enot: jugoslovansko, ogrsko, nemško, češko in poljsko. — Belcredijeve ustavne namere so vzbudile pri Slovencih živahno zanimanje za državnopravna vprašanja. V jeseni 1865 so se slovenski politiki sestali v Mariboru in se zedinili na tako zvanem mariborskem programu. V njem so zahtevali združitev notranjeavstrijskih dežel Kranjske, štajerske, Koroške in Primorske v posebno notranjeavstrijsko skupino, v kateri bi se narodne zadeve Slovencev obravnavale v posebnem narodnem zboru, sestavljenem iz slovenskih poslancev deželnih zborov. Ta program je bil zgolj posnetek podobnih programov Čehov in Poljakov. Vendar ni prodr, v ospredje je znova stopil prirodoopravni program iz leta 1848; ta je temeljil na zedinjeni Sloveniji. — Zaradi odpora Nemcev in Madžarov je tudi Belcredijev načrt propadel, po novih ljutih ustavnih bojih je znova zmagalo centralistično stremenje nemških liberalcev, ki so postali po odcepitvi zadnjih italijanskih pokrajin (1866, takrat so prišli pod Italijo tudi beneški Slovenci) in osamosvojitvi Ogrske gospodarji političnega položaja v Avstriji. — Boj slovenskih politikov v tistih letih je bil sicer trd, a ne brezuspešen. Avstrija se je polagoma vendarle demokratizirala. Strah pred nemško nevarnostjo spričo dualizma in nemških zmag na Francoskem je povzročil, da so se začeli slovenski vodilni politiki znova zatekati k jugoslovanski misli, ki pa so jo sprva gledali zgolj z jezikovne strani. Šele Levstik jim je jasno povedal, da slovensko vprašanje ni v prvi vrsti jezikovno, ampak politično. Zato so stopili v tesnejše stike s Hrvati in sklicali proti koncu leta 1870 v Sisek shod slovenskih in hrvatskih politikov, mesec pozneje pa v Ljubljano. Na obveh shodih so obravnavali jugoslovansko in državno vprašanje. Med Slovenci je zmagalo naziranje, da si morajo Slovenci najprej izvojevati zedinjeno in avtonomno Slovenijo, ki se bo nato priključila srbskohrvatski politični enoti. Vsi ti daljnosežni politični dogodki so po taborih (1869 do 1872) in po nastajajočem časopisju prodrli med izobražence in najširše ljudske plasti. — Velikega pomena za naš takratni kulturni in gospodarski razvoj so bili deželni zbori. Ker je bilo izročeno šolstvo deželnim upravam, so polagoma preustrojili ljudsko šolstvo, ki je popolnoma preobrazilo slovenski narod. Naš narod se je narodno probudil in se zavedel slovenskega in slovanskega pokolenja. Ustvaril si je literaturo, položil temelj solidnemu znanstvu, razširil do zadnje slovenske kože politične in po-

učne liste in osnoval po vseh občinah gospodarske in prosvetne organizacije. V začetku sedemdesetih let se je pokazala prva politična cepitev duhov na liberalce in konservativce ali na mlade in stare. Glasilo prvih je bil leta 1868 v Mariboru ustanovljeni in pozneje v Ljubljano preneseni Slovenski Narod, glasilo drugih pa leta 1873 v Ljubljani osnovani Slovenec. — Delo poživlja 21 fotografskih posnetkov naših takratnih vplivnih osebnosti, 2 snimka — zadnja stran slovenskega izvoda februarkega patenta s podpis in okrožnica štajerskega deželne odbora z dne 31. oktobra 1868 zoper Zedinjeno Slovenijo — 5 taborskih svetinjc s taborov v Ljutomeru, žalcu in v Vižmarjih, medalja ob stoletnici kranjske Kmetijske družbe leta 1867, štiri prav nazorne sodobne karikature iz Brenclja in ena iz Pavlihe. Lepa stran knjige je tudi jezikovna čistota in lahko tekoči slog pripovedovanja, ki ga v zgodovinskih knjigah tolikokrat pogrešamo. Zato bodo knjigo z veseljem prebirali izobraženci in širši ljudski sloji, katerim je v prvi vrsti namenjena.

Dr. Franc Trdan.

ŽIVLJENJE SVETNIKOV. 13. zv. Redna knjiga za člane Družbe sv. Mohorja. Celje 1938. Str. 289—400. — Letošnji zvezek izpolni 22 dni, t. j. od 27. avgusta do 17. septembra ter popiše važnejše svetniške osebnosti ter prazniške skrivnosti. Sodelovali so dosedanjí sotrudniki: dr. Fr. Jaklič, dr. Fr. Lukman, Jernej Pavlin, Alojzij Stroj in dr. Fr. Ušeničnik. Dr. Jaklič je objavil 14 življenjepisov; najbolj obširno in temeljito je obdelal na 15 straneh dr. Fr. Lukman sv. Avguštin; s posebno toplo ljubeznijo piše dr. Fr. Ušeničnik o Marijinem rojstvu, o Marijinem presv. imenu in žalostni Materi božji. Knjiga se od začetka do konca prijetno bere. V vsakem, kdor jo bere z dobro voljo, vzbudi hrepenenje, da bi postal podoben svetim vzornikom. In to je eden namenov duhovnega branja. — Nekaj malenkostnih opomb. Na str. 321 je objavljena slika Jan. Šubica: Sv. Tilen s pripombo: Oltarna slika v Javorju nad škofjo Loko. Ljudje pravijo: v Javorjah. Podobno na str. 375: Janez Šubic: Sv. Notburga. Oltarna slika na Bukovem vrhu. Ljudje govore: v Bukovem vrhu. Na str. 312 govori pisatelj o sv. Rozi Limanski. Omenja škofa Turibija, ki naj bi bil 1851 prišel s španskega v Limo. Letnica 1851 je pač očitno tiskovna napaka. Turibij je bil škof v Limi v letih 1579—1606.

Ciril Potočnik.

Dr. Franc Jaklič: **URE ČEŠČENJA.** Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1938. Strani 192. — Dasi naša nabožna literatura ni ravno skromna, smo vendar že dalje časa pogrešali primernih molitvenih ur za češčenje. Kolikor je starejših, so večinoma tako sestavljene, da so bile le za silo še uporabne, odstavki dolgi, spremembe nič. Večinoma so le sentimentalno vzdihovanje, ki navadno z liturgijo ni imelo nobene zveze. Jakličeve Ure češčenja, ki so prirejene za vse cerkveno leto, se mi zde zelo izbrane, sestavljene v liturgičnem duhu in sveže, so nekaj laiški brevir. Jaklič je znal zelo spretno porabiti in združiti sveto pismo in liturgične tekste in v tem, se mi zdi, je največja vrednost teh ur. Škoda le, da knjižica nima vsaj še šest ur, še za nekatere praznike in morda še za čas po binkošti. (Če bi Družba imela več udov, bi jih pač mogla dati in rada dala! Op. ur.) Kljub temu se bo pa knjiga nedvomno hitro uveljavila, kar tudi zasluži. Oprema, ki sta jo oskrbela Stane Kregar in Marijan Šorli, je okusna.

Joža Vovk.

Feliks Salten: **BAMBEK.** Prevedel Vinko Lavrič. Založila Družba sv. Mohorja. Celje 1938. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju, Strani 172. — Nemški pisatelj Feliks Salten nam v tej povesti s čudovito nazornostjo in prepri-

čevalnostjo prikazuje najskrivnejše življenje gozda in njegovih prebivalcev. Tako se je zatopil v to življenje, da se v povesti kar čuti, kako večkrat pozabi, da ne opisuje ljudi, temveč živali. — Glavni junak povesti je srnjaček Bambek, ki ga spremljamo na vseh njegovih potih od rojstva do pozne starosti. Pod skrbnim materinim vodstvom se vedno bolj razvija in usposablja za življenje, ki je često trdo in poteka v neprestanem strahu pred NJIM — človekom. Ko pa nekoč Bambek joka za materjo, se mu nenadno prikaže veličastni Klatež, star in skrivnosten srnjak, o katerem gozd često ne vé, ali je živ ali mrtev. Mladega strašljivca tako prevzame pojav tega veličastnega kneza, da začne živeti po njegovem zgledu. Poslej ga Klatež spremlja v vseh odločilnih trenutkih življenja; ob njem Bambek tudi spozna, da ni človek tisti, ki je neomejen vladar vsega, temveč nekdo, ki je tudi nad človekom, ki ga ni pa še nikdar nihče videl. Po Klateževi smrti postane Bambek njegov naslednik. Zaradi tega odide v samoto in pusti vse, celo drago ženo Pipko, s katero je preživel toliko lepih dni. Le sem ter tja se še komu prikaže, zlasti svojemu sinu, ki ga določi za naslednika. — Prelepi so v tej povesti opisi narave, čudovito pa so naslikani nekateri prizori, tako na primer kruti zimski pogon, zadnje snidenje Klateža z Bambekom in drugi. Knjigo je odlično poslovenil Vinko Lavrič, ki je za vse strokovne izraze našel tudi v slovenščini primerne besede.

Ivan Čampa.

Sonja Sever: **ČEVLJARČEK PALČEK IN DRUGE PRAVLJICE.** Ilustriral Sl. Pengov. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1938. Tiskala Mohorjeva tiskarna. Str. 220. — Pisateljica Sonja Severjeva se je šele pred nedavnim pojavila v naši literaturi. Ko je v Mladiki izšla njena prva pravljica, je takoj obrnila nase pozornost bralcev in zanimanje za njene pravljice je bilo čedalje večje. Pred kratkim pa je v knjigi izdala venček novih pravljic, ki obetajo postati najbolj priljubljeno berivo tako pri otrocih kakor tudi pri odraslih. Gotovo ne rečem preveč, če trdim, da je teh pet pravljic najlepše, kar je bilo poleg Magajnovih mladinskih spisov napisano pri nas v zadnjem času. Avtorica, ki se mnogo bavi z otroki, dobro vé, kako je treba pisati zanje. Sama sodi o pravljici, da mora biti predvsem vzgojna in na etični višini. »V naši pravljici se mora prikazati širokogrudna slovanska duša, ki ne pozna pohlepnosti po zlatu, nadvladi in posvetni slavi. Le resnično bratstvo, ljubezen do bližnjega in vsega stvarstva naj odseva iz nje. Vse to pa mora biti povito v snov, katera otroka vabi in priklene nase.« Ne vem, ali je že kdo podal podobno definicijo, ki je edino pravilna, o naši pravljici. Poleg definicije pa je Severjeva tudi odlično pokazala, kakšna bodi taka pravljica. »Car Igor in kraljična z zlatim srcem«, ki je nedvomno najlepša pravljica v tej zbirki, je najlepši dokaz za to. Pa ne samo ta, tudi druge štiri pravljice: o Čevljarčku palčku (ki je najdaljša v zbirki in jo bo do raščajoča mladina zaradi njene eksotičnosti in dogodivščin najrajši brala), Princ Sidarti, Očku Jakobu in njegovih igračah in o Nesmetni čebelici kraljici, ki je iskala srečo po svetu, so stvari, ki bodo vsakogar pritegnile. Saj so pisane tako živo, napeto in dramatično, da se še odrasel človek ne more ločiti od njih. Kakšen vpliv bodo imele šele na otroke s svojo nevsiljivo poučnostjo! Razvajenega bralca nekoliko moti samo slog, ki je včasih nekam okoren in neobdelan. Kljub temu z veseljem pričakujemo nadaljnjih biserov Sonje Severjeve. — Knjigo je odlično in bogato ilustriral Slavko Pengov. Na žalost pa so slike nekoliko predrobne.

Ivan Čampa.



Jože Cvelbar: Naš kuhar Nace.

Janez Jalen: CVETKOVA CILKA. Zgodba. Mohorjeva knjižnica 100. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1938. Strani 256. — Že Ovčar Marko je moral vsakogar prepričati, da je Janez Jalen predvsem pripovednik. Ponoven dokaz za to je tudi Cvetkova Cilka, ki nam razen tega odkriva še neko drugo osnovno pisateljevo potezo. Čeprav je namreč Jalen pripovednik, vendar ni epik širokih zasnov in možnosti, ampak preprost pripovedovalec še preprostejše zgodbe, ki pa jo zna na čudovit način preplesti z opisi narave in življenja v njenem okviru. Da je prav v tem ne samo njegovo pisateljsko svojstvo, ampak tudi njegova moč, vidimo skoraj na vsaki strani pričujoče povesti. — Njena osrednja zgodba je kaj vsakdanja. To je usoda dekleta, ki se nekoliko zaradi razmer, nekoliko zaradi skrivnega greha poroči ne po ukazu srca, marveč tako, kakor zahtevajo koristi domačije. Namesto da bi vzela Janeza, ki ga ljubi, se omoži z Viktorjem in tako ustreže zlasti očetu, ki si je takega zeta želel iz sebičnih gospodarskih ozirov. Posledica tega je ne samo nesrečen zakon, katerega težave je pisatelj dobro orisal, ampak tudi propad domačije, s čimer je mračna podoba tega iz povojnih let zajetega življenja še bolj poudarjena. Vendar pa je za Jalna značilno, da tako na življenjskih nasprotjih zasnovano zgodbo razreši ne samo v skladu z objektivnimi нравnimi zahtevami, ampak tudi v smislu tako imenovanega srečnega konca v povesti. Cilka se po moževi smrti naposled le poroči z Janezom, rešena pa je tudi Cvetkova domačija, ki bi bila po Viktorjevi krivdi malone prišla v tuje roke. Ta način je docela v skladu z zahtevami ljudske povesti, ki rada prepleta življenjski realizem z idealizmom ter veže tragiko z idilo. — Razen tega moramo opozoriti tudi na to, da pisatelj imenuje sicer povest po glavni junakinji, da pa zgodba nikakor ni samo Cilkin osebni življenjepis, ampak skupna podoba vasi, katere življenje se odkriva pred nami v svojih najizrazitejših pojavih. Zdi se celo, da je prav ta okvir zgodbe o Cvetkovi Cilki, ki ga tvorijo prelepi opisi narave in kmečkega dela, izdeloval avtor s posebnim veseljem in nagnjenjem. Koprivnik nad Bohinjem z okolico je v Jalnu našel pesniškega opisovalca, kakršnih naše slovstvo ne premore mnogo. To mu je omogočilo ne le poznanje sveta in življenja, ki

ga prikazuje, ampak tudi klen gorenjski jezik, ki nas spominja jezika naših klasikov. Moti pa nekoliko intelektualizem, ki je očit ponekod v izrazu, pa tudi v preveč poudarjeni gradnji, katero je pisatelj še poudaril s simboliko naslovov. Tak poetični realizem ima sicer veliko možnosti za razmah pesniške domišljije, vendar ni priporočljiv v sodobni realistični povesti. V celoti pa moramo priznati, da je »Cvetkova Cilka« lepo delo, ki se uvršča med najboljše slovenske pripovedne spise zadnjih let. France Vodnik.

Jože Cvelbar, IZBRANO DELO. Uredil Francè Koblar. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1938. — V morečih, kar brezupnih dneh, podobnih vročnim časom tik pred svetovno vojno, je stopil v slovensko literaturo nov človek. Kakor da prihaja iz onostranstva — saj njegove kosti že 22 let trohijo pod Monte Cuccom — se je pojavila osebnost, doslej znana le ožjemu krogu prijateljev in znancev, osebnost, ki ima kljub svoji mladosti in odmaknjenosti tudi našemu času mnogo povedati. Telesno šibkega, a duševno bistrega, za vse doživljaje izredno občutljivega fanta z utrjenim, na idealističnih temeljih zgrajenim notranjim svetom, je vojska na spomlad 1915 iztrgala iz osmošolskega ozračja in ga potegnila v svojo gnusobno nesmiselnost. Jože Cvelbar, ki je že kot dijak več let oblikoval svoja duševna doživetja in spoznanja v pesmi, črtici, dnevniku in sliki, je tudi v dneh svoje predsmrtne groze nenehoma metal na papir svoje vtiske in nam jih ohranjal deloma v svojem dnevniku deloma v pismih svojim dragim. In izbor iz tega mladostnega dela, odlomki iz dnevnika in pisem, je letos za božič izšel v knjigi. — Že dolgo nisem bral knjige, ki bi me tako prizadela kakor ta. Saj tudi zlepa nisem imel v rokah tako iskrene samoizpovedi, ki bi se v njej tako neposredno odkrila dozorevajoča, nemirna, bogata, a nepričakovano strta duša mladega človeka. Bereš danes te strani in z grozo v srcu misliš, za kaj vse je bil mladi rod pred 25 leti ukanjen, kaj mu je bilo vse uropano: ne le življenje, več: mladost, hrepenenje, lepota, vera... — P e s e m Jožeta Cvelbarja ni taka, da bi nas mogla danes s a m a p o s e b i kaj globlje zgrabiti: romantična radost nad vsem domačim; versko doživetje; ljubezen do dekleta, ujetega v okvir njegove ljube dolenjske deželice, to tvori snovni obseg Cvelbarjevega literarnega oblikovanja. Forma pa priča, da je pri Cvelbarju še mnogo improvizacije: izraz je nedodelan, poln reminiscenc iz ševčenka, župančiča, Murna, Cankarja in morda še koga; a tudi za marsikatero duševno doživetje imaš vtisk, da je bilo sproženo ob tem ali onem literarnem vzorniku. — Pravo težo dobi Cvelbarjevo literarno delo v pesmi in prozi šele v zvezi s celotno njegovo življenjsko izpovedjo. Kakor je tudi res, da je v Cvelbarjevem dnevniku in tudi v pismih prijateljem mnogo literarno-aforističnega, kar je bilo že ob spočetku formulirano z nekim računom na efekt, vendarle je dnevnik — čim bolj se bliža koncu — vse pretresljivejša priča grozotnih časov in silnega trpljenja; trpljenja, ki se je zadnje dni bližalo popolni resignaciji in si iskalo že ciničnega izraza... Ko pa prebereš njegovo oporoko, pisano na vojaška legitimacijo, spoznaš, da se je tudi v zadnji grozi njegova misel še vedno krčevito oklepala rodne zemljice: »Nobena želja se mi na svetu ni spolnila, ne najljubša ne najsvetejša. Ta je moja poslednja: Slovenec sem; nič ni zame bolj strašnega, kakor v mrtvi tuji prsti spati večno spanje. V sveti domači zemlji, tam je sladko sanjati večni sen, tam, kjer zemlja tudi za mrtve živi in rože tudi zanje cveto, v moji dragi, preljudi dolenjski deželici, v Kostanjevici. O, ko bi danes vedel, da ni tudi ta želja prav tako nespametna, kakor so bile druge!«

— Danes so Cvelbarjevi zapiski za Slovence trikrat boleče čtivo: ob njih vidimo, kaj nam je vojska vse ugrabila, ob njih si moramo očitati, kako smo preostali v teh poveljnih letih svojo življenjsko silo pogosto brez haska trtili; ob njih se pa tudi z grozo zavedamo, v kako nevarni bližini podobne nesmiselnosti, kot je bila svetovna vojska, se gibljemo in kako dragoceni so trenutki, kako potencirano bi jih morali živeti, dokler jih vsaj nekako še lahko živimo kot — ljudje... — Urednik g. Franc Koblar je Jožeta Cvelbarja ljubeče in vešče pospremil v svet: z izvirnim in tehtnim uvodom mu je postavil trdno ozadje, s tankim čutom je iz obilega gradiva izbral najznačilnejše pesmi, črtice in odlomke iz dnevnika, vse opremil s obširnimi opombami in ustvaril zaokroženo knjigo. Z njo je postavil Jožeta Cvelbarja v vrsto tistih zgodaj umrlih slovenskih umetnikov, ki bodo ostali v literaturi večno mladi in ki bodo zlasti mladim ljudem vedeli mnogo povedati. Janez Logar.

PAŠNIŠTVO. Slovenskim živinorejcem v pouk spisal Jakob Turk. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1958. Strani 100. — Priznani kmetijski strokovnjak, ki je svoj čas pri isti založbi izdal zelo uporabno in cenjeno knjigo o travništvu, je kot nadaljevanje napisal poljuden in nazoren pouk o pašništvu. Knjiga bo dobrodošla vsem živinorejcem, ki so navezani na letno pašo svoje živine. Pokazala jim bo koristi, ki jih imajo dobri pašniki za umno živinorejo; dala bo nasvete za izboljšanje starih in ureditev novih pašnikov; podrobno jih bo poučila o raznem orodju, ki je potrebno pri tem delu; opisala in naštelala jim bo vse vrste trav in zelišč, ki so primerne za dobre, stalne pašnike; pokazala bo popolno uredbo in opremo pašnikov: ograje in pregraje, uporabna napajališča, zavetišča, koče, hleve in pota; govorila jim bo o ravnanju s pašniki, o njihovem rednem obdelovanju, oskrbovanju, gnojenju in namakanju; poučila jih bo o izkoriščanju pašnikov. Posebno, zelo obširno poglavje je posvečeno ravnanju z živino na paši, opisane so vse pogostejše živinske bolezni, dani so nasveti za obrambo pred boleznijo in za zdravljenje. Zadnje poglavje pa govori o donosu pašništva, o številu živine, ki jo pašniki morejo prerediti, in o dobičku paše. — Prav je, da je založnica pospremila knjigo s predgovorom, v katerem je kratko opisano delo tega zaslužnega kmetijskega delavca. — Knjiga je bila potrebna in bo zamašila občutno vrzel v našem kmetijsko gospodarskem slovstvu. J. M.

Albin Breznik: V PLAMENIH RDEČEGA PEKLA. Spomini političnega kaznjence. Družba sv. Mohorja 1938. Strani 163. — Spominov iz ječe je v našem slovstvu malo in še od tega je bore malo literarno vrednega. Breznikovi spomini političnega kaznjence iz Sremske Mitrovice, kjer je prestal večletno ječo zaradi komunistične propagande, nočejo biti literarno delo, ampak nosijo svoj poudarek na idejni, vsebinski plati. Boljševiške nauke po svoje prestvarijo jetniki med zidovi ječe, ki postane tako boljševiška proletarska država v malem. Prikazan je boj ljudi, nasičenih s komunističnim duhom, med seboj in z okolico. S tem pa, da so ljudje leta in leta vklenjeni med zidove, izgubljajo njihovi boji barvo ideoloških sporov in postajajo bolj in bolj trenja duševnih, bolešno razdražljivih jetnikov. Kar nam pisatelj pokaže, je prej duševna stiska zaprtih ljudi, bolj psihoza jetništva kakor duhovna razvrzanost komunističnih naukov. Jasna pa je kljub temu tudi notranja nemoč samega komunističnega nauka, ki svojim izpovedovalcem ne nudi nobene moralne opore. Bratstva in ljubezni pisatelj v rdečem peklu ni našel. V. S.

Anton Tomaž Linhart: IZBRANO DELO. Cvetje iz domačih in tujih logov 14. Izdala Mohorjeva družba 1958. Strani 238. — Zopet nova knjiga v Cvetju, tako obširna, kakor sta bili doslej Jurčičev Deseti brat in Ciglerjeva Sreča v nesreči! Živo in ponekod v čisto novih, splošno še neznanih potezih nam stopa pred oči lik prvega slovenskega dramatika, Anton Tomaž Linhart. Splošno je znan po veseligrigi Veseli dan ali Matiček se ženi, ki je prav v naših dneh doživela v gledališču v Ljubljani ponosno, izredno uspešno uprizoritev ter v vsem popolnoma pritrdila literarno zgodovinski sodbi, da je njen pisatelj Linhart utemeljitelj slovenske dramatike in našega gledališča. Poleg Matička, ki je tu priobčen v prvotnem jeziku, prinaša knjiga odlomke iz druge Linhartove igre, Županove Mieke. V primeri z Matičkom ni Županova Micka drugega kot prevod, medtem ko je Matiček popolnoma ponašen in ga lahko štejemo za Linhartovo delo. Iz Linhartovih nemških del je prireditelj Alfonz Gspan izbral in prevedel nekaj odlomkov iz zgodovine Slovencev in avstrijskih Slovanov, ki vsebujejo množico prerodnih pobud za poživitev narodne zavesti, za obnove in poživitev literarnega in kulturnega dela sploh. Še večja iskrenost, domovinska ljubezen in veselje do slovenskih uspehov se zrcali iz Linhartovih pisem sodobnikom, ki jih tudi imamo v odlomkih priobčene v knjigi. Kakšno navdušenje govori iz Linharta ob ustanovitvi znanstvene akademije, kakšno spoštovanje do Zoisa, kakšna nežna iskrenost do vsakega slovenskega kulturnega delavca! Knjiga ima obširen uvod, ki v nekaterih posameznostih dopolnjuje Slovenski biografski leksikon in njegove sodbe določeneje postavlja, na koncu pa stoje mnogoštevilne opombe. Najbolj prav bo knjiga prišla šoli, potem pa vsakemu, da mu stopi živo pred oči poleg Vodnika najznačilnejša postava slovenskega preroda ob koncu 18. stoletja. Viktor Smolej.

Joža Herfort: ŽIVA MAVRICA. Založilo Društvo Razvoj, Videm-Dobrépolje. Tisk Misijske tiskarne v Grobljah. Strani 160. — Knjig o naravi pri nas nimamo Bog ve koliko in še te so večinoma sami prevodi. Zato smo toliko bolj veseli zbirke črtic in novelic, ki jih je Joža Herfort iz različnih časopisov in listov, koder jih je priobčeval, zbral v lično knjigo. Ne moremo sicer trditi, da imajo te nežne, često nekoliko satirične črtice veliko literarno vrednost. Tega namena pisatelj tudi ni imel, ko jih je pisal. Z njimi je hotel povedati le to: Narava je svetišče, ne oskrunjavaj je! Zato bo knjiga prav gotovo naredila veliko dobrega. Je pa v njej tudi polno lepih in natančnih opisov narave in kar močno zajetih zgodb. Ne gre pa, da bi zbirko kar v eni sapi prebral od kraja do konca: takemu bralcu bo knjiga dolgočasna. Te nežne stvarce je treba brati kakor pesmi: po malem, zdaj tu, zdaj tam, kakor se ti odpre. — Pisatelj je knjigo tudi sam ilustriral. Škoda je le, da ni papir nekoliko boljši. Še to: dobro bi bilo, da bi pisatelj, ki poslej gotovo ne bo umolknil, upošteval najnovejši slovenski pravopis. Ivan Čampa.

N A Š E S L I K E

Nekaj sodobne grafike

Georgij Čerkesov: HAMLET. Lesorez znanega ruskega ilustratorja, živečega v Parizu, predstavlja z vso nazorostjo v eni podobi združeno vsebino petega dejanja Shakespearejeve žalostne igre Hamlet. Osrednje lista, ki spominja na stare ljudske tiske, predstavlja prizor, ko se Hamlet,

DOM IN DRUŽINA

PENTIKAČA

JOŽA LIKOVIČ

kraljevič danski, na pokopališču razgovarja z jedko modrim grobarjem, ki koplje jamo za grob nesrečni Ofeliji. Hamlet je prijel z desnico lobanjo, ki mu jo je grobar podal iz jame. Zdi se, da ravno sprašuje prijatelja Horacija: »Ali misliš, da je bil Aleksander v grobu tudi tak? — In je tako smrdel? Pú!« Zgoraj vidimo Ofelijo, ki se potaplja v potoku, zraven nočni pogrebni spreved, spredaj dva strežaja s plamenicami, nato kralj, kraljica in krsta. Spodaj je na levi viden usodni dvoboj Hamleta z Ofelijinim bratom Laertom. Obema je namenjena izdajalska smrt, ker je Laertov meč zastrupljen. Na desno leži na tleh kraljica, ki je pomotoma izpila zastrupljeno vino, namenjeno njenemu sinu Hamletu. Vsa groza bližajočega se konca žalostne igre je strnjena na tem lesorezu. — Kompozicija je lepo zaključena, lesorez tehnično prav zanimivo obdelan. Videti je, da je Čerkesov v glavnem ilustrator, ki mu gre za kar najbolj povedno in strnjeno obdelavo predmeta. Zato vzbuja ta list vtisk starinskega ljudskega lesoreza, kakršnega so še pred iznajdbo knjižnega tiska širili med ljudstvom kot predhodnike današnjega časopisa.

Frank Brangwyn: V USNJARNI. — BERAČI. Med angleškimi grafiki predzadnjega časa je eno najbolj znanih imen Fr. Brangwyn, s katerim se naravnost veže predstava angleške ujedenske iz predposlednje dobe. Rodil se je ta veliki mojster leta 1867 v mestu Brugge v Belgiji kot sin angleških staršev. Učil se je slikanja na Angleškem in mnogo potoval po Italiji, po Vzhodu in Afriki. Sprva se je bavil samo s slikarstvom, grafiki se je posvetil razmeroma kasno. Nastopil je prvič v javnosti s svojimi ujedenkami leta 1903 in precej zaslovel. Bistvena označka njegovih grafik je izredno dognana slikovitost in mogočnost, ki prehaja ponekod že v skoraj tajinstveno, izrazito grozotno mračnost. Videti je, da je izšel mojster iz dekorativnega, nekam ploskovitega oblikovanja, vendar pa s spretno kompozicijo in virtuoznim uporabljanjem močnih nasprotij svetlobe in teme doseže pogostoma veliko, naravnost mogočno izrazitost. Zdi se, da je Brangwyn pravi potomec starih angleških bakrorezcev, ki so ohranili živo Rembrandtovo izročilo slikovite ujedenske. Objavljamo dve reprodukciji po ujedenkah, ki predstavljata socialne motive in dobro označujeta mojstra.

I. J. Sanger: ŽAGA POZIMI. — Clare Leighton: PERICE NA KORZIKI. Ta dva primera sodobnega angleškega lesoreza kažeta, kako različne učinke je s tem plemenitim materialom mogoče doseči. Prva, izdelana v hoteno preprosti tehniki, je vendar vsa živa, resnična in naturalistično gledana, po pojmovanju popolnoma sodobna, druga pa je sicer oblikovno popolnoma drugače izvršena, vendar pa prav tako podaja v umetnostno dovršeni, nekam klasično usmerjeni in skoraj svečani obliki živahen in razgiban prizor, gledan z očmi sodobne umetnice. Zanimiva je pri tem lesorezu nekam enostavna, toda skoraj monumentalno učinkujoča preprostost.

Ten Eekman: RIBIČ. Čeprav je ta lesorez holandskega grafika izvršen na popolnoma moderen način, je vendar izraz celotne kompozicije, zlasti pa ribičevega obraza, tako svež in močan, da prevzame tudi tistega opazovalca, ki mu način izvršitve ni všeč. Saj tod ne gre za življenjsko resničnost, temveč za globlji, notranji izraz upodobljenega, ta je pa res izvirno in krepko podan. Zanimiva je tudi tehnična plat lesoreza, ki je izdelan v popolnoma svojskem načinu, kjer se staro izročilo z novimi oblikovalnimi pridobitvami spaja v zares posrečen izraz.

K. D.

Bilo je sredi jasnega svečana, ko se sonce prvokrat vrne z daljnih, črnih gora k nam v prijazne ravnine ter osreči srca in belice, cvetke siromakov. Kosi radovedno povprašujejo svetega Valentina, kdaj odpre korenine in druge žile, da zapolje novo, čvrsto življenje. Toda čudodelni pomladin se je vnovič umaknil med ivje in skril ključke za širokim pasom zlatega sonca, ki je pohitelo poslednjikrat na snežne gazi in nevarne plazove. Okna so se odela še enkrat s čudovitim cvetjem, ki ga je ustvarila dobrovoljna zima iz neznatnih iglic in mrtvih klic zmrazali. Vsi smo se že naveličali sladkih lešnikov in večnega kramljanja pri topli peči, ki je postala ob južnih vetrovih vsa nadušljiva. Iz kotov je začela vstajati neprijetna vlaga, ki jo more pregnati edinole bučeči jug, zanesljivi glasnik ve-sele pomladi. Belina snega je postala težka in boleča; Marija se preklada iz dneva v dan in nestrpnost povprašuje, kdaj pojdemo v log po zvončke in tulpe.

V tej čemernosti sem pogrešil nekega dne kovanec za petdeset dinarjev, po domače pet kovačev. Resnična zadrega! Preudarjal sem, kdo bi se bil okožil za moj denar. Toda sodbe nikakor nisem mogel skleniti. Že sem menil, da sem denar zgubil. Navdajala me je prijetna zavest, da svetel novic vendar ni nadležna, siromašna stvar; nekdo bo z njim gotovo zadovoljen in osrečen. Saj bi dejali še celo mrčasti kozi gospa, če bi našla med plevelom denar.

Zvečer sem zaupal družini, da sem ob pet kovačev. Sprva sem se odločil, da stvar zamolčim; namenil sem se z doma, toda okoli zmraženih vogalov je bil leden živigavec in raznašal od soseda do soseda svoje strupene novice o novi zimi. Zato sem se zatekel v okrilje družine, kjer se je začelo ugibanje: kdaj sem pogrešil denar, s kom sem se zadržal v družbi, morda sem se kje uštel! Sama muhasta vprašanja zaradi borih petih brenkačev! Pri tem se je služkinja, ki ji je miška zobček pojedla, neprestano spogledovala z Marijo, kar me je vznemirjalo. Marija je zopet samozavestno sedela okobal na nepogrešljivi pručici in hudo-mušno predla svoje šmentane štrene. Tako ji pravimo, kadar raztresa svoj go neubogljivost in noče iti v posteljico. Ko sem ji prigovarjal, se je še vedno obotavljala in ustavljala med vrati, s prstom kazala nekam v kot in dreznjala:

»Pentikača, pentikača!«

»Kdo je tam?« sem radovedno povzel za njo.

Mala je navihano poskočila, svesta si zmage, da ne bo treba precej spat. Vsa vesela je pripovedovala:

»Pentikača draži našega očka.«

Nato je stekla na hodnik, prinesla od nekod zadnjo polovico miklavževke in začela nestrpnostno drezati v kot pod omaro. To vam je bil vriščav semenj in barantanje. Jaz sem takoj uganil, da je pentikača tista svetla, okrogla stvar s kratkim, opolzkim repom, ki ima spodrasel jezik, pa vendar zapoveduje vsemu svetu ter tudi nam ne dá ljubelega miru. Končno je zbezala Marija pogrešani kovanec za pet kovačev, kar je v otročji govorici ujela za pentikačo. Vrgla ga je kvišku, nato pa zaničljivo sunila pred nas, prišla punčko za roke in zmagoslavno voščila:

»Lahko noč!«

K A J N A J K U H A M

ŠTEFANIJA HUMEK

V zimskem času mora gospodinja precej premišljati, kaj naj kuha, da je hrana zdrava, ne preenolična in da so vsi zadovoljni. Sadje je drago, zelenjadi ni na izbiro kakor poleti ali jeseni, mesa se pa hitro naveličamo in ni zdravju v prid. Še celo tam, kjer je za prehrano na razpolago dovolj potrebnih sredstev, je gospodinja večkrat v zadregi, ko sestavlja jedilnik.

Pri sestavljanju naše hrane moramo upoštevati tudi hranilno vrednost in druge lastnosti živil. Posebno ne smemo pozabiti na važne rudninske snovi in dopolnila (vitamine)! Večini je znano, da delimo hranila v lugotvorna in kislinotvorna, glede na to, ali puščajo v našem telesu predvsem kisle ali lugaste spojine. Ker mora v našem telesu trajno prevladovati lugasti vpliv, moramo uživati hrano, ki tvori vedno več lužnin kakor kislin. Rudninske snovi, ki puščajo lugaste ostanke, so v mleku, krompirju, sadju in zelenjadi; tiste, ki puščajo v telesu kisline, pa so v mesu, jajcih, siru in kruhu.

Pri vsakem obedu glejmo na to, da vsebuje dovolj živil, ki imajo lugasti vpliv. Če ne moremo drugače, popravimo vsaj zvečer, kar smo zagrešili opoldne. Če je bilo opoldne meso in še jedila iz moke, naj bo zvečer krompir in zelenjad ter po možnosti nekaj sadja, ako ga nismo uživali čez dan. V splošnem naj nam bo pravilo: dajmo družini dosti mleka, krompirja, zelenjadi in sadja!

Hladni letni čas naj nas ne zavede, da bi devali na mizo samo topla, kuhana jedila. To je napak, saj tudi v tem letnem času prav lahko postrežemo z naravnimi presnimi jedili. Ne slepimo sami sebe in ne zapravljajmo s kuhanjem sadja in zelenjadi! Veliko vrst presnih solat in nekuhanih kompotov lahko napravimo tudi pozimi. Poleg raznovrstnih solat, ki so sedaj na trgu, nam da imenitno presno solato navadno zelje, kisló in rdeče, črna redkev, korenček, zelena in druga zimska zelenjad. Mnogo ljudi ne mara kuhanega korenja (in špinacije); zato pa jim dajmo surovega, ki je čisto drugačnega okusa. S kuhanjem in sploh z vročino uničimo deloma dopolnila, z odlivanjem vode, v kateri se je kuhala zelenjad, pa zavržemo tako važne rudninske snovi. Če že zelenjad kuhamo, moramo vodo vedno porabiti, zato naj je bo malo. Še bolje je, če jo dušimo, namesto da bi jo kuhali, da se ne izgubi nič hranilnih snovi. Nekuhaná zelenjad naj bo vsak dan na mizi!

In sadje! Iz dragih jabolk kuhamo malovreden kompot. Ko tega dragocenega živila zmanjka, je na vrsti spet kuhan kompot iz suhih češpelj, dokler se ga vsi ne naveličajo. Dajmo namesto kuhanega presen kompot, ki se dá napraviti iz vseh vrst sadja. Najcenejše je suho sadje, ki ga samo namočimo, dokler se ne zmehča, potem ga pa nalijemo v skledico s sokom vred. Zelo okusne so n. pr. smokve, ki so poceni in ne dajo nobenega dela. Samo operemo jih in namočimo; nič kuhanja in nič sladkorja ne potrebujejo. Suhe hruške je treba namakati dlje časa, da se zmehčajo, a so dobre in izdatne. Presen kompot iz jabolk ali oranž napravimo tako, da sadje narežemo na listke, polijemo s sladkorno raztopino in tako pustimo nekaj ur.

Omenili smo, kako važna je v hrani sprememba. Na to gospodinja ne sme pozabiti, kadar jedila izbira in pripravlja. Če kuhamo kar vso zimo venomer isto, se vsaj nekaterih jedil prav gotovo naveličamo, da nam ne teknejo več. Nudimo po možnosti tu in tam kaj novega. Delo, ki si ga gospodinja s tem naloži, je obilo poplačano, ko vidi,

s kakšnim veseljem posega družina po njenih kuhinjskih izdelkih. Včasih samo razne začimbe in drugi dodatki napravijo jed čisto drugačno. Med zeljnato solato nastrgamo enkrat malo jabolk, drugič to ali ono zelenjad. Solato lahko napravimo tudi z različnimi omakami (zabelo).

Več preglavic ko kosilo nam dela večerja, ker bi radi nudili čisto nekaj drugega kakor opoldne. Manj premišljanja in dela imamo, ako napravimo takole: sestavimo obsežnejši obed, ki vsebuje n. pr. juho, meso, zelenjad, solato, sladico ali sadje. Tega že koj spočetka razdelimo v dva dela. Za kosilo, ki naj bo izdatnejše, odberemo meso, kuhano zelenjad in sladico. Za večerjo ostane juha, solata, morda še malo sadja. Juha se pozimi zvečer prav prileže, je nasitljiva in poceni, posebno če jo napravimo iz zelenjadi, stročnic in podobnega. S tem da razdelimo en obed na dva dela, se izognemo preveliki enoličnosti in premišljevanju, kaj bo za večerjo. Namesto juhe napravimo včasih kakšno lažjo toplo jed, n. pr. makarone s sirom in paradižniki, če seveda ni bilo opoldne že precej škroba. Ako smo imeli opoldne le malo mesa, smemo napraviti zvečer jajčno jed s solato. Ne varčujemo pozimi s solato! Zelo dobra je, če zmešamo več vrst skupaj, kar pač imamo, vmes pa denemo še rezine redkve, krožce čebule in podobno.

Gospodinja, ki uvede tako prehrano, ima tudi prijetno zavest, da je to za zdravje njene družine najbolje. Ker pa je s sadjem pozimi teže, vstavimo presno sadno večerjo v jedilnik le po enkrat do dvakrat na teden. Sadna jed je zelo okusna in s svojimi prídutki (mleko, kruh, presno maslo) tudi nasitljiva in redilna. Razen presnih sadnih večerij bi še enkrat v tednu, n. pr. v nedeljo, lahko postregli z mrzlími jedili, ki jih ni treba pripravljati tik pred obedom. Taka mrzla večerja je zelo pripravna in se dá prav pestro sestaviti. Okusne kruhke napravimo z razno oblogo, pri kateri ni treba kaj prida mesa.

Če so v družini manjši otroci, moramo prav za prav kuhati zanje obede posebej, ako hočemo, da dobe pravilno hrano in o pravem času. To pomeni zamudo časa, ki jo zmanjšamo, če vsaj trikrat na teden izberemo taka jedila, ki so primerna tudi za otroke.

Poleg drugih dobrih sklepov, ki smo jih napravili v začetku leta, bi bil potreben še eden: malo pogledjmo in premislímo, kako je s prehrano, potem pa skušajmo popraviti, kar do sedaj ni bilo prav, saj je prehranjevanje družine ena najvažnejših nalog gospodinjice.

P R T

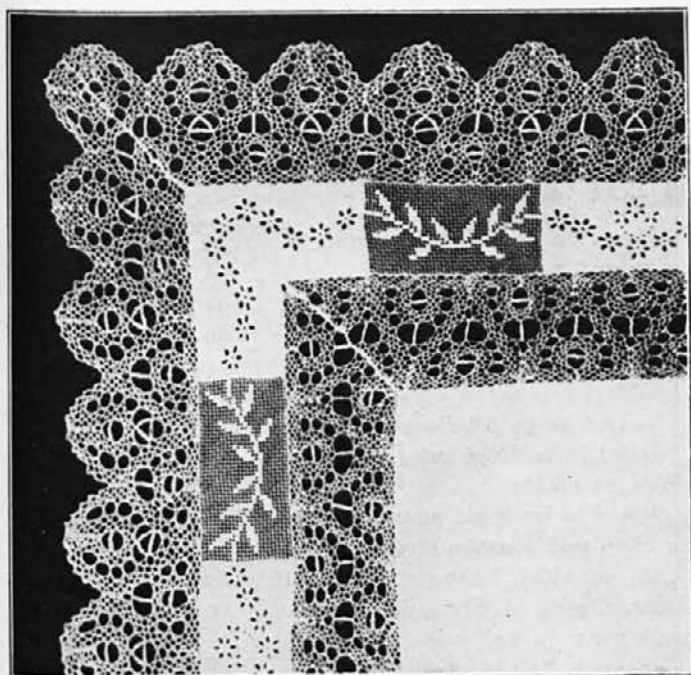
ELIZA SKALICKY

V hiši vedno potrebujemo prtičke za pogrínanje miz in drugega pohištva, najbolj pa pri serviranju, posebno kadar imamo goste. Lepo pogrínjena miza spada k dobremu okusu in vpliva ugodno ne le na tek pri jedi, temveč nam nudi tudi lepотно ugodje.

Iz ostankov blaga in čipk lahko sestavimo raznovrstne prte; posebno lepo jih naredimo, če vmes še kaj vežemo.

Prt na naši sliki je sestavljen iz domačih, klekljanih čipk, iz blaga in iz mreže. V blagu imamo rožice, ki so zvezane z listki v mreži. Prt meri 90 × 90 cm in je iz tankega lanenega batista. Debelost blaga mora biti primerna debelosti čipk; k tankim čipkam ne moremo nikdar uporabiti debelega blaga.

Vstavljeni deli mreže in blaga so dolgi 15 cm in široki 7 cm. Mreža je delana iz kvačkanca DMC številke 60; na



vsak centimeter mreže pridejo približno trije vozli. Namesto mreženja vzorcev lahko tudi kvačkamo; tedaj pa moramo vzeti zelo tanek kvačkanec. Rožice vezemo v luknjicah s prejico DMC številke 25.

Vzorec za vezenje in mreženje je narisan na naši krojni poli v tej številki.

DOBRA KUHARICA

POROVA JUHA S KROMPIRJEM IN MLEKOM

Praži en velik ali dva manjša, na majhne kosce zrezana pora v 5 dkg masti četrte ure. Nato potresi por z žlico moke in zalij z litrom tople vode, osoli, prideni ščep popra in kuhaj pokrito pol ure. Posebej pa kuhaj en debel, olupljen in na majhne kocke zrezan krompir in kuhanega pridaj z vodo vred. Ko to prevre, prilij še zajemalko mleka in, ko vse skupaj prevre, je juha gotova.

KROMPIRJEV NARASTEK Z OSTALIM MESOM

Skuhaj $\frac{1}{2}$ kg opranega krompirja. Kuhanega olupi in deni polovico na listke zrezanega v dobro pomazano, pred ognjem varno skledo. Vrh krompirja deni dve do tri žlice kuhanega ali pečenega drobno zrezanega mesa in zopet krompir, osoli, potresi z žlico nastrganega bohinjskega sira in polij z enim razmotanim jajcem, ki si mu primešala dve žlici kisle smetane.

SESEKLJANI GOVEJI ZREZEK Z MLEKOM

Sesekljaj ali zmelji $\frac{1}{2}$ kg bolj mehkega govejega mesa, ki si mu odstranila kožice in žile, nekoliko posoli, prilij štiri žlice nezavretega mleka in dobro mešaj 5 do 10 minut. Napravi iz tega mesa štiri zrezke, potresi vsakega z moko in položi v mast, ki si jo segrela v plitvi ponvi (za eno žlico). Ko zrezki na eni strani zarumene, jih obrni, in ko še na drugi strani zarumene, jih postavi s kislim zeljem, repo, solato ali šaro na mizo.

SVINJSKE ZAREBRNICE S KUMNO

Odsekaj trem zarebrnicam kosti, vsako nekoliko posoli in podrgni s stolčeno kumno. Nato povaljaj zarebrnice v moki in jih speci v 3 dkg vroče masti, da se po obeh straneh nekoliko zarumene. Zarumenele zarebrnice položi v drugo kozo, prilij nekaj žlic juhe ali tople vode ter duši pokrite 25 do 30 minut.

KROMPIR Z OLJEM

Kuhaj četrte ure 1 kg opranega krompirja, nato ga odcedi, olupi in zreži na kocke; zlij v kozo tri žlice olja, prideni veliko žlico drobno zrezane čebule, krompir, osoli, prideni velik ščep kumne in žlico drobno zrezanega peteršilja, prilij toliko vode, da je krompir skoraj zalit, in kuhaj pokritega 15 do 20 minut. Nazadnje ga polij z žlico raztopljenega surovega masla.

PEČENJAK IZ KORUZNEGA ZDROBA BREZ JAJC

Zavri $\frac{1}{2}$ l mleka, primešaj ščep soli, za oreh surovega masla, žličico sladkorja in $\frac{1}{4}$ l koruznega zdroba ter mešaj na vročem ognjišču, da se nekoliko zgosti (10 minut). Nato stresi vse v kozo, ki si v njej razgrela 5 dkg surovega masla, in postavi v pečico, da se nekoliko zapeče. Pečenega zdrobi z vilicami, stresi na krožnik in postavi z malinovim odcedkom ali dušenimi jabolki na mizo.

PŠENIČNI PEČENJAK Z JABOLKI

Nalij v lonček $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka, primešaj dva rumenjaka, nekoliko soli, $\frac{1}{4}$ l moka, žlico sladkorja in vse prav dobro razmota. Nato primešaj sneg dveh beljakov, vse na rahlo premešaj in stresi v kozo, v kateri si raztopila dve žlici masla ali masti, potresla pest krušnih drobtin, eno debelo, nakrhljano jabolko in ščep cimeta. Postavi testo v precej vročo pečico, da se rumenkasto zapeče. Ko pečenjak nekoliko zarumeni, ga z vilicami zdrobi in postavi še za nekaj minut v pečico. Pečenega potresi s sladkorjem in postavi na mizo.

JABOLČNI ŠTRUKELJ Z NEOLUPLJENIMI JABOLKI

Razvaljaj testo kakor navadno za štruklje, ga pomaži z oljem in razvleci; ob kraju testo obreži, potresi polovico testa s potresanjem, drugo polovico pa pomaži s smetano in ga zvij od tiste strani, ki je potresena, položi štrukelj na pomazano pekačo, ga pomaži po vrhu s smetano ali raztepenim jajcem in ga peči v precej vroči pečici.

JABOLČNO POTRESANJE

Obriši 6 do 10 srednje debelih jabolč, jim odstrani peclje in pečke, jih nastrgaj na strgalniku, ki je za kisle repo, jih stresi v skledo in primešaj tri pesti krušnih drobtin, ki si jih zarumenila v surovem maslu ali masti (za jajčno velikost), velik ščep cimeta, limonove lupine, tri pesti sladkorja in pest rozin. Vse na rahlo premešaj.

ZAPEČENA JABOLKA

Olupi kakih 10 jabolč mošančkov, jim izdolbi sredico, jih položi v $\frac{1}{4}$ l zavrele vode, ki si ji prilila štiri žlice vina in pridala žlico sladkorja, ter jih skuhaj samo na pol. Nato jih poberi na rešet, da se odteko, jih naloži v skledo, varno pred ognjem, tako da je sredica zunaj, deni v vsako pol žličke zmletih mandeljnov ali zarumenelih lešnikov, vrhu jabolč pa naloži sneg dveh beljakov, ki si mu primešala veliko žlico sladkorja, ter postavi jed v pečico, da nekoliko zarumeni.

ZABAVA IN ŠALA

S U L E C

JOŽE DULAR

Dobila ga bova! Tako gotovo ga bova dobila, kot sem tukaj. Včeraj je ležal v krnici, danes pa sem ga videl v penah pod jezom.

»Če si ga res?«

»Res! Pa kakšen je! Do poldruega metra mu ne manjka dosti. Ko se je pognal nad pene in odprl gobec, je bilo, kakor da bi v škafl pogledal.«

»Za vruga, kaj ne poveš!« je neverno zinil Matic in zmaljal z glavo. »Sulec je, pa ga dōbi, če nimaš priprave.«

»Ostī!« Šimen se je urno ozrl. Malo preglasno mu je ušlo.

»Z ostmi je prepovedano.«

»Čeprav! Mar ga boš z rokami lovil?«

»Če naju dobe?«

»Tepec! Malo strahu je pa tak sulec tudi vreden.«

Šimen je stopil h košu in dvignil iz njega putrh.

»Potegni, če ti je vsa korajža uplahnila! Veš, v vinogradu sem bil, pa sem ga natočil,« se je nekako opravičeval. »Dvakrat ga bom šel še iskat, potlej pa bo z njim pri kraju. Letos je kazno, da bo bolje.«

»Če ne bo spet toča trte oklestila?«

»Bog ne daj! Ampak sulca greva že jutri iskat. Čoln pripravi!«

»Ponoči?«

»Ne! Takrat bi naju prej opazili. Pa trije bi morali biti. Če boš ti veslal, jaz bode, kdo bo pa svetil? Malo pomisli, pa ne boš bleknil take.«

»Tak podnevi?«

»Seveda podnevi. Če naju kdo vidi, bo mislil, da iščeva lopate, ki so se odtrgale od mlinskega kolesa. Razumeš?«

»I, kaj ne bi. — Daj sem!« Segel je po putrhu in ga postavil na usta, d- ie vino klokalo po grlu.

»Šimen, zdajle pojdiva!« je rekel čez čas, ko je odstavil posodo. »Zdajle bo gotovo kje pod jezom.«

»Misliš?«

»Seveda mislim, prav za prav vem, za gotovo vem. Kar čoln bom pripravil.«

»Pa ga daj! Samo po ostī skočim v bajto. Bom precej tu!«

Zadegal je koš na hrbet in izginil med visoko koruzo. Čez čas se je vrnil. Zobato železo je skrival za srajco, z desnico pa je vlekel za sabo dolg kol.

Matic je sedel v čolnu ter s cunjami in ilovico mašil luknje v stranicah in dnu.

»Dobro bo! Kar noter stopi!« je poklical onega in si z rok izmival ilovico.

Šimen je skočil v čoln. Previdno je nasadil osti na kol, jih prevezal z žico in odrinil od brega.

Zaveslala sta v pene pod jezom. Voda se je lomila čez kamenje, padala, udarjala, štrkala in se razbijala v droben, moker prah, ki se je v vročem soncu svetlo iskril in na mah pokrtil šimna in Matica.

Čoln je vrtinčilo v penah in ga zanašalo po vodi navzdol.

»Pritisni vendar! Na desno! Saj vidiš, da bova nasedla!«

»Jaaa...« se je zadaj skozi zobe oglašal Matic. Zgrabil je veslo, se odrinil od skale, ki je štrlela nad gladino, da

je čoln švignil po vodi in je šimen samo zakrilil po zraku, se zamajal in telebnil po čolnu, kot je bil dolg in širok.

»Ti tepec ti! Toliko da se nisem nabodel na osti!«

»Jaaa...«

»Tepec ti pravim!«

»Kdo? Jaz?« se je zdramil Matic.

»Ti!«

Šimen se je pobral. Zgrabil je osti in loputnil Matica po hrbtu.

»Ná! Da boš pomnil, kdaj si me izpodnesel!«

Matic ni poznal take šale. Samo veslo je stisnil in ga preteče dvignil.

»Udari še enkrat, če si upaš?« je zakričal.

Takrat se je odprlo okno gori pri mlinu.

»Glej ju no! Nad sulca gresta pa se hočeta pobosti. Nak, ribiča pa taka!«

Šimen in Matic sta povabila svoje orožje. Oba sta se ozrla na okno pod mlinsko streho, od koder je vpil mlinar.

»Si ga videl, kako je zijal iz tiste line?« se je ujezil Šimen. Človek bi mislil, da ga ni doma, ko mlin stoji. Pa ti preži na naju kot maček na miši.

»Seveda. Kdo bi si mislil.«

Obstala sta in nista vedela kaj. Čoln je sukalo po vodi in ga gnalo po curku navzdol.

»Slišita, tretjino sulca mi bosta dala!« je kričal mlinar.

»Kaj si ob pamet?« je vpil nazaj Šimen.

»Tretjino mi dasta, ali vaju pa naznanim orožnikom!«

Orožniki. Ta beseda ju je pogrela. Nekaj mu bosta morala dati, če nočeta, da ju izda. Lani so trije sedeli po njegovi zaslugi.

»Naj bo! Tretjino dobiš pa niti palca več! Razumeš? Pa pomagal nama boš.«

»Pomagal ne, samo pokazal, kje je sulec.«

Mlinarjeva glava je izginila od okna, pa se je precej nato ves prikazal na vratih. Otresel je copate z nog, si zavihal hlače in jo ubral po jezu.

»Tamle pod ono skalo je bil dopoldne,« je kazal z roko in lovil ravnotežje po opolzku mahu in algah, ki se je čeznje zaganjala voda.

Matic in Šimen sta se mučila s čolnom. Ni ju hotel ubogati. Čoln ni bil velik, zato ga je zaganjalo zdaj na levo, zdaj na desno, kakor sta se pač odrivala po plitvi deroči strugi.

»Tako ne bo nič! Čakajta, da še jaz poprimem s tem kolom! Ampak tretjina bo moja!« je vpil mlinar.

»Jaaa...« je zateglo odgovarjal Matic in nerodno zamahoval z veslom po zraku.

Mlinar je zabredel v vodo. Skoraj do pasu se je zmočil, preden je dosegel čoln, ki se je zmerom bolj pomikal proti glavnemu curku. Kaj je hotel? Za tretjino sulca človek marsikaj stori. In prehladil se tudi ne bo, ko pa je sonce grelo, da bi se človek skuhal v vročini.

Zdaj je šlo laže. Mlinar in Matic sta poprijela vsak z ene strani, spredaj pa je prežal Šimen z ostmi.

»Pazi! Pod ono skalo je! Vidim ga, od tukaj ga vidim!« je pritajeno hitel mlinar.

Čoln je neslišno drsel po gladini, ki se je ravno pod skalo počasi umirjala.

»Daj brž! Voda vdira!« je siknil Matic in gledal, kako so drobni curki počasi vreli skozi dno in razpokane stranice čolna.

»Molči! Mirujta!«

Šimen je pripravil osti. Prav nad gladino jih je držal. Čisto pri tleh je ležal sulec. Včasih se je zapeljal pod skalo, potem pa se je spet pomaknil nazaj, da se je jeklenosivo zasvetilo in so natanko videli, kako je počasi odpiral gobec, privzdigoval škrge in rahlo udarjal z repom.

»Pazita! Zdajle!« Šimen je dvignil osti.

»Počakaj!« Matic je v trenutku preprijel veslo, pa se mu je v zraku opolzki ročaj izmuznil iz rok, da je veslo z vso silo telebnilo po čolnovi stranici.

Vsi so odreveneli.

Sulec se je dvignil, udaril z répom in švignil kot blisk mimo čolna.

»Prismoda! Samo enkrat bi sunil pa bi bil moj! Da sem moral vzeti takega cepca s seboj! Niti repa ne dobiš!« je kričal Šimen v jezi.

»Molči! Za njim! V tolmun je šel!« je vpil mlinar in naravnal čoln.

»Voda vdiral!« Matic je spustil veslo in z dlanjo zatiskal špranjo, ki je skozenjo vrela voda.

»Naj! Najprej sulec!« je kratko odsekal Šimen in se uprl ob osti, da je čoln kar zletel čez plitvino.

Sulec je bil v tolmunu.

»Ga boš dosegel?« je zaskrbelo mlinarja.

»Brez težave!«

»Urno daj! Saj vidiš, da se potapljam!«

Skoraj za ped visoko je bilo vode v čolnu. Matic je potiskal cunje nazaj v špranje in jih mašil z ilovico. Voda pa je še vedno naraščala. Sezul si je čevlje in z njimi pričel plati vodo.

»Miruj! Spet ga boš prepodil! Držita čoln! Zdajle ga vidim!« je kričal Šimen. »Na zadnji konec sedita in mirujta!«

Šimen je pokleknil na čolnov kljun. V globini se je na pesku svetila siva lisa. Prav nad njo je počasi potapljal osti. Krčevito jih je držal v roki. Napel je hrbet. Zdaj. Vsem je zastal dih.

»Moj je!«

Radosten krik. Nato je pljusnilo. Kot krogla se je prevrnil Šimen v vodo. Prednji konec čolna je švignil kvišku, zadnji pa je zajel vodo, da sta bila mlinar in Matic na mah v vodi.

Vsi trije so čofotali v tolmunu.

»Vražja stvar! Pregloboko je bil... Nisem ga dosegel... Šel je... Niti adijo ni rekel...« Šimen je pljuval v vodo in se z roko lovil za korenino vrbe, ki je rasla ob bregu. »Sta videla?... Niti adijo nam ni rekel, pravim!«

»Molči! Pogledaj!« Mlinar, ki se je ravno iz vlekel iz vode, se je prihulil v bičevje.

Šimen se je dvignil in pogledal proti bregu. Dva orožnika sta prihajala od mlina. Naravnost proti njim sta šla.

»Preklete! Taka smola!« Potem je obmolnil. Med vrbjem sta se zasvetila bajoneta.

»Slab lov je danes, kajneda, možje?« se jim je smejal starejši orožnik.

»Bogme da!« je jezno siknil Šimen.

»Lov je lov in postava je postava,« je skomizgnil z ramenorožnik in jih zapisal. Vse tri. »No, pa se osušite in na svidenje!« jim je še želel in odšel s tovarišem.



Na sodnji so vsakemu odmerili štirinajst dni zavora. To ni malo za sulca, ki ga še v rokah niso imeli. Šel je in niti adijo ni rekel...

ANEKDOTE IN SMEŠNICE

MOŠKA OBČUTLJIVOST

Angleški pesnik George Byron je imel hromo nogo, pa je zaradi tega v svoji nečimrnosti veliko trpel. Še tako rahlo namigavanje ga je užalilo; vsakemu je vračal milo za drago.

»Kako kaj gre?« ga je nekoč vprašala nekoliko škilava dama.

»Kakor pač vidite,« je zasikal občutljivi pesnik.

UMETNIŠKA

Donizetti, slavni komponist »Lucie di Lammermoor«, »Don Pasquale« in drugih oper, je neprestano nosil s seboj v glavi muzikalne domislice in sam pri sebi na tihem komponiral, kjer koli je hodil. Če ni mogel kake misli dojeti do dna, se je ni mogel toliko časa znebiti, dokler je ni prijel od prave strani. Ob takih priložnostih je po cele ure lahko stal na istem mestu in strmел predse.

Nekoč je stal pred neko pariško trgovino z umetniškimi podobami in strmел celo uro v neko podobo. Trgovca z umetninami je prišel na cesto v upanju, da je dobil novega kupca. Pozdravil je skladatelja in vprašal:

»Kaj pa iščete, gospod?«

»Finale za tretje dejanje moje Lucie!« je odgovoril komponist in hitro odšel, kajti v tisti podobi, ki jo je toliko časa gledal, je našel, kar je iskal.

OH, TE ŽENSKE!

»Ženske tako ravnaajo z moškimi kot šahisti s svojimi figurami,« je imel navado reči angleški satirik Aleksander Pope. »Nihče toliko ne zavzame njih misli, da ne bi mogle obenem pogledati še po drugih in videti, kakšne koristi jim tudi ti nudijo.«

Anglež Edvard Dunnill je bil silno raztresen. Evo nekaj njegovih neumnosti, kakršne je napravil v tem stanju. Takole pripoveduje sam:

»Trikrat sem vrgel pipo v ogenj, vžigalico pa sem vtaknil med zobe. — Nekoč sem bil namenjen na ples. Šel sem v zgornjo sobo, da se za to priliko preoblečem. Toda legel sem v posteljo ter trdno zaspal. — Nekega večera sem prišel pozno domov, obesil klobuk na plinsko cev, klin obešalnika pa prižgal. A žena mi ni hotela verjeti, da je bila to samo raztresenost. — Z ženo sva nameravala iti na potovanje. Pred odhodom sem pogrešil uro. Prevrnil sem vso opravo, odprl vse predale, vse škatle, obkladal ženo z nečednimi priimki, ure ni bilo nikjer. Ko sem bil že skoraj obupal, sem pogledal na uro — v zapestju! — A krona vsega pa je morda to, da sem neko noč na vso moč pihnil v svojo ženo, se nato obrnil in voščil goreči sveči lahko noč.«

Učitelj govori med spraševanjem svojim učencem: »Vsak bo dobil dvojce vprašanj. Kdor bo že na prvo pravilno odgovoril, mu na drugo ne bo treba. No, Kovač, koliko las imaš na glavi?«

Nekaj trenutkov molka, potem pa se glasi odgovor: »Milijon osem sto šest in petdeset tisoč tri sto sedem in devetdeset, gospod učitelj!«

»Od kod pa to veš?«

»To je pa že drugo vprašanje, gospod učitelj!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

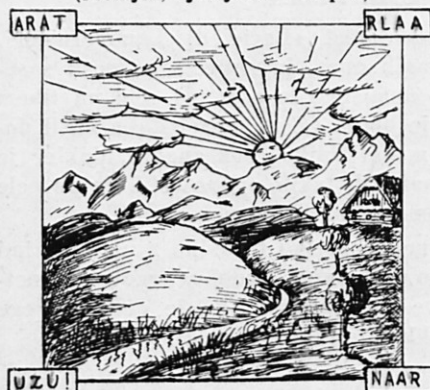
PUST

(Danica, Brusnice. — 11 pik.)

G (8 + 10 + 4 + 2 + 3) (7 - 7 + 3 + 10 - 7 + 3 + 12 + 2) (11 - 2) (12 - 7 + 5 + 2 + 3 + 8) (13 + 2 + 11 + 13 + 2) (5 + 3 + 14 - 3 + 3 - 2) (4 + 2) (3 + 2 + 1) (16 + 6 - 2 + 10 + 8 + 6) (11 + 10 - 5 - 2) (- 6 + 8 + 5 + 2).

JUTRO

(Prokijon, Ljubljana. — 12 pik.)



UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 13 pik.)

Zunaj zeleno —
za rabo nobeno,
notri je rjavo —
trdo kot za stavo,
v sredi pa belo —
pohrustam veselo!

ISTOPISNICA

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 10 pik.)

Umrli je prijatelj. Zima je vse cvetje zamorila.

Ker — — — odpade. Bom pa molil zanj — — — —.

POSETNIKA

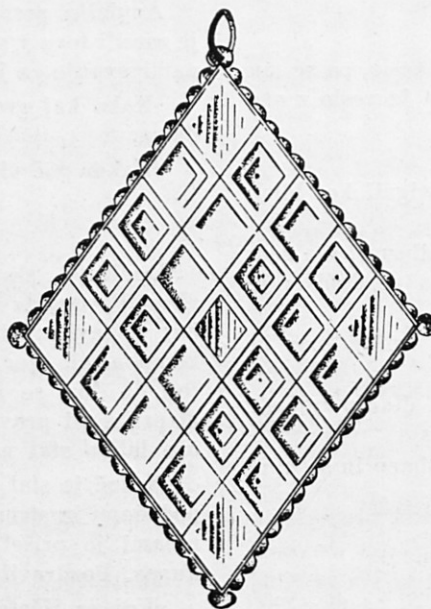
(France, Središče. — 19 pik.)

Tone S. Zurman

Poljane - Žiri

NAKIT

(Francè, Mošnje. — 16 pik.)



BELEŽKE S TOPLOMERA

(Dolmit, Št. Rupert. — 18 pik.)

Okoliš opazovanja				
I.	II.	III.	IV.	V.
+ 10°	+ 4°	+ 15°	- 2°	+ 18°
+ 8°	- 2°	+ 14°	+ 1°	+ 14°
- 5°	+ 10°	- 1°	- 4°	- 2°
+ 4°	- 1°	+ 17°	+ 6°	+ 11°
+ 8°	+ 8°	- 3°	+ 15°	- 2°
- 2°	- 4°	+ 9°	- 1°	-

NA ŽIVILSKEM TRGU

(Kozma, Ljubljana. — 9 pik.)

Ohrovt kg 4 din Marelice . . kg 7 din
Pesa . . kg 3 din Zelena . . kg 2 din
Buče . . kg 4 din Paradižniki kg 8 din
Repa . . kg 3 din Maline . . kg 4 din
Melone kg 4 din

RAČUN

(Svitko, Ljubljana. — 17 pik.)

(a + b) + (c + e) + (d - e) + (d - a)
+ e + (2b + 2c) + (a - c) + (e - b - c)
+ (e - c) + (d - b - e) + (b + d - c)
+ a + (2b + d - a) + c + b = x.

KONJIČEK

(Nartnik Marija, Rožni dol. — 14 pik.)

d	j	r	i	s	t	v	b	r
a	t	a	e	a	o	e	r	s
a	p						e	a
u	n	c	z	a	v	n	p	e
a	n	č	o	i	o	b	z	s

TRIKOTNIK

(J-ša, Rožna dolina. — 26 pik.)

26
34 45
43 34 48
48 47 42 57
47 15 43 58 34
37 51 47 34 46 54
43 34 48 34 36 34 44
15 25 53 59 45 48 52 48
46 52 34 34 34 43 57 47 53

DEMANT

(Ivan Tratar, Javorje. — 20 pik.)

v
t l i
l e s r k
n k i m a s g
o e j m e d l i a
l t j s a v p r s e a
j i l t v o o j o n i b o
v n a j a s o z s a j
l s t a d ž j n e
s m e m d v a
t v e a a
o e a
z

ČRKOVNICA

(Tone, Ljubljana. — 15 pik.)

i t r o a z o k s v a a n
i t p j m t s r a e o k v
j e l i v d o i ž v j n e

REŠITEV UGANK V JANUARSKI ŠTEVILKI

Novoletni dar. Veliko sreče.

Uganke. Pisalni stroj piše.

Peščena ura. Lastovka, aeroplan; jastreb, Begunje; ugovor, razkaz; barok, Križe; esej, Joel; zid, dno; e, b; n; e, n; zlo, oči; epik, Krim; bokal, leska; ulomek, kadilo; Jalovec, Celovec; Lukovica, apostoli. — Ljubezen nima oči; Ljubezen — bolezen.

Številnica. Ključ: Čmrlj, bas, ton, vek, žig, ud. — Blagoslovljeno novo leto želi vsem naročnikom Mladike in ugankarjem ugankarski urednik.

Iz geologije. Tekoča številka pove, iz katere besede v oddelku »Po-

sebnosti« vzemi tisto črko. — Slava Bogu!

Slovenski lahkoatleti. Koli kor črk ima ime, tisto vzameš v priimku. — Šport je zdravje.

Konjiček. Z novim letom nove uganke, nove zanke v Mladiko. — Nove uganke, zanke, mreže, vse po njih naj urno seže. — In nagrade bodo nam delili, če uganke bomo vse rešili.

Slovenska zemlja. O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje: Celovec, Maribor, Gorica, Trst? O. župančič.

Spomenik. Novak, Res, Vesel, Debevec, Eller, Kos, Jenko, Čop, Levec,

Trošt, Golar, Dolencec, Kette, Gregorčič. — Veselo novo leto!

Enačba. Številke pomenijo črke iz abecede. Vselej prištej ali odštej od prejšnje, kakor ti pove znamenje. — Blagoslov v novem letu.

Srečke. Vzemi zaporedne dvojice števil. Prva številka pomeni vrsto abecednega kvadrata, druga pa črko. — Bog blagoslovi novo leto!

Vremenska napoved za 1939. Zaznamuj črke v abecedi od 1 do 25 in jih jemlji, kot povedo številke. — Kakršni so ljudje, tako dá Bog vreme.

Šaljivka. Žgance in mleko.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.